

GAMLE HUS DA OG NÅ

Gamletunet på Døvre, Skrautvål

Foto KMK 2000

Status for SEFRAK-registrerte bygninger Nord-Aurdal kommune Oppland fylke 2000

Forord

Kulturminnekompaniet foretok år 2000 på oppdrag fra Riksantikvaren en kontrollregistrering av ca 3000 bygninger i kommunene Gjerstad, Nord Aurdal, Fræna og Kautokeino.

Undersøkelsen bygger på en landsomfattende registrering av hus bygd før 1900 kalt SEFRAK-registreringen. De innsamlete dataene danner grunnlaget for databasen Nasjonalt bygningsregister som ble åpnet i 2000.

Undersøkelsen ble gjort som et ledd i Riksantikvarens overvåkingsprogram av SEFRAK-registrerte hus i et representativt antall kommuner. Ved hjelp av periodiske kontrollregistreringer er målet å få informasjon om desimeringstakt og endringer på bygg eldre enn 1900.

Kontrollregistreringen knytter seg til nasjonalt resultatmål 1: ”Det årlige tapet av kulturminner og kulturmiljøer som følge av fjerning, ødeleggelse eller forfall, skal minimeres, og skal innen år 2008 ikke overstige 0,5 % årlig”.

Tidligere var det gjort spredte undersøkelser i presskommuner i Osloregionen – Nittedal, Lier og Ullensaker. Disse viste et gjennomsnittlig årlig tap på 1 % for hus eldre enn 1900. Satt på spissen vil dette si at om 80 år ville alle hus eldre enn 1900 være borte.

I 2000 besto utvalget for kontrollregistrering av utkantkommuner i fylkene Aust-Agder, Oppland, Møre og Romsdal og Finnmark.

Rapporten er skrevet av Kulturminnekompaniet. Rapportformen bygger på Nittedalrapporten, men er omarbeidet i samarbeid med Riksantikvaren, ved Gro Wester i 2000, fra 2001 Anke Loska.

April 2004

Unni Broe og Solrun Skogstad

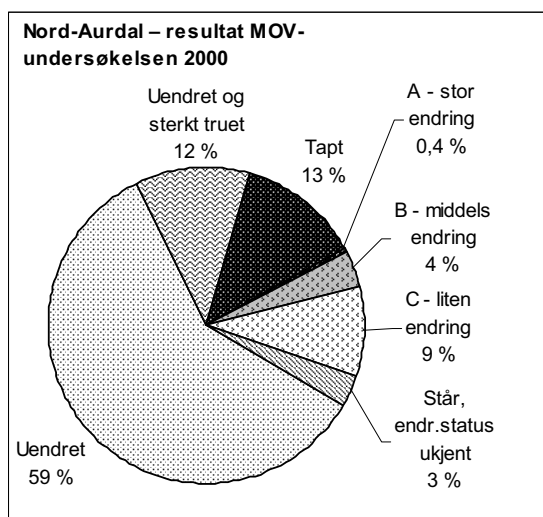
Innhold

0	SAMMENDRAG	6
0.1	Nøkkeltall Nord-Aurdal.....	6
0.2	Kvantitative forandringer	6
0.3	Kvalitative forandringer	6
0.4	Årsak til tap og endring	8
0.5	Bruk av SEFRAK/GAB som planverktøy.....	8
1	"GAMLE HUS DA OG NÅ" – PROSJEKTETS INNHOLD OG IDEER	10
1.1	Rapporten som ledd i miljøovervåking (MOV).....	10
1.1.1	Om Riksantikvarens miljøovervåking (MOV).....	10
1.1.2	Miljømål	11
1.2	De fire utvalgte kommunene til MOV-undersøkelsen år 2000.....	11
1.3	Generelt om SEFRAK – Nasjonalt bygningsregister.....	11
1.3.1	Historisk utvikling.....	11
1.3.2	Opplysningene i registeret.....	12
1.3.3	Registreringsmaterialet.....	12
1.4	Bakgrunns materialet for MOV-undersøkelsen	12
1.4.1	Nasjonalt bygningsregister	12
1.4.2	Undersøkte SEFRAK-data	14
1.4.3	Parametere for MOV-undersøkelsen 2000	16
1.5	Samlet resultatoversikt MOV-undersøkelsen 2000	19
1.5.1	Kvantitative forandringer	19
1.5.2	Kvalitative forandringer	20
2	INNLEDNING	23
2.1	Kart over Nord-Aurdal.....	23
2.2	Historikk og beskrivelse.....	24
2.2.1	Geografi og topografi	24
2.2.2	Bosetting og hovedtrekk i befolkningsutviklingen.....	24
2.2.3	Kommunikasjoner	26
2.2.4	Næringsgrunnlag	27

2.3	Grunnlagsmaterialet for MOV-undersøkelsen i Nord-Aurdal	29
2.3.1	Antall undersøkte hus	29
2.3.2	Registreringstidspunkt	29
2.3.3	Registreringer datert til 1900-tallet	29
2.3.4	Spesielle forhold ved SEFRAK-registreringen i Nord-Aurdal	29
2.3.5	Registreringskretser	30
2.3.6	Geografiske områder: Kirkesognene	30
2.3.7	Tettbygd/spredtbygd	31
2.4	Egenskaper ved undersøkte hus i Nord-Aurdal	34
2.4.1	Samfunnssektor	34
2.4.2	Sosial miljøsammenheng	34
2.4.3	Bygningstyper	35
2.4.4	Alder	35
3	RESULTAT	37
3.1	Tap	37
3.1.1	Tap – samlet oversikt	37
3.1.2	Tap - samfunnssektor	38
3.1.3	Tap - sosial miljøsammenheng	39
3.1.4	Tap – bygningstyper	40
3.1.5	Tap - alder	41
3.1.6	Tapsårsaker	44
3.2	Endringer av gjenstående bygninger år 2000	47
3.2.1	Endringer – samlet oversikt	47
3.2.2	Endring – samfunnssektor	48
3.2.3	Endring – sosial miljøsammenheng	49
3.2.4	Endring – bygningstyper	50
3.2.5	Endring – alder	51
3.3	Tilstand	61
3.3.1	Tilstand – samlet oversikt	61
3.3.2	Tilstand – samfunnssektor	61
3.3.3	Tilstand – sosial miljøsammenheng	62
3.3.4	Tilstand – bygningstyper	63
4	GEOGRAFISKE VARIASJONER I TAP OG ENDRING	65
4.1	Tap og geografiske variasjoner	65
4.1.1	Tap – områder: kirkesognene	65
4.1.2	Tap – tettbygd/spredtbygd	67
4.2	Endringer og geografiske variasjoner	68
4.2.1	Endringer – områder: kirkesognene	68
4.2.2	Endringer – tettbygd/spredtbygd	69
5	REGISTRERINGSTIDSPUNKT OG VARIASJONER I TAP OG ENDRING	70
5.1	Tap og variasjoner etter registreringsperiode	70
5.2	Endringer og variasjoner etter registreringsperiode	71

6	KONSEKVENSER OG TENDENSER	72
6.1	Konsekvenser for kulturminner og kulturhistoriske sammenhenger som følge av kommunens generelle utvikling	72
6.1.1	Befolkningsutviklingen	72
6.1.2	Gårdstun, grend, jordbrukets kulturlandskap	72
6.1.3	Tettsteder, sentra, knutepunkter	79
6.2	Arealfragmentering – større inngrep	80
6.2.1	Vegutbygging	80
6.2.2	Større anlegg, næringsutbygging.....	81
6.3	Tap av listeførte "verneverdige" hus	83
6.4	Den registrerte 1900-talls bebyggelsen	83
7	SAKSBEHANDLING, PLANFORHOLD M.M.....	85
7.1	Bruk av SEFRAK-materialet i kommunen.....	85
7.2	Planforhold	85
7.3	Tilskudd til eldre bygninger og kulturlandskap.....	87
	KILDER	88
	VEDLEGG 1. BYGNINGSTYPER: TAP – ENDRING, TABELL	89
	VEDLEGG 2. REGISTRERINGSKRETSER: TAP – ENDRING, TABELL.....	90

0 Sammendrag

0.1 Nøkkeltall Nord-Aurdal

Over en periode på 23 år har 13 % av de undersøkte bygningene gått tapt.

0.2 Kvantitative forandringer

MOV-undersøkelsen i Nord-Aurdal omfatter 1378 bygninger. Av disse har 174 gått tapt. Det tilsvarer en prosentandel på 13 %.

161 bygninger er så sterkt truet på grunn av dårlig teknisk tilstand at de er rivingstruet. Det tilsvarer en prosentandel på 12 % av de undersøkte bygningene. Dette er et minimumstall.

Svært få hus, i alt 5 – dvs. 0,4 %, er så sterkt ombygde at de er vanskelige å kjenne igjen – endringstype A.

Tallene for tapt, truet og stor endring (endringstype A) utgjør til sammen en bolk på litt over 25 %, der kulturminneverdiene er borte for alltid, eller er sterkt svekket.

Totalt er 184 hus endret siden registreringstidspunktet, inkludert endringstype A. Det tilsvarer en prosentandel på ca. 14 % av de undersøkte. De fleste endringene gjelder mindre påbygg og utskifting av ytre bygningselementer, endringstype B og særlig C.

I år 2000 står 59 % av de undersøkte husene i tilnærmet samme form som ved registreringstidspunktet. Disse er ikke spesielt truet av dårlig teknisk tilstand. Andelen berørt av tap, endringer og dårlig teknisk tilstand er ca. 38 %.

SEFRAK-registreringen i Nord-Aurdal ble påbegynt i 1977 og avsluttet i 1990. Andelen tapte og endrete er høyere blant de som ble registrert tidligst i registreringsperioden.

0.3 Kvalitative forandringer

Sammenholder man tallene for tap, tilstand og endring i forhold til opprinnelig nærings- og samfunnsmessig tilknytning (samfunnssektor), sosial miljøsammenheng og bygningstyper, viser undersøkelsen at det har skjedd en kvalitativ forandring i kulturminnebestanden. Viktigste forandringene som kommer til syne i undersøkelsen av bygningstyper.

Det er i gruppen hus knyttet til landbrukssektoren vi finner flest tapte og truede, både i antall og prosentandel. Noe som er forventet i en kommune der 96 % av undersøkelsesmaterialet hører til denne sektoren. Det er også landbruket som har de mest ombygde husene (endringstype A). Hus i de andre sektorene har en lavere prosentandel tapte og truede, og høyere prosentandel hus som er endret, men endringene er mindre omfattende endringer (endringstype C), dvs. ofte si rent vedlikehold.

Med vinkling på hvordan samfunnssektorene er representert i kulturminnebestanden har det ikke skjedd noen stor forskyving. Det viktigste tapet utenom landbrukssektoren gjelder ei skolestue i sektor "Offentlig forvaltning".

Når det gjelder sosial miljøsammenheng og hvordan de ulike sosiale gruppene er dokumentert i bestanden, har det ved første øyekast ikke skjedd noen stor endring. Det er den største gruppen, bøndene, som "bærer" det største tapet og har de mest truede husene. Prosentandelen tapt og truet er noe lavere for alle andre grupper. Men om man ser på kulturminner som dokumenterer småkårsfolk i en litt videre sammenheng blir bildet noe annerledes. Husmannsplassene er i utgangspunktet underrepresentert og flere av tapene i gruppen "Bonde" gjelder småbruk. Endringene i kulturlandskapet med gjengroing og fraflytting, både i bygda og på setra, truer de samme miljøene og forsterker bildet av en sårbar kategori kulturminner og kulturmiljøer.

Det er stor forskjell i hvordan tallene for tap, endring og tilstand har slått ut for de ulike hustypene. Eldhus og driftsbygninger topper tapstallene i bygda, blant driftsbygningene gjelder det særlig de eldre sammenbygde – de med fjøs, stall og låve på rekke. I utmarka er det høyløene i stølsområdene som har vært mest utsatt. Tapet har med andre ord særlig gått ut over typisk eldre, tradisjonell gårdsbebyggelse, hustyper det ikke lenger er bruk for, og som det er vanskelig å finne nye funksjoner til. Da dette gjerne er hus av høy alder, gir det dessuten et større tap i den eldre delen av bygningsmassen enn den yngre.

De samme hustypene som har størst tap er også mest truet av dårlig teknisk tilstand. Bildet forsterkes av mange høyløer og sommerfjøs i heimemarka som er i dårlig stand. Det er lett å tenke seg at tapstallene for disse hustypene vil bli høye også i framtida. Siden dette er hus som i særlig grad dokumenterer eldre driftsformer og som begynner å bli sjeldne, vil tap av denne typen hus bli merkbart for mangfoldet og representativiteten i kulturminnebildet.

En stor andel av Nord-Aurdals eldre bygningsmasse er knyttet til seter og utmark. På grunn av strukturendringene i jordbruket skulle man ventet særlig høye tapstall for denne gruppen som helhet, men tapsandelen samlet ligger kun en nyanse høyere enn gjennomsnittet (14 % mot 13 %).

Bolighus, sel, seterfjøs og stabbur har tapstall under gjennomsnittet. Stabburets statusverdi er trolig med å beskytte denne hustypen. Bolighus og sel er den hustypen det er lettest å finne nye funksjoner til, om bruket er i drift, er blitt boligeiendom eller fritidseiendom.

Det er også stor forskjell i hvilke hustyper som er endret. Mest utsatt for endringer har bolighus og hus i setertunet vært. Mer omfattende endringer finner vi først og fremst i hustypene som er mest i bruk, enten på opprinnelig måte – som bolighus og sel, eller ved ombygging til nye formål – som uthusa i setertunet. Så selv om tapstallene her er noe lavere, virker økte endringer inn på hvordan disse hustypene er dokumentert i miljøene – noe som igjen får følge for kulturminnebildet som helhet.

De fleste endringer for alle hustyper gjelder vedlikehold, med utskifting av ytre bygningselementer (endringstype C). Det bevarer hus, men har ført til at tradisjonelle elementer ved eldre byggeskikk har vært i tilbakegang siden SEFRAK-registreringen – det gjelder f.eks. de karakteristiske skifertakene.. Det har i det senere vært en økende tendens til "tilbakeføring" til mer opprinnelige elementer, som torvtekke og åpne svalganger.

I hovedsak er det et omvent samsvar mellom tallene for tap og endring. Hustyper som har vært mer eksponert for endringer enn gjennomsnittet, har som oftest noe lavere prosentandel tapte enn gjennomsnittet. Hustyper det ikke er bruk for har det heller ikke vært behov for å endre eller vedlikeholde, og de er som følge av dette mer utsatt for tap.

0.4 Årsak til tap og endring

Forfall har ført til de fleste tapene. I alt 57 % har dette som direkte årsak, enten ved at huset er falt i ruin, eller så er forfall oppgitt som grunn ved riving for opprydding. Oppføring av ny bygning eller ny arealbruk er grunn til 20 % av tapene. Flytting er oppgitt som primærårsak for 7 % av tapene. Ufrivillig brann, ulykke står bak 2 %, og offentlige vedtak, vegutbygging eller andre større arealinngrep har en tapsandel på 1 %. De fleste rivinger er med andre ord resultat av private beslutninger.

Manglende funksjon er en viktig årsak til forfall og tap. Det er et stort samsvar mellom hustyper som MOV-undersøkelsen har registrert med mange tap, og hustyper som ikke var i bruk på registreringstidspunktet.

Undersøkelsen viser at tettstedspress ikke har vært noen viktig tapsfaktor i Nord-Aurdal. Tapene er likt fordelt mellom de tettbygde og de sprettbygde områdene sett samlet, men det er variasjoner mellom områdene.

Endringsforekomsten er høyere enn gjennomsnittet i tettstedene Leira og Aurdal. Det tyder på at beliggenhet i/ved tettsteder utgjør et visst byggepress på eldre hus.

En grovoptelling viser at tapene fordeler seg omtrent likt mellom gårdstun eller støler som ikke er i bruk, og de som er i drift (med en liten overvekt på første gruppe). De fleste tapene som skyldes annen arealbruk eller oppføring av ny bygning finner vi på gårder som er i drift. De fleste som skyldes forfall forekommer på gårder/støler som ikke drives, det er også her de fleste hus klassifisert som sterkt truet befinner seg. Litt under 1/3 av tapene kan knyttes til gårdstun som kun brukes som boligeiendom.

Seterområdene i Nord-Aurdal har lenge vært attraktive i turistsammenheng, og flere sel har siden mellomkrigstid vært benyttet som hytter. I de siste tiår av 1900-tallet har flere og flere hele stølstun og gårdstun i bygda fått funksjon som fritidseiendommer. De har gjennomgående færre tap – bare rundt 5 % av tapene kan relateres slike miljøer.

Men det er store variasjoner mellom bygdene. I undersøkelsen av tap/ending i forhold til sogn, framstår Ulnes som et område der det har skjedd mye med den eldre bebyggelsen og Skrautvål som et område der det har skjedd lite. Begge områder er aktive jordbruksbygder.

0.5 Bruk av SEFRAK/GAB som planverktøy.

Fram til 2000 var det ingen kopisett av SEFRAK-skjemaer eller kart på kommunen, men det ble da skaffet i forbindelse med MOV-undersøkelsen. Ved behov kontaktet saksbehandler Valdres Folkemuseum der originalkopier og kart er oppbevart.

GAB har i liten grad blitt brukt til å finne fram til SEFRAK-registrerte hus. I stedet har matrikeloversikten bak i SEFRAK-rapporten "Gamal byggjeskikk i Nord-Aurdal" (RD 1996) vært nyttet. I tillegg til SEFRAK-objektene som ligger inne i GAB, har denne rapporten med tilleggsregistreringer fra 1995.

0542-017-012. Berglund i Skavaldatn, Strondafjorden med Fagernes i bakgrunnen

Kongevegen sør for Sørum.

1 "Gamle hus da og nå" – prosjektets innhold og ideer

1.1 Rapporten som ledd i miljøovervåking (MOV)

1.1.1 Om Riksantikvarens miljøovervåking (MOV)

Miljøovervåking har i lang tid vært benyttet innen naturvern- og forurensingssektoren. Den er nå tatt opp av kulturminneforvaltningen.

Miljøforvaltningens definisjon av miljøovervåking er: Miljøovervåking er en systematisk innsamling av data ved hjelp av etterprøvbare metoder, om mulig basert på en hypotese om sammenhengen mellom årsak og virkning.

Miljøovervåking omfatter både påvirkning, effekter og miljøtilstand. Miljødatahåndtering av ulikt slag som kvalitetssikring og referanseproduksjon, samt vurdering og rapportering er også aktiviteter som hører inn under overvåking.

Målet er å dokumentere miljøtilstand- og utvikling i tid og rom, som følge av menneskeskapt påvirkning eller som følge av naturlige endringer.

Omfanget kan både være langsiktig eller tidsavgrenset, kontinuerlig eller diskontinuerlig (rullerende), og kan være landsdekkende, eller regionalt eller lokalt geografisk avgrenset.

Gjennom miljøovervåking vil Riksantikvaren: Følge med i kvantitative og kvalitative endringer i kulturminner og kulturmiljø og vurdere effekten av tiltak i forhold til bestandsutvikling, tilstand og representativitet.

Det har vært gjennomført to store registreringer av kulturminner i Norge: ØK-registreringen for automatisk fredete kulturminner og SEFRAK-registreringen for nyere tids kulturminner. Begge disse har vært tatt i bruk i de spredte punktvis undersøkelsene på miljøovervåking innen kulturminneforvaltningen som har vært gjennomført til nå.

I 1994 ble Nittedal kommune i Akershus MOV-undersøkt mht. til nyere tids kulturminner som første kommune i landet. Undersøkelsen som tok utgangspunkt i SEFRAK-registreringen i Nittedal viste at 21 % av bygningsmassen fra før 1900 var blitt revet i perioden 1974-1994. Den viste også at det ble revet flest hus i tettstedene i kommunen. Her var tapet på 25 %. Dette skyldtes bl.a. et stort byggepress på grunn av nærheten til Oslo, noe som førte til at flere eldre hus måtte vike for yngre bebyggelse.

Nittedal ble seinere supplert med tilsvarende undersøkelser i sentrale strøk rundt Oslo, i kommunene Ullensaker og Lier.

I 1997 begynte Riksantikvaren en kontroll av ØK-registreringen (forminnek kontroll), og dette året ble Tromsø, Trondheim og Skien kommuner kontrollregistrert.

Etter hvert som miljøovervåking har kommet inn i mer organiserte former har Riksantikvaren satset på et kommuneprogram med et systematisk utvalg av norske kommuner. Riksantikvarens strategiske plan (2000-2005) slår fast: "Systematisk overvåking av kulturminner og kulturmiljøer skal etableres som løpende virksomhet". I 2000 fikk Riksantikvaren øremerkete midler til miljøovervåking i distriktene, og år 2000 er det første året i et omløp på fem år med ca. fire kommuner pr. år.

1.1.2 Miljøsmål

Punktvisse undersøkelser i andre kommuner understøtter resultatet fra Nittedal, og viser at 1 % av den eldre bygningsmassen forsvinner årlig. Satt på spissen vil en slik årlig avgang på 1 % innebærer at om 80 år vil praktisk talt alle bygninger bygd før 1900 være borte.

Med et bredere tallmateriale fra systematiske undersøkelser vil man kunne stille prognoser for hvor stor del av bestanden som vil forsvinne i løpet av en gitt tid. Disse dataene vil kunne danne grunnlag for politisk handling med sikte på vern.

Nasjonalt resultatmål

Det er et nasjonalt resultatmål at det årlige tapet som følge av fjerning, ødeleggelse eller forfall, skal minimeres og innen 2008 ikke overstige 0,5 % årlig.

1.2 De fire utvalgte kommunene til MOV-undersøkelsen år 2000

De aktuelle kommunene i år 2000, Gjerstad i Aust-Agder, Nord-Aurdal i Oppland, Fræna i Møre og Romsdal og Guovdageaidnu/Kautokeino i Finnmark, er plukket ut i samarbeid mellom Statistisk Sentralbyrå (SSB) og Riksantikvaren. Ingen av disse ligger i sentrale strøk.

Kommune nr./navn	Innbyggertall	Befolkningsutviklingen i undersøkelsesperioden	Hovednæring	Antall SEFRAK-registrerte objekter
0542 Nord-Aurdal	6500	Vekst	Service, turisme, landbruk	1696
0911 Gjerstad	2500	Tilbakegang	Skogbruk, industri	786
1548 Fræna	9100	Vekst	Landbruk, industri, fiske	1287
2011 Guovdageaidnu Kautokeino	3150	Vekst	Reindrift og reinproduksjon	81

NIKU har på oppdrag fra Riksantikvaren i år 2000 foretatt en kontroll av ØK-registreringen i tre av kommunene, Nord-Aurdal, Fræna og Kautokeino.

1.3 Generelt om SEFRAK – Nasjonalt bygningsregister

1.3.1 Historisk utvikling

Norsk Kulturråd tok initiativ til en landsomfattende registrering av faste kulturminner i Norge i 1970. Feltarbeidet kom i gang i form av prøveprosjekter i 1973. Registreringen ble først ledet av et eget sekretariat, "SEkretariatet For Registreringen Av faste Kulturminner i Norge", forkortet til SEFRAK. I 1977 ble sekretariatet oppløst, men navnet SEFRAK ble beholdt. SEFRAK ble da lagt under Miljøverndepartementets planavdeling. I 1989 ble ansvar for feltarbeid, registerdrift og videreutvikling av registeret overført til Riksantikvaren.

SEFRAK-registreringen ble avsluttet i 1995. Da var det registrert over 515 000 objekter. Ved et samarbeid mellom Statens Kartverk og Riksantikvaren ble SEFRAK-data koblet sammen med bygningsdelen i *GAB-registeret* og kalt *Nasjonalt bygningsregister*.

Feltarbeidet har vært faglig ledet av fylkeskommunenes kulturavdelinger. Fylkeskommunene og de enkelte kommuner har samarbeidet om den praktiske gjennomføringen av registreringer.

1.3.2 Opplysningene i registeret

SEFRAK-registreringen er en registrering av faste kulturminner. Med faste kulturminner menes jordfaste, ikke-bevegelige spor i landskapet etter menneskelig virksomhet.

Den opprinnelige hensikten var at registeret skulle omfatte alle typer kulturminner. Men av hensyn til fremdrift og ferdigstilling ble det bestemt fra departementet at registeret i første omgang skulle avgrenses til å omfatte bygninger. Enkelte steder er imidlertid andre faste kulturminner som veger, steingjerder, brønner og lignende tatt med.

Registeret omfatter derfor i hovedregel bare bygninger som er oppført i perioden 1537–1900. Unntak er gjort for enkelte miljøer som er vokst fram etter 1900, og for Finnmark og Nord-Troms hvor en stor del av bygningsmassen ble brent under krigen. Her er bygninger oppført i perioden 1900–1940 også tatt med. De fredete bygningene er allerede registrert i et fredningsregister. Kirkene og de statlige bygningene er registrert i tilsvarende registre. Det varierer om disse bygningene inngår i SEFRAK-registreringen.

SEFRAK-registerets styrke er bl.a. at alle bygninger innenfor det nevnte tidsrom er tatt med, uavhengig av alder, størrelse, teknisk tilstand, autenticitet, representativitet osv. Registeret er derfor egnet til å møte skiftende bevaringssyn og eventuelle nye prioriteringer som måtte komme innen kulturminnevernarbeidet. Ved bruk av registeret i MOV-undersøkelsen er det imidlertid viktig å huske at bygninger etter 1900 ikke er tatt med.

1.3.3 Registreringsmaterialet

Registreringen har vært drevet som feltarbeid. Opplysninger om bygningenes historie og tekniske tilstand, dvs funksjon, byggeår, eventuelle ombygginger, konstruksjon og materialer er fylt ut på skjema. Koder fra en detaljert kodeliste standardiserer informasjonen. Deretter har registrator kartfestet huset, fotografert, målt opp og tegnet grunnplan.

1.4 Bakgrunns materialet for MOV-undersøkelsen

1.4.1 Nasjonalt bygningsregister

SEFRAK-registreringen inneholder tre ulike registreringsskjema – skjema for hus, andre minner og miljøer. Denne MOV-undersøkelsen er konsentrert om hus og tar utgangspunkt i Nasjonalt bygningsregister. Andre minner og miljøer ligger ikke inne i Nasjonalt bygningsregister. I de fire kommunene består hovedtyngden i SEFRAK-registreringen av bygninger, men det er kun i Kautokeino det bare er registrert bygninger. Innslaget av registreringer av andre minner er lite i de andre tre kommunene. SEFRAK-registreringen i Gjerstad fra 1990-tallet inneholder flest miljøskjemaer.

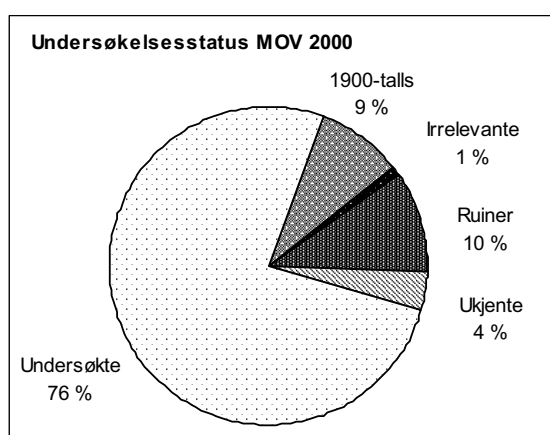
Variasjoner i registreringstidspunkt

Registreringen i de fire kommunene som var del av MOV-undersøkelsen i år 2000 forgikk fra 1977 til 1994. De fleste hus ble førstegangs-registrert i perioden 1980–1984. Det ordinære feltarbeidet var avsluttet 1993. Registreringene fra 1994 er få, og i hovedsak gjort i forbindelse med oppretting/avslutning av registreringen i kommunen.

Undersøkte bygninger 2000

I Nasjonalt bygningsregister er det til sammen 3850 registrerte objekter fra Gjerstad, Nord-Aurdal, Fræna og Kautokeino. Ikke alle disse er med i undersøkelsen, da flere faller utenom av forskjellige årsaker.

Kommune	Registrerte objekter 1977–94	Datert til 1900-tallet	Irrelevante	Ruiner	Ukjente	Undersøkte bygninger 2000
0542 Nord-Aurdal	1696	92	7	88	131	1378
0911 Gjerstad	786	36	10	140	11	589
1548 Fræna	1287	180	7	167	13	920
2011 Guovdageaidnu Kautokeino	81	36	5	0	0	40
Samlet	3850	344	29	395	155	2927

I alt 2927 bygninger er undersøkt og ligger til grunn for resultatanalysene i kommune-rapportene for MOV-undersøkelsen 2000.

Diagrammet til venstre viser hvor stor andel av de registrerte objektene som undersøkelses-grunnlaget utgjør (76 %), og hvor store andeler de andre gruppene har.

Hus datert til 1900-tallet

MOV-undersøkelsen år 2000 skilte i første omgang ikke ut hus datert til 1900-tallet. For at tallene for undersøkelsen i ulike deler av landet skulle bli mest mulig sammenlignbare ble det senere besluttet at bare hus bygd før 1900 skulle med. De opprinnelige analysene for år 2000 ble da omarbeidet i henhold til dette. Enkelte resultater fra undersøkelsen med hus fra 1900-tallet inkludert er likevel tatt med i eget kapittel i kommunerapportene. Dette er særlig vektlagt for Kautokeino, der den øvre registreringsgrensen var 1940 ved førstegangsregistrering.

Ruin

MOV-undersøkelsen gjelder endringsstatus for bygninger. Objekter som ble registrert som ruiner er derfor trukket ut av undersøkelsen. Med unntak for Kautokeino ble det registrert ruiner i de undersøkte kommunene. Det varierer noe hvordan ruinene er lagt inn i SEFRAK-databasen. En del av ruinene i Nord-Aurdal er lagt inn som "andre minner".

Registreringen viser at det har vært ulik praksis mht. hva som definerer en ruin. Noen har strengt fulgt SEFRAK-instruksen, andre har definert huset som ruin først når det bare er grunnmurer tilbake. Det vil uansett være rom for skjønn her. I et par tilfeller er definisjonen endret fra ruin til stående hus under MOV-undersøkelsen.

Irrelevant

En del hus ligger med to ulike registreringsnr. i registeret. Det ene er derfor trukket ut av undersøkelsen som irrelevant. Dette er særlig aktuelt i Nord-Aurdal og Kautokeino.

Noen "andre minner" er lagt inn i registeret som hus. De fleste av disse er brønner og sisterner.

Registeret inneholder også nye hus satt på gamle murer. Alder, funksjon og andre historiske opplysninger gjelder muren (som med andre ord er en ruin), mens bygningsbeskrivelsen gjelder det nye huset. Dette finner man særlig i skogområdene i Gjerstad.

Ukjent

En del registreringer har mangler mht. kartfesting. Det kan være at henvisning til kartblad mangler på skjemaet, at det aktuelle registreringsnr. ikke finnes på det aktuelle kartbladet, eller at kartbladet er kommet bort. I Nord-Aurdal er det et problem ved deler av den tidligste registreringen at kartfestingen ikke er blitt utført. Dette har særlig fått konsekvenser for registreringer i utmark. De fleste av objektene med slike mangler i kartfestingen er kommet i gruppen "ukjent". Noen objekter i registeret er notert som "avvist ved registrering". Her mangler all informasjon utenom objektnr.

Det finnes også enkelte skjemaer som har så mangelfulle opplysninger at de er trukket ut av MOV-undersøkelsen. Det kan være mangler eller feil mht. fotografier, feil kartfesting og andre åpenbare feil mht. objekt opplysninger. Det er usikkert hvilke hus som er registrert.

I tillegg er det hus som av ulike grunner ikke er befart, og der heller ikke kontakt med eiere/brukere har kunnet gi opplysninger.

1.4.2 Undersøkte SEFRAK-data

Utgangspunktet for MOV-undersøkelsen har vært å se om de SEFRAK-registrerte bygningene fremdeles står, og om de er endret siden førstegangs-registreringstidspunktet. I feltarbeidet har prosjektet benyttet kopier av de originale SEFRAK-kartene og papirkopier av SEFRAK-skjemaene. De innsamlede dataene er lagt inn i en database som har utgangspunkt i et ekstrakt av SEFRAK-opplysningene i Nasjonalt bygningsregister.

For å undersøke eventuelle fysiske endringer i den registrerte bebyggelsen er det tatt utgangspunkt i SEFRAK-skjemaets fotografier, og beskrivelser av eksteriøret på førstegangs-registreringstidspunktet. Det er ikke gjort noen systematisk nyregistrering av enkeltelementer lik den opprinnelige registreringen. Observasjonene av endringene er basert på skjønn og har munnet ut i klassifisering av endringstyper (se neste kapittel).

I tillegg til å undersøke de rent kvantitative forandringer i kulturminnebestanden – hvor mange som er tapt og endret – har det vært et mål å se på mulige kvalitative forandringer. Hva slags følger tap og endringer har fått for det kulturhistoriske innholdet, og representativiteten i kulturminnebildet som helhet. Med utgangspunkt i strukturen i SEFRAK-registeret har man valgt ut noen aspekter som er undersøkt nærmere, det gjelder samfunnssektor, sosial miljøsammenheng, hustyper og alder. Andre aspekter som er undersøkt er geografiske variasjoner, og med bakgrunn i den lange registreringsperioden, om det er mulig å spore tendenser i tap-/endringfrekvensen over tid.

Samfunnssektor

SEFRAK-registeret er bygd opp etter en grovsortering av objektene i forhold til hvilke samfunnssektorer objektet tilhører. Dette er knyttet til koden for opprinnelig funksjon og nåværende funksjon. Utgangspunktet for MOV-undersøkelsen er opprinnelig funksjon. SEFRAK's ulike samfunnssektorer er: 1. Landbruk, fiske og fangst, 2. Boligbebyggelse uten næringstilknytting, 3. Fritidsbosetning, 4. Industri, 5. Merkantil virksomhet, 6. Offentlig forvaltning, kirke og militærvesen, 7. Undervisning, forskning og andre kulturformål, 8. Samferdsel, 9. Offentlig tjenesteyting og sosiale formål. I forhold til undersøkelsen av hustyper gir samfunnssektor et mer overordnet bilde av den samfunnsmessige miljøsammenhengen kulturminnene har vært en del av. Undersøkelsen ønsker å se om kulturminner tilknyttet bestemte samfunnssektorer har vært mer utsatt for tap og endringer enn andre. I flere kommuner er det svært få objekter i sektorene utenom landbruk. For å lette oversikten er derfor enkelte av "de andre" sektorene slått sammen i de grafiske framstillingene.

Sosial miljøsammenheng

Objektene i SEFRAK-registeret er koplet mot sosial miljøsammenheng. De er grovsortert i tre grupper som er: 1. Embetsverk/institusjon (eks. prest, sorenskriver, kommune, forening), 2. Næringsdrivende (eks. godseier, bonde, fisker, kjøpmann – det varierer om kategorien behandles som én gruppe eller mer finmasket) og 3. Arbeider, husmann, tjenestemann. Undersøkelsen ønsker å se om kulturminner fra bestemte sosiale miljøer er mer utsatt for tap eller endringer enn andre.

Definisjon av hustyper

Den undersøkte bygningsmassen er inndelt i et fast sett med hustyper for alle de undersøkte kommunene. Hustypene er løstrevet fra SEFRAK-systemets funksjonsinndeling, som ville vært for omfattende. I valg av hustype er det gjort en skjønnsmessig avveining av den funksjon huset er bygd for, og det preget det har i dag. Oftest vil hustypebetegnelsen samsvare med den man finner i objektrubrikken på SEFRAK-skjemaet. I inndeling av hustyper er det sett bort fra næringstilknytting og sosial miljøsammenheng da dette undersøkes for seg. Kategorien "Bolighus/våningshus" vil derfor være vid og omfatte bolighus på husmannsplassen, prestegården, i arbeiderforstaden og i villabyen. Listen under viser at hustyper knyttet til jordbruket dominerer i materialet.

Hustypebetegnelsene som er brukt i MOV-undersøkelsen (og lagt inn i databasen) representerer en grovsortering. "Sidebygning" omfatter hus der bryggerhus, drengestue og kårstue inngår. "Andre mindre uthus i/nær tunet" omfatter hus som utedo, vedskjul, vognskjul, smie, kjone, badstue m.m. Med "Fjøs, stall, låve" er det tenkt på enkeltstående eller sammenstilte uthus i rekke, i motsetning til "Driftsbygning" som er enhetsbygningen/enhetslåven i jordbruket. For hus i utmarka er det skilt mellom slike som står i hjemmemarka – "Utløe, sommerfjøs", og hus på setra – hvor ordet "seter" er lagt til i hustypebetegnelsen.

Tanken er at undergruppene forenkler oversikten, samtidig som inndelingen tar vare på typiske trekk ved eldre byggeskikk – med egne hus for et variert sett med arbeidsoppgaver, funksjoner og utnyttelsen av ulike ressurser i landskapet.

Betegnelsene som brukes er standardiserte, da de lokale betegnelsene varierer.

For at den grafiske framstillingen skal være lesbar er hustypene (utenom "Bolighus/våningshus" og "Bygård") igjen inndelt i større grupper. Gruppene som grafene er bygd på vises med uthevet skrift i tabellen under. For oversikt over resultatene fra MOV-undersøkelsen fordelt på de enkelte hustypene, viser vi til tabeller i vedlegg til hver kommunerapport.

Bolighus/våningshus	Bygård
Mindre uthus i/nær tunet	Andre hustyper
Sidebygning	Næringsbygg (meieri, industri, kraftverk, teglverk, mølle, trandamperi, salteri, røykeri m.m.)
Stabbur/loft	Kraftstasjon, transformatorstasjon
Andre mindre uthus i/nær tunet	Forretning
Driftsbygninger i tunet	Hotell, gjestgiveri, skysstasjon, kafé m.m.
Fjøs, stall, låve (enkelstående)	Stasjonsbygning
Driftsbygning (enhetsbygningen)	Kirke, kapell
Hus i utmarks/seter	Skole/internat
Utløe, sommerfjøs	Forsamlingshus
Kvern, sag	Sykehus, pleiehjem
Koie	Kommunehus
Andre hus i utmark	Bygdemagasin, telthus, tollbod
Seterbu/sel	Hytte
Seterløe	Ukjent
Seterfjøs	
Andre hus på setra	
Naust, sjøhus, fyr m.m.	
Naust	
Sjøhus	
Rorbu	
Fyr m.m.	

Alder

Tidfestingen av hus i SEFRAK-materialet må leses med forbehold. Som for de andre variablene er det en stor grad av skjønn i dateringene. Likevel er dateringene interessante i forhold til den kvalitative analysen. Med utgangspunkt i hvordan dateringer av hus forholder seg til Kulturminneloven, er dateringene sortert etter følgende grupper: Før 1650, 1650–1849 (inkl. uspes. 1800-tall), 1850–1899, 1900-tall, ukjent.

Registreringskretser – geografiske forhold

Et siktemål med MOV-undersøkelsen er å se om beliggenhet i forhold til sentrum/periferi, tettbygd/spredbygd områder påvirker kulturminnebestanden.

SEFRAK-registreringen ble organisert i felt etter de samme grunnkretser som SSB har brukt i folketellingene fra 1970, 1980 og 1990. Disse tar utgangspunkt i befolkningstetthet. Kretsinnstillingen for Nord-Aurdal, Fræna, og Kautokeino er organisert etter grensene som gjaldt ved folketellingen i 1970. Gjerstad er organisert etter kretsinnstillingen som ble innført ved folketellingen i 1980. Kretsinnstillingen som SSB benyttet i 1980 inneholder flere kretser enn den fra 1970. I kretsinnstillingen fra 1970 er tettstedene skilt ut som egne kretser. Det er de ikke i 1980.

Kretsinnstillingen kan belyse tap og endringer knyttet til kulturminnenes geografiske beliggenhet, dvs. om visse strøk i en kommune er mer utsatt enn andre.

For oversikt over resultatene fra MOV-undersøkelsen fordelt på registreringskretser viser vi til tabeller i vedlegg til hver kommunerapport.

Registreringsperioder

Det er store forskjeller kommunene i mellom mht. registreringstidspunkter:

- Nord-Aurdal har den lengste registreringsperioden fra 1977 til 1990, med tyngdepunkt mellom 1985–1989.
- Fræna begynte registreringen i 1979 og avsluttet i 1984, med et klart tyngdepunkt fra 1979–1982.
- I Gjerstad foregikk registreringen over en 10-års periode fra 1984 til 1994. Tyngdepunktet her ligger i perioden 1990–1994.
- Kautokeino ble registrert fra 1978 til 1985, med tyngdepunktet i 1980, ett hus ble registrert i 1991.

Det store tidspennet i registreringen (17 år for kommunene som ble undersøkt i år 2000) kompliserer tolkningen av resultatene. For å kompensere for dette er registreringsåret lagt inn i databasen sammen med resultatene. Materialet er i analysen delt inn i registreringsperioder på 5 år. Disse er:

1975 – 79	1980 – 84	1985 – 89	1990 – 94	1995 – 99
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

De samme perioder brukes for alle kommuner. Dette gir muligheter for å se nærmere på forskjeller mellom registreringsperioder og på forskjeller mellom kommunene.

1.4.3 Parametere for MOV-undersøkelsen 2000

Følgende parametere skal undersøkes: 1) tap, 2) ombygging og 3) teknisk tilstand.

Tap

Tap er det absolutte tap av SEFRAK-registrerte objekter siden registreringstidspunktet. Det betyr at huset fysisk sett er borte.

Flytting som tap

Hus som er flyttet vil framkomme som tap, med unntak for flytting innen et snevert geografisk område – som for eksempel et gårdstun. Så langt undersøkelsen gir opplysninger om det, er det gjort rede for hvor mange som er flyttet.

Tilbygg, påbygg, ombygging

Det er definert tre ulike grader av endring: A, B og C.

- Endringstype A* Stor endring. Sterk grad av ombygging. Utvidelse av bygningens bruksareal. Tilbygg/påbygg som i størrelse dominerer den opprinnelige bygningen. Bygningens opprinnelig volumkarakter er endret.
- Endringstype B* Middels endring. Mindre omfattende ombygging. Utvidelse av bygningens bruksareal. Mindre påbygg/tilbygg som underordner seg den eksisterende bygningen.
- Endringstype C* Liten endring. Endring av bygningens karakter gjennom generelt vedlikehold, for eksempel ved utskifting av ytre bygningselementer som ny panel, takbelegg og vinduer/listverk.

I utgangspunkt tar MOV-undersøkelsen ikke stilling til om endringene er gode eller dårlige.

Et mål med undersøkelsen er å skille ut antall bygninger som er så sterkt ombygde at det er lite eller ingenting igjen av bygningens opprinnelig karakter (endringstype A). Disse bygningene har i stor grad mistet sitt preg, og må i kulturminnesammenheng regnes som relativt verdiløse. De kan likevel ha bygningshistorisk kunnskapsverdi og betydning som elementer i kulturlandskapet.

For endringstype B og C vil et eventuelt tap av kulturhistorisk verdi variere langt mer med hvordan endringene er utført. Endringstype B kan for eksempel romme hus som er tilbygd, men hvor den opprinnelige delen har beholdt både form og autentisitet i detaljer.

Enkelte endringer representerer nok for folk flest en tilbakeføring til eldre uttrykk. De vil likevel bli registrert som en endring i denne undersøkelsen, som oftest i gruppe C. En vanlig endring av denne typen er for eksempel at moderne takbelegg erstattes av torv. Hus som ved registreringen hadde funktispreg som følge av endringer midt på 1900-tallet, og som nå er "ført tilbake" til empire eller sveitserstil, er også klassifisert i gruppe C – om de ikke ellers er tilbygd eller påbygd. MOV-undersøkelsen tar ikke hensyn til om det er belegg for om endringer er historisk riktige eller ikke.

Utgangspunktet er huset ved førstegangs-registreringstidspunktet. Det blir likevel et stort element av skjønn i klassifiseringen av de endrete husene i de tre endringstypene. Karakterendring kan være like utslagsgivende som størrelsen på påbygg/tilbygg. En endring, som klart signaliserer funksjonsendring, kan representere et like stort inngrep i husets karakter som et tilbygg.

På et hus som alt er preget av mange endringer i nyere tid, for eksempel med mange ulike typer vinduer, panel m.m. vil nye utskiftninger i mindre grad merkes. Det er også stor forskjell på hva de enkelte hustypene vil tåle. En stor driftsbygning som alt er sammensatt av flere utbygg vil ha større "toleranse" for nye tilbygg, enn en klassisk tømmerlåve eller et lite stabbur.

Problemer med å registrere mindre endringer

Dette berører vurderingen av hvilke objekter som skal klassifiseres i endringsgrad C eller gå inn i restkategorien "uendret". I mange tilfelle kan det være vanskelig både å observere og klassifisere mindre endringer. Dette kan dels ha med kvaliteten på foto og bygningsbeskrivelsen på SEFRAK-skjemaet å gjøre. For å få mest mulig enhetlig behandling av materialet, er det valgt å ikke se på skifting mellom relativt moderne takbelegg som bølgeblikk, eternitplater, asbetsplater, aluminiumsplater, papp m.m. som endring.

Det kan også være vanskelig å spore endringer av visse vindustyper. Det gjelder særlig moderne sprossevinduer som kan være vanskelig å se på fotografier uten nærbilder. Det kan være vanskelig å skille falske sprosser fra ekte, og vippevinduer i riktig format fra eldre. Det ligger derfor en stor grad av skjønn og vurdering av karakter i om dette er vurdert som endring.

Om panel, listverk, vinduer og takbelegg er helt fornyet, men av samme typer som ved registreringen, vil dette i de fleste tilfelle ikke bli registrert som endring. Undersøkelsen har derfor ikke som mål å registrere tap av autentisitet på detaljnivå.

Står – status ukjent

En del hus har det ikke vært mulig å klassifisere endringsgrad til. Dels skyldes det, som nevnt over, kvaliteten på SEFRAK-skjemaet, dels kan det være hus som var under oppussing/ombygging – enten ved den opprinnelige SEFRAK-registreringen, eller ved MOV-undersøkelsen 2000. Disse går inn i undersøkelsen som "Står".

Riving av deler av hus

En spesiell type endring framkommer når deler av hus blir revet. Dette har vært særlig aktuelt i Fræna og Nord-Aurdal. Konstruksjoner som laft, bindingsverk og stav/grind er her kombinert. Romsdalslånet har ofte en bindingsverksdel i den ene enden som ble brukt til vedskjul og andre lagerformål. I Valdres er det vanlig å finne tømmerlåver bygd inntil en bolk med tømmerfjøs eller et vognskjul av bindingsverk – ofte registrert som ett hus. En typisk endring her er at bindingsverksdelen blir revet, eller at fjøsdelen i den sammenbygde driftsbygningen blir revet. Grindabygde hus kan bli forkortet med noen stavpar. Dette er de mest vanlige former for "del-rivinger" av hus.

I slike tilfelle kan den resterende delen være uendret. I utgangspunkt er disse klassifisert i endringstype B. Der den revne delen har vært den dominerende eller husene i tillegg er endret på andre måter, er de klassifisert i endringstype A.

Takbelegg

Den mest vanlige endringen i alle de undersøkte kommunene er skifting av takbelegg. Både Nord-Aurdal og Fræna har skifer som tradisjonelt taktekke. Siden disse er de to største kommunene i undersøkelsen, er utskifting av skifer til mer moderne takbelegg den mest forekommende endringen i MOV 2000. Denne endringen er klassifisert som endringstype C.

Truet på grunn av teknisk tilstand/forfall

Bygningene er vurdert etter dagens tilstand (2000), og det er ikke foretatt en systematisk sammenligning med tilstanden på førstegangs-registreringstidspunktet, men denne har vært en pekepinn. Det er et stort element av skjønn i vurderingen, som baserer seg på et første inntrykk og ikke tekniske undersøkelser. Det er bare de mest truede som er tatt med, og tilstanden er ikke kjent for alle gjenstående hus. Tallene over truede på grunn av forfall/teknisk tilstand må leses som minimumstall.

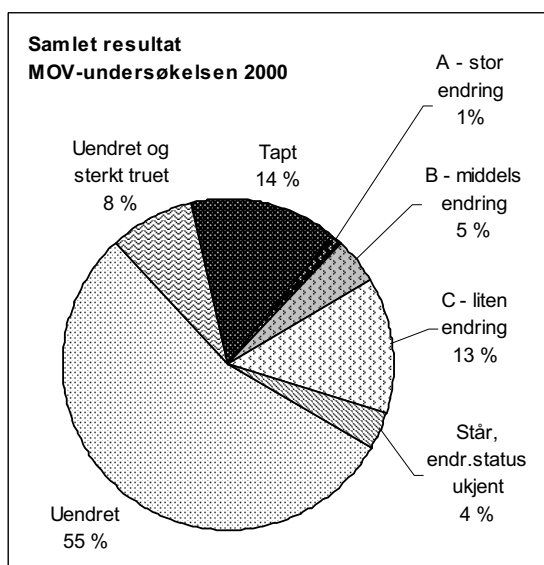
Konsekvenser og tendenser

Målet med dette punktet er å fange opp sammenhenger som ikke kommer fram ved den kvantitative analysen av SEFRAK-objektene, på bakgrunn av kommunens generelle utvikling. Utgangspunktet er utviklingen siden registreringen ble avsluttet. Det ses på konsekvenser av fraflytting/tettstedsvekst og eventuelle større inngrep/arealfragmentering.

1.5 Samlet resultatoversikt MOV-undersøkelsen 2000

1.5.1 Kvantitative forandringer

	Tapt		Truet		A: stor endring		B: middels endring		C: liten endring		Står, endringsstatus ukjent		Uendret	
	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%
Gjerstad	33	6 %	46	8 %	11	2 %	32	5 %	54	9 %	8	1 %	405	69 %
Nord-Aurdal	174	13 %	161	12 %	5	0,4 %	52	4 %	127	9 %	41	3 %	818	59 %
Fræna	199	22 %	33	4 %	16	2 %	48	5 %	204	22 %	56	6 %	364	40 %
Kautokeino	17	43 %	3	8 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	2	5 %	18	45 %
MOV 2000 samlet	423	14 %	243	8 %	32	1 %	132	5 %	385	13 %	107	4 %	1605	55 %

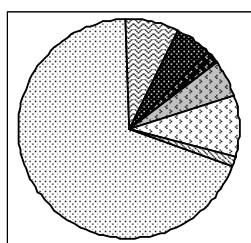

MOV-undersøkelsen 2000 omfatter 2927 bygninger for de fire kommunene samlet. Av disse har 423 gått tapt. Det tilsvarer en prosentandel på 14 %.

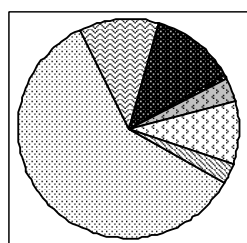
243 bygninger er så sterkt truet på grunn av svekket teknisk tilstand at de er rivingsruet. Det tilsvarer en prosentandel på 8 % av de undersøkte bygningene. Dette er et minimumstall.

Bare 32 hus, dvs. 1 %, er så sterkt ombygde at de er vanskelige å kjenne igjen – endringstype A.

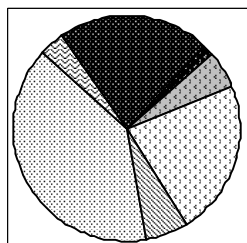
Tallene for tapt, sterkt truet og stor endring (endringstype A) utgjør til sammen en bolk på litt under 24 %, der kulturminneverdiene er borte for alltid, eller er sterkt svekket.

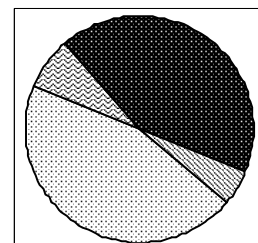
Gjerstad

Nord-Aurdal

Fræna

Guovdageaidnu/Kautokeino

Sammenligner man de fire kommunene viser det klare forskjeller, men også visse fellestrekk.

Gjerstad og Kautokeino representerer ytterpunkter. Om man ser på det viktigste trusselbildet for bestanden – tapt, truet og endringstype A (stor endring) samlet, blir andelen for Gjerstad 15 % og Kautokeino 50 %. Nord-Aurdal og Fræna nærmer seg hverandre med henholdsvis 25 % og 27 %.

Ser man på andelen uendrete (og ikke åpenbart truet av forfall) blir bildet noe annerledes. Gjerstad kommer igjen "på topp" med nær 70 % uendrete hus, mens Fræna har lavest andel – 40 %, Kautokeino 45 % og Nord-Aurdal rundt 60 %.

Det er også stor forskjell i forekomsten av endringer. Hus i Kautokeino er ikke endret. Fræna har størst endringsandel, men de fleste endringene er mindre omfattende og dreier seg for en stor del om vedlikehold. Trolig kan den relativt lavere andelen truede ses i sammenheng med dette. Hus i Gjerstad og Nord-Aurdal er om lag like mye endret, men en del av endringene i Gjerstad har vært mer omfattende, flere har valgt å bygge ut huset.

1.5.2 Kvalitative forandringer

De fleste endringer gjelder utskifting av ytre bygningselementer (endringstype C), og dreier seg om vedlikehold. Det har ført til at tradisjonelle elementer ved eldre byggeskikk når det gjelder taktekke og ytterkledning har vært i tilbakegang siden SEFRAK-registreringen. Det gjelder f.eks. de karakteristiske skifertakene i Nord-Aurdal og Fræna, og sponkledningen på vegger utsatt for "været" i Fræna. Det har også vært en tendens til "tilbakeføring" til mer "opprinnelige" typer – torvtak i Nord-Aurdal og Fræna og krum tegl i Gjerstad – i noen utstrekning gammel krum tegl.

Registreringstidspunkt, endring i rivetendens

Forskjeller i registreringstidspunkt er viktig å ha i mente når man sammenligner resultatene for kommunene. Gjerstad med det klart laveste tapet, har også den ferskeste registreringen, som startet i 1984. Nord-Aurdal var først ute – i 1977, men tyngdepunktene i registreringsaktivitetene for Nord-Aurdal, Fræna og Kautokeino ligger fra slutten av 1970-tallet og utover i første halvdel av 1980-tallet. Den var i hovedsak avsluttet når Gjerstad startet opp. Nord-Aurdal, Fræna og Kautokeino bør derfor være noenlunde sammenlignbare når det gjelder tid som er gått siden registreringen. Forskjeller i tid kan ikke forklare hele den store avstanden i tapsprosent til Gjerstad.

Undersøkelsen understøtter ikke resultatet fra Nittedal, om at det har vært en økende tendens til å rive gamle hus utover i undersøkelsesperioden. Dette kun med bakgrunn i materialet fra Gjerstad og Nord-Aurdal (der registreringsaktiviteten har vært fordelt over flest år, og muliggjort en slik del-analyse).

Guovdageaidnu/Kautokeino

Kautokeino er den kommunen som skiller seg mest ut når det gjelder kulturgeografisk bakgrunn og typen kulturminner som inngår i undersøkelsen. Registreringen (datert før 1900) representerer kun primærnæringen, ved hus knyttet til reindrift og småbruk. De registrerte bygningene består for det meste av stabbur, og noen få små fjøs og bolighus, som ikke var i opprinnelig bruk. Dette har først og fremst sin bakgrunn i "den brente jords taktikk" under okkupasjonsmaktens tilbaketog i 1944, men også i reindriftsamenes byggeskikk. Flytting av hus inngår som tap i MOV-undersøkelsen, og en god del av tapet i Kautokeino gjelder flytting. Flytting av hus, særlig stabbur (áiti) har vært vanlig i samisk kultur, bl.a. ved arv og gave, men tapene (inkl. flyttingen) i Kautokeino må også relateres til strukturendringene i andre halvdel av 1900-tallet. Nedlagte småbruk med konsentrasjon om større enheter, og modernisering av reindriftnæringen med nye bolighus i byggefeltene er stikkord.

De viktigste konsekvensene i denne sammenheng gjelder for den samiske gården i elvelandskapet, med stabbursrekkene som illustrerte verddeforholdet, dvs. samarbeidet mellom de fastboende og flyttsamene, dette kulturlandskapsbildet er blitt ytterligere svekket i løpet av undersøkelsesperioden.

Samfunnssektorer

De andre kommunene har en mer variert og representativ sammensetning i kulturminnebestanden.

Da man valgte å trekke bebyggelse fra 1900-tallet ut av undersøkelsen sank også andelen hus med tilknytting til andre samfunnssektorer enn primærnæringen, dvs. jordbruk og fiske. Men mange hustyper er representert, og det er variasjon mht. opprinnelig sosial miljøsammenheng.

Jordbrukets bygninger dominerer undersøkelsesmaterialet i alle kommunene, men Fræna har naturlig nok et stort innslag av hus for kystnæringen. Med fiskeværerne Bjørnsund og Bud er det også materialet fra Fræna som best representerer eldre tettstedsbebyggelse. Innslaget i Gjerstad og Nord-Aurdal er mer beskjedent.

Gjerstad er kommunen som med Egelands Verk, har det størst innslaget av hus knyttet til eldre industri, men det er karakteristisk at det først og fremst gjelder tilknyttete boligmiljøer, i liten grad produksjonshus, som var gått tapt før registreringen kom i gang.

Siden primærnæringene dominerer grunnlagsmaterialet er det naturlig at det er her vi finner de fleste tapene, og at prosentandelen for sektoren følger gjennomsnittet for kommunen. Det er stor variasjon i hvordan de andre sektorene kommer ut i undersøkelsen. At embetsgårder som prestegården o.l. stort sett er intakte, er som forventet. En gruppe som ser ut til å være mer utsatt er de gamle skolestuene, som skolesentraliseringen på 1960–70-tallet gjorde overflødige. Det gjelder Nord-Aurdal og Fræna, i Gjerstad har det ikke skjedd noe med denne bebyggelsen siden registreringen.

Sosial miljøsammenheng

Når det gjelder sosial miljøsammenheng dominerer hus knyttet til selvstendig næringsdrivende undersøkelsesmaterialet, i hovedsak ved bønder – i tillegg fiskere i Fræna og reineiere i Kautokeino. Dette har sin forklaring i at opphør av husmannsvesenet og fraflytting fra de mest marginale plassene ligger langt tilbake i tid, men kan også skyldes manglende opplysninger i materialet. Tapsandelene for hus som dokumenterer denne kategorien ligger likt med, eller litt under gjennomsnittet. Det gjelder alle kommunene (unntatt Kautokeino). Selv om de prosentvise andelene er noe lavere, betyr ikke det at de "kommer godt ut" i undersøkelsen. Fordi andelen i kulturminnebestanden er desimert som følge av utviklingen, er dette kulturminner som i utgangspunktet er sårbare for endringer. Virkningene av tapene forsterkes av at endringene i kulturlandskapet med tilgroing gjerne truer de samme miljøene – det gjelder arbeider-/skogsarbeiderbruk i Gjerstad, småbruk og plasser i "bakliene" i Nord-Aurdal, småbrukernes seteranlegg i Nord-Aurdal og en del av bruka lengst ut mot kysten i Fræna. (Med 1900-tallsbebyggelsen inkludert, forsterkes trusselbildet for småårsbebyggelsen.)

Jordbrukets bygninger

Undersøkelsen viser også klare fellestrekk mellom kommunene. Det største tapet gjelder hus som dokumenterer eldre driftsformer i jordbruket, hus for spesialiserte funksjoner og hus for ekstensiv utnyttelse av naturressursene. Det er hustyper det ikke lenger er bruk for, og som det er vanskelig å finne nye funksjoner til. De samme hustyper er truet på grunn av dårlig teknisk tilstand.

Det er også variasjoner i hvilke hustyper som er mest rammet, variasjoner som reflekterer forskjeller i kulturhistorie og byggeskikk. Driftsbygningene i tunet er særlig utsatte, det gjelder alle fire kommuner. I Nord-Aurdal dreier det seg først og fremst om den eldre typen med fjøs, stall, låve som står for seg selv. Det er karakteristisk for Nord-Aurdal at det her er registrert mange i denne gruppen, den mer moderne enhetslåven fikk i hovedsak først innpass etter 1900. I Gjerstad og Fræna ble enhetslåven introdusert tidligere, den dominerer i undersøkelsesmaterialet for driftsbygninger og ligger høyt på tapstallene. I Kautokeino er det svært få, eldre driftsbygninger igjen, det gjør tap ekstra merkbart. Små hus i det tradisjonelle gårdstunet som eldhus/bryggerhus, drengestuer, smier, skjul og stabbur er også utsatte for tap. Særlig gjelder det eldhus/bryggerhus slik det reflekteres i tallene for Nord-Aurdal og Gjerstad. Også stabbur er utsatt for tap, men det gjelder først og fremst i Fræna. Det kan se ut som om hustypen har høyere "status" i Nord-Aurdal og Gjerstad, og at det forklarer lave tapstall her. I Nord-Aurdal er det registrert langt flest stabbur.

I Nord-Aurdal er en stor del av den registrerte bygningsmassen knyttet til seter og utmark. Dette er fortsatt et av de mest aktive seterbrukende områdene i landet. Sommerfjøs og utløer i heimemarka og særlig høyløene i stølsområdene topper tallene over tapte og truede, både i antall og prosentvis. Materialet fra Gjerstad og Fræna reflekterer at strukturendringene i jordbruket som gjorde seterbebyggelsen overflødig var kommet langt da SEFRAK-registreringen kom i gang. Det er registrert mange ruiner i kategorien, men det er også enkelte høye tapsandeler for de gjenværende.

Bildet for andre hus på setra er mer vekslende. Husene i selve setertunet har vært mindre utsatt for tap, men er ofte mer endret. Det gjelder særlig bolighuset på setra (seterbu/sel) – i Nord-Aurdal noe uventet også seterfjøset, som ofte har fått ny funksjon i sammenheng med fritid eller drift.

Bolighus, fiskevær, eldre tettstedsmiljøer

Bolighuset har lavere prosentandel tapte enn gjennomsnittet i alle kommuner (unntatt Kautokeino). Lavest er den i Gjerstad, der kun 5 av 80 hus er borte, noe som gir et tap på 2 %. De fleste boligshus i Gjerstad er i bruk, selv om gårdsdrifta er nedlagt – enten som vanlig bolig eller som feriested. I de andre kommunene varierer dette aspektet mer, innslaget av fraflytta øde bruk er større. Bolighus er også den hustypen som er mest endret, og har størst andel mer omfattende endringer.

Bebyggelsen knyttet til fiskevær, sjøhus og naust har vært mindre utsatt for forfall og tap enn jordbruksbebyggelsen. Det har vært lettere å opprettholde sjøbrukets hus, uten for store ombygginger – som del av fiskerinæringen, eller til fritid/turisme.

De eldre tettstedsmiljøene som inngår i MOV-undersøkelsen 2000 er i liten grad berørt av tap, noe mer av endring. Fiskeværene på Bud og Bjørnsund i Fræna, med mange hus, bidrar mye til dette bildet, men det understøttes av eldre tettstedsmiljøer i Gjerstad og med noe forbehold Nord-Aurdal.

Årsak til forfall og tap

Den viktigste årsaken til forfall og tap er at hus ikke lenger er i bruk. Det er derfor særlig hus tilknyttet det gamle jordbruket som har gått tapt. Dette gjelder også kystkommunen Fræna – til tross for at orkanens herjinger nyttårshelga 1991/1992 tok mange naust og sjøhus.

Forfall som direkte årsak til tap kan knyttes til fra 46–67 % av tapene. Dernest kommer riving for oppføring av ny bygning eller annen ny arealbruk, som ligger til grunn for 16–20 % av tapene. Bak de fleste tapene i denne bolken står endringer i det aktive jordbruket.

I Gjerstad og Fræna kommer dernest "ufrivillig brann eller tap som følge av naturkatastrofe". I Fræna er det orkanen nyttårshelgen 1991/92 som gir utslag.

Flytting er en merkbar årsak til at hus er borte i Nord-Aurdal, selv om prosentandelen flytta hus ikke kan sammenlignes med Kautokeinos. Både tradisjon, byggeskikk (med mange mindre laftehus) og klimatiske forhold spiller inn her.

I motsetning til i Nittedal og Lier, viser ikke undersøkelsen av de fire kommunene i 2000 tettstedspress eller vegutbygging som noen stor tapsefaktor.

Andelen rivinger som følge av offentlige planvedtak som vegutbygging, boligutbygging eller andre utbyggingsplaner er liten i alle de undersøkte kommunene for 2000.

Samfunnsutviklingen

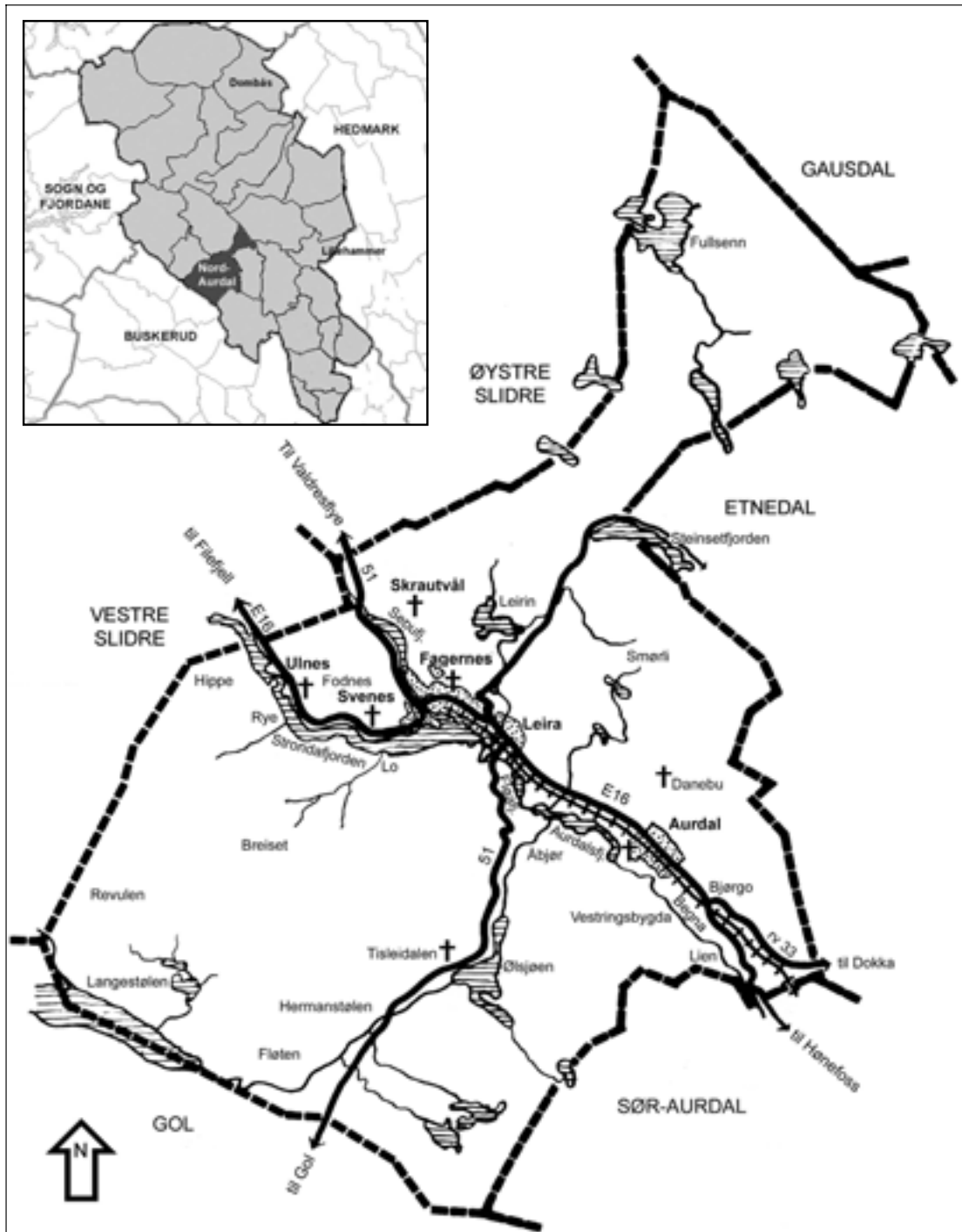
Kommunene er forskjellige både når det gjelder geografi og samfunnsutvikling, men alle er merket av store endringer i nærings- og bosettingsmønster. Strukturendringene i jordbruk, fiske og reindrift i andre halvdel av 1900-tallet har hatt stor betydning for bygningsmassen vi undersøker, viktigst har endringene i jordbruket vært. I alle kommunene har antall driftsenheter i jordbruket gått ned, selv om jordbruksarealet er opprettholdt eller økt. Antall sysselsatte i primærnæringene har gått tilbake, mens antall sysselsatte i service- og tjenesteytende næringer har vokst. Gårdstun har i vekslende grad gått over til å bli boligeiendommer, feriesteder eller de er lagt øde. I alle kommunene har det vært folkeforflytninger innen kommunen – fra utkantene mot sentrum.

Bruk av SEFRAK/GAB som planverktøy

Gjerstad var den kommunen som hadde innarbeidet flest faste rutiner i bruk av SEFRAK-materialet i år 2000. Det gjaldt tilgjengelighet til papirkopisett, digitale versjoner av skjema og kart, samt kontakt med fylkeskommunens kulturavdeling. I de andre kommunene varierte det mer hvordan SEFRAK var tilrettelagt og brukt.

2 Innledning

2.1 Kart over Nord-Aurdal

2.2 Historikk og beskrivelse

2.2.1 Geografi og topografi

Nord-Aurdal er en typisk innlandskommune. Den ligger midt i Valdres i Oppland fylke og grenser i sør til Sør-Aurdal, i øst til Etnedal, i nord til Østre og Vestre Slidre og i vest til Hemsedal og Gol i Buskerud fylke.

Hoveddalføret følger vassdraget Strondafjorden, Fløafjorden, Aurdalsfjorden og elva Begna lengst sør. Vassdraget fra den viktigste sidedalen med Sæbufjorden, Neselva, munner ut i Strondafjorden ved Fagernes. Hoveddalføret avgrenses av Auståsen og Veståsen.

Landskapet vier seg ut ved fjordene. I sør innsnevres dalføret og her har Begna skåret seg dypt ned i terrenget i trange stryk. Terrenget varierer fra slake til svært bratte lier i dalsidene og store skog- og fjellvidder på sidene.

Med et totalareal på 910 km² er Nord-Aurdal en stor kommune i utstrekning. 12 % av arealet ligger fra 300 - 600 moh., 38 % fra 600 - 900 m o h. og 50 % på fra 900 - 1325 moh.

2.2.2 Bosetting og hovedtrekk i befolkningsutviklingen

Tyngden i bosettingen er langs hoveddalføret, her ligger de fleste gårdene og de tre tettstedene Fagernes, Leira og Aurdal. I 1998 var 50 % av kommunens befolkning bosatt i tettstedene, og godt over halvparten av disse på Fagernes.

Nord-Aurdal hadde i år 2000 ca. 6.560 innbyggere og er den mest folkerike kommunen i Valdres. Med enkelte tilbakeslag har etterkrigstida vært preget av en jevn befolkningsøkning. Midt på 1970-tallet passerte befolkningen 6000 og var da kommet opp i samme størrelse som på det høyeste midt på 1800-tallet, før utvandringen fra bygdene satte inn. I det siste tiåret har folketallet stabilisert seg. Kommunen har i tillegg en betydelig sesongvis fritidsbosetting.

Gårdsbosettingen

Nord-Aurdal er Valdreskommunen med de store grendene. De ligger klart avgrenset med utmarksområder mellom. Gårdsanleggene ligger samlet i belter på skrånende hyller i lisdene, gjerne i flere lag over hverandre. Jordvegen kan være svært bratt, som i Fodnesgrendi høyt over Strondafjorden. De fleste gårdene ligger høyt i forhold til hoveddalføret, men langs Strondafjorden er det et lavere belte gårdsbebyggelse med innmark som strekker seg ned til vannet. Sør i kommunen ligger gårdene i bunnen av dalføret mer spredt. Bruka ligger som oftest i grupper med jordvegen samlet som åpne lommer i landskapet. Gårdene ligger særlig tett ved de gamle kirkestedene Aurdal, Ulnes og Svenes. I tillegg er det spredt gårdsbebyggelse i hele kommunen.

Det har vært mange husmannsplasser i Nord-Aurdal, i det sentrale dalføret var husmennene i flertall midt på 1800-tallet. Plassene ble tatt opp i marginale deler av gårdenes områder, mot skogen, på skyggesida og noen langs vegene.

De store utmarksområdene og fjellviddene som omkranser dalførene har vært en viktig ressurs og en forutsetning for den tette gårdsbosettingen i bygda. Valdres har vært og er fortsatt en av de mest utpregede seterbrukende regionene i landet. Det er mange stølsanlegg i Nord-Aurdal, og flerseterbruket har vært utbredt. I skogbeltet nærmest bygda, i heimåsen, ligger heimstølene som var i bruk vår og høst. På fjellet ligger langstølene til bruk i sommermånedene. Et bruk kunne ha flere heimstøler og langstøler og noen hadde også en midtstøl. Noen støler ligger spredt, men de fleste er samlet i store stølsgrender, det gjelder særlig langstølene. Noen av de største stølsområdene ligger i Veståsen, ved Tisleidalen. Her ligger blant annet Hermanstølen og Fløten som går for å være to av de største stølsgrendene i landet.

Sentra før og i dag

De tre tettstedene har vokst fram i tilknytting til hovedvegen gjennom bygda. Fagernes er i dag kommunens administrasjonssenter og det viktigste senteret for tjenesteyting i Valdres. Fagernes er ikke gammelt som senter eller tettsted, oppkomsten henger sammen med utbyggingen av kommunikasjonene og veksten i turismen i andre halvdel av 1800-tallet. Før 1900 besto bebyggelsen av en landhandel og to store hotellanlegg. Da Valdresbanen åpnet i 1906 ble Fagernes endestasjon. I løpet av de første tiår av 1900-tallet vokste stasjonsbyen fram.

Utover 1900-tallet har det vært en gradvis forskyving av tyngdepunktet fra Aurdal til Leira til Fagernes. Det første herredshuset i kommunen ble bygd på Leira. Først da det nye rådhuset sto ferdig i 1979 ble administrasjonen samlet på Fagernes.

Leira har fra begynnelsen av 1900-tallet vært "skolebyen" i Valdres, med folkehøyskole, jordbruksskole og husmorskole. Fortsatt bygges det videregående skoler på Leira.

Det gamle senteret var Aurdal. Aurdal kirke var hovedkirka i Aurdal prestegjeld som i eldre tider var langt større enn i dag. I dag er den offentlige virksomheten i Aurdal konsentrert om sosiale institusjoner og skole.

Det har utover 1900-tallet, særlig etter krigen, vært en betydelig tettstedsvekst og utbygging i Fagernes og Leira og noe mindre i Aurdal. De viktigste sammenhengende næringsområdene er langs innfartsårene nord for Fagernes og langs E16 ved Leira. Det er også her de største planlagte næringsområdene er i følge kommuneplanens arealdel 1992–2002. Det største sammenhengende byggefeltet for boliger har vært Marsteinhøgda i skogen ovenfor Fagernes.

Aurdalsbyen. E16 ses i forkant av bildet.

2.2.3 Kommunikasjoner

Nord-Aurdal ligger sentralt i Valdres og flere riksveger og fylkesveger krysser kommunen. Viktigst er E16 som den mest vintersikre stamvegen mellom Østlandet og Vestlandet. Den følger hoveddalføret nordover gjennom Vestre Slidre og Vang mot Lærdal. Rv. 51 kommer fra Gol, krysser kommunen over Fagernes og går gjennom Østre Slidre over Valdresfløya til Vågå. Rv. 33 tar av østover fra Bjørge mot Dokka.

Hovedvegen mot Vestlandet har lange tradisjoner. Den Bergenske Kongevegen over Filefjell gikk gjennom Valdres og Nord-Aurdal. I 1790-årene ble den bygd ut til kjøreveg og kom inn i Nord-Aurdal fra Etnedal over Tonsåsen. Den holdt seg høyt i lia til Gardli, før den skrådde ned mot fjorden for å krysse Neselva ved Fagernes. Veggen fortsatte på østsida av Strondafjorden.

I andre halvdel av 1800-tallet ble kongevegen lagt om og utbedret. Den nye hovedvegen til Bergen fikk trasé over Tonsåsen, "Tonsåssjåseen", som var ferdig i 1861. Omtrent samtidig ble veggen fra Leira ført i ny trasé langs stranda mot Fagernes. Fagernes ble et knutepunkt da veggen til Skrautvål og Østre Slidre også ble lagt om.

E16 og Kongevegen/Chausséen fra 1860 følger fortsatt samme korridor fra Bjørge og nordover. Den går dels i samme trasé, dels – særlig ved Aurdal, parallelt med den gamle veggen. Hovedvegen ble lagt utenom sentrum i Fagernes tidlig på 1950-tallet. Større omlegginger i seinere tid er utrettinger ved Ulnes og langs stranda mellom Fagernes og Leira, der E16 nå går i det gamle jernbanesporet.

Valdresbanen ble bygd ferdig til Fagernes i 1906. Utenom endestasjonen Fagernes var det stasjoner på Bjørge, Aurdal og Leira. Valdresbanen ble nedlagt i 1989, men drives dels videre som turistbane.

Kongevegen ved Aurdalsbyen, sett mot Sørum.

0542-018-044. På Fydenlund i Aurdalsbyen var det skysstasjon og gjestgiveri fra 1840. Frydenlund overtok funksjonen etter Bø. På 16- og 1700-tallet var Onstad gjestgivergård. I nord vekslet skysstedet i hovedsak mellom Svenes, Nes og Strond. Fra slutten av 1800-tallet tok hotellene på Fagernes over denne funksjonen. Frydenlund eies og drives i dag av en stiftelse. Frydenlund med Aurdalsbyen ble valgt til kommunens "kulturminne" i kulturvernåret 1997. (Foto 1980).

Ellers har de lange innsjøene i eldre tid vært nyttet til ferdsel, sommer som vinter. Det var fast båtrute på Strondafjorden mellom 1906 og 1922.

Fra slutten av 1800-tallet ble også de lokale vegene utbygd. Før siste verdenskrig var grendene i Nord-Aurdal bundet sammen med et vegnett på begge sider av hoveddalføret. Også de viktigste seterområdene hadde kjørevegforbindelse til bygda før krigen, men det har pågått en utstrakt utbygging av utmarksvegene fram til i dag.

Fagernes lufthavn ved Leirin er Norges høyest beliggende flyplass (820 moh.) og ble åpnet i 1987.

2.2.4 Næringsgrunnlag

Jordbruk basert på store utmarksressurser har fra gammelt av vært hovednæringa i Nord-Aurdal. Fortsatt er skogbruk og jordbruk basert på fôr- og melkeproduksjon viktig. Saueholdet er betydelig. Selv om antall driftsenheter er redusert i løpet av de siste 20 årene (1979-99), har det totale jordbruksarealet økt på grunn av en økning av fulldyrka eng til slått og beite og overflatedyrka areal (1989 - 99). Antall melkekyr har gått ned det siste tiåret, mens antallet ungdyr, storfe og sau har økt. Det er de mindre bruka som er nedlagt, mens det er blitt flere av de største driftsenhetene. Jordbruksareal som leies har også økt i løpet av de siste 10 årene. Det er gårdsbruk i drift i alle grendelag, men innslaget nedlagte bruk er godt merkbart i landskapet, mer i enkelte områder enn i andre.

For stølsområdene er bildet ennå mer vekslende. De største stølsgrendene gir inntrykk av å være mest aktivt i bruk i forbindelse med gårdsdrifta – i hovedsak til beite og gressproduksjon og noen drives fortsatt som melkesetre. Ås- og fjellområdene utgjorde 25 % av de produktive jordbruksarealene i kommunen i følge kommuneplanens arealdel 1993. Det fulldyrka arealet på stølene har vært i stadig vekst utover 1900-tallet. På Åbjørstølen hadde Ole Åbjørstråten i lange tider prøvedrift for Norges

Vel. Jorbruksskolen i Valdres kjøpte i 1952 fjellgården Merket i Tisleidalen. Nydyrking i stølsområder har pågått helt opp til i dag og setter preg på flere stølsgrender.

Ingen store industriforetak har preget Nord-Aurdal, men kommunen har på 1900-tallet hatt en del industri tilknyttet landbruket – meieri, slakteri og trevareindustri. I etterkrigstid har Leira hatt de største industrianleggene, i dag har handels- og grossistvirksomhet en viktig næring her.

Naturen og sentral beliggenhet i Valdres har gjort Nord-Aurdal til et senter for tjenesteyting for folk i regionen og for turisme. Fagernes ble på 1970-tallet utpekt til regionsenter i Valdres og flere interkommunale tjenester ble lagt hit.

Helt siden slutten av 1800-tallet har turistnæringen vært viktig og i vekst. Reiseliv er utpekt som hovedsatsingsområde i utviklingen av kommunens næringsliv i kommuneplanen 1992 - 2002. Tilbudene er i dag varierte. I tillegg til hoteller, pensjonater, hytter og campingplasser er det flere vinterturistanlegg. De største er Valdres Alpinsenter ved Aurdal og Valdres Skisenter i Skrautvål. Alt tidlig på 1900-tallet ble stølene trukket inn i turismen, og byfolk leide seg inn eller kjøpte enkelte stølshus som hytter. I dag markedsfører Valdres Hytteutleie stølsferie i bl.a. Nord-Aurdal som et viktig aktivum.

Nord-Aurdal er i dag den kommunen i Oppland som har flest hytter. I 2000 var det registrert i overkant av 3500 hytter – langt de fleste, noe over 2/3, var bygd før 1977. De største rene hyttefeltene ligger på østsida av hoveddalføret i Danebuområdet og det er her det er mest aktivitet i hyttebyggingen i dag. En sentral institusjon er Danebu sportshotell fra 1950, som ble gitt som folkegave til Danmark som takk for hjelpen under den andre verdenskrig. Tisleidalen har i dag den største konsentrasjonen av overnattingsbedrifter, de ligger langs riksvegen til Gol.

Etableringen av Valdres folkemuseum, som ble stiftet i 1901 og fikk sin nåværende lokalisering i 1917, forsterket Fagernes betydning som kultur- og turistsenter i Valdres. Det er det fjerde største friluftsmuseet i landet. SEFRAK-registreringen har 57 hus (eldre enn 1900) fra museet, og disse inngår i undersøkelsesmaterialet for MOV-2000. Ingen av museets hus har opprinnelig hørt til i museumsområdet, de er alle flytta dit fra Valdres-kommunene – 10 fra Nord-Aurdal.

Offentlig, sosial og privat tjenesteyting, varehandel og hotellvirksomhet er i dag viktigst for sysselsettingen i kommunen. Den prosentvise andelen sysselsatte i 1997 var 14 % i jordbruk/fiske/fangst, 9 % i industri/bergverk/energi/vannverk, 9 % i bygg og anlegg, 23 % i forretningsvirksomhet, i 7 % samferdsel og 38 % i andre tjenesteytende næringer.

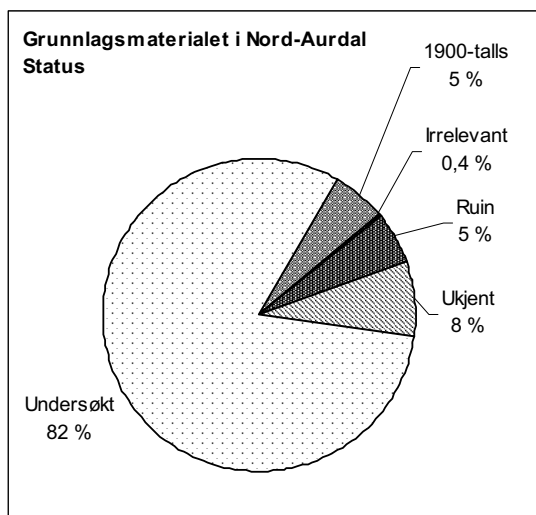
Stølsgrenda Fløten i Tisleidalen. Noen av de største stølsgrendene i landet ligger i Nord-Aurdal.

2.3 Grunnlagsmaterialet for MOV-undersøkelsen i Nord-Aurdal

2.3.1 Antall undersøkte hus

Registrerte objekter 1977–90	Objekter datert til 1900-tallet	Irrelevant	Ruin	Ukjent	Undersøkte bygninger 2000
1696	92	7	88	131	1378

Det totale antall registrerte objekter i perioden 1977 – 1990 i Nasjonalt bygningsregister for Nord-Aurdal er 1696. Av disse ligger 1378 hus til grunn for MOV-undersøkelsen. Da er hus datert til 1900-tallet, objekter som ble registrert som ruiner etter hus, andre typer minner og andre registreringer som faller utenfor undersøkelsen, trukket fra.

Miljøskjemaet er ikke benyttet. Det varierer om ruinene er lagt inn i Nasjonalt bygningsregister, eller om de er registrert og kartfestet som andre typer minner.

2.3.2 Registreringstidspunkt

Registreringen foregikk i løpet av 14 år, fra 1977 til 1990. Omfanget av registreringen er relativt

jevnt fordelt på de følgende årene, men med et tyngdepunkt i perioden 1985–89. Kun få hus ble registrert i 1990. Det er stor geografisk spredning på hvilke kretser som ble registrert fra år til år – dvs. at man for eksempel på 1970-tallet hadde registreringer både sør og nord i kommunen.

2.3.3 Registreringer datert til 1900-tallet

92 hus er datert til 1900-tallet og derfor tatt ut av undersøkelsen. De fleste ble registrert i tettstedskretsene på Leira og i Aurdalsbyen. Her er hus opp til 1920-tallet kommet med. I Fagernes sentrum ble 1900-tallsgrensa fulgt strengt.

2.3.4 Spesielle forhold ved SEFRAK-registreringen i Nord-Aurdal

Hull i registreringen

Det er flere åpenbare hull i registreringen som ligger inne i Nasjonalt bygningsregister. Særlig gjelder dette seterområdene. I krets nr. 13, den store utmarkskretsen i Skrautvål sogn som strekker seg østover mot Nord-Etnedal, er f.eks. bare fem hus kommet med – i et område med mange stølsanlegg. Enkelte av de store stølsgrendene i Tisleidalen vest mot Hemsedal, særlig i Svenes sameige, er også dårlig representert. Mangler i utvalget fra bygdene gjelder først og fremst ett konsentrert område, Hipplesbygd i krets 2 i Ulnes sogn – en tettbygd jordbruksgrend med kun tre registrerte hus (øvrige registrerte objekter i krets 2 gjelder stølsregistreringer). Ellers virker det som om de fleste hus fra før 1900 i bygdene er registrert.

Mangler ved kartfestingen

I tillegg til "hull" i registreringene mangler det kartfesting for en del av objektene fra de første registreringsårene. Også dette gjelder i særlig grad seterområdene i krets 4, 5 og 6. For å rette på dette og andre hull i registreringen ble det i 1995, i alle Valdres-kommunene, foretatt en forenklet *tilleggsregistrering* (kun første side på SEFRAK-skjemaet fylt ut). I Nord-Aurdal ble det da registrert 627 objekter, hvorav 77 var registrert før og ved nyregistreringen fikk nytt nr. og kartfesting. Ingen av objektene fra tileggsregistreringen i 1995 er lagt inn på data i Nasjonalt bygningsregister. (Kart og registreringsskjemaer finnes på Valdres Folkemuseum, i følge Ragnhild Dietrichsons sluttrapport fra 1995.) Fortsatt er det likevel mange av de opprinnelige registreringene som mangler kartfesting. Det er også objekter som har kartfesting, men mangler kartreferanser på skjemaene. Disse objektene er derfor trukket ut av MOV-undersøkelsen og går under rubrikken "ukjent" (se kapittel 2.3.1). Følgen av dette er bl.a. at bare noen få av registreringene fra Fløtin og Hermanstølen i Svenes sameige, to av Norges største setergrender, er med i MOV-utvalget for 2000.

Utover problemene med manglende kartfesting har MOV-undersøkelsen konstatert en del mindre feil med kartfestingen, forveksling av hus på tunet osv., men dette har kun i liten grad vært til hinder for undersøkelsen.

Deler av registreringsmaterialet har få opplysninger, og kvaliteten på fotografiene er vekslende. Det har begrenset undersøkelsen av endringstyper for noen av objektene.

2.3.5 Registreringskretser

Kretsinnndelingen i Nord-Aurdal er organisert etter de samme grunnkretser som Statistisk sentralbyrå brukte i folketellingene i 1970. Disse tar utgangspunkt i befolkningstetthet. Det er 23 kretser i Nord-Aurdal og det er registrert hus i alle.

Kretsene er brukt som utgangspunkt for å belyse eventuelle geografiske variasjoner i tap og endring. For å se på forskjeller mellom større geografiske områder enn grunnkretsene er det i Nord-Aurdal tatt utgangspunkt i kirkesognene. Det har med noen mindre justeringer vært mulig å ordne registreringskretsene etter sogneinndelingen. Folketellingen fra 1970, skiller mellom tettbygde og spredtbygde kretser. De ligger til grunn for analysen av mulige konsekvenser av tettstedspress på den eldre bebyggelsen.

2.3.6 Geografiske områder: Kirkesognene

De fire sognene Ulnes, Svenes, Skrautvål og Aurdal er gamle geografiske og kulturelle enheter og kirkene her står på middelalderkirkesteder, Tingnes og Tisleidalen skriver seg fra siste halvdel av 1900-tallet.

Ulnes er sognet lengst nord ved Strondafjorden og omfatter Ulnesgrendi på østsida og Hipplesbygdi på vestsida av fjorden. Strondafjordens "fjordlandskap" vider seg ut ved Ulnes og gårdsbeltet strekker seg her høyt oppover lia på hver side av fjorden. Ulnes gamle steinkirke fra middelalderen ligger sentralt ved vannet. Nord for kirken er det grendesenter med butikk og skole. Før reformasjonen kan Ulnes ha vært det viktigste og tettest bebodde området i Nord-Aurdal – etter gårdsnavn og fornminner å dømme. Ulnes bærer preg av å være en aktiv jordbruksgrend som også driver seterbruk. Gårdene i sognet har store utmarksområder i Ulnes sameige, som strekker seg langt innover bak Veståsen til Langestølen ved Tisleifjorden. I sognet er det som nevnt mangelfull registrering av gårdene i Hipplesbygdi, men utvalget av stølsregistreringer er representativt. Større arealinngrep i nyere tid er omlegging av E16 forbi Ulnes kirke.

Svenes er sognet sør for Ulnes og omfatter områdene på hver side av Strondafjorden ned til Fagernes, inkludert Valdres Folkemuseum. De fleste gårdene ligger i et belte langs fjorden, med kirkestedet og de eldste gårdene på østsida. Svenes kirke er opprinnelig fra 1735, men den ble flytta til nåværende sted i 1860. Den bratteste jordvegen har *Fodnesgrendi* der gårdene ligger samlet i et sjikt høyt over Strondafjorden. Fodnes var en av de beste korngårdene i eldre tid og Fodnesgrendi er fortsatt en aktiv

jordbruksgrend. Det meste av utmarka ligger på vestsida av fjorden i Svenes sameige og strekker seg (som Ulnes sameige) helt inn til langstølene ved Tisleia – som nevnt er det store hull i registreringsmaterialet når det gjelder disse langstølene.

Skrautvål sogn utgjør en stor grend for seg selv i lia på vestsida av Sebufjorden. Kirken, fra 1785, ligger midt i lia ikke langt fra skole og grendesenter. Gårdene er spredt over et stort område i flere trinn oppover lia. Gårdslandskapet er dels oppbrutt av skogholt og bergrabber, men også her er det områder med sammenhengende jordveg mellom gårdene, særlig i det øvre sjiktet. Sognet er stort i areal, med utmark som strekker seg langt østover mot langstølene i Nord-Etnedal, men registreringsmaterialet er mangelfullt når det gjelder disse langstølene. Større arealinngrep i nyere tid er Fagernes lufthavn på Leirin og Valdres Skisenter, begge i heimåsen.

Aurdal er som nevnt det gamle hovedsognet i Nord-Aurdal, og har i alle fall siden 1600-tallet vært det mest folkerike. Aurdal består av flere grender. Den gamle sentrumsbygda *Aurdal* med kirken, fra 1735, ligger på østsida av dalen, i lia over Aurdalsfjorden. Gårdene ligger særlig tett langs den gamle hovedvegen, Kongevegen, som følger en slakere hylle i dalsiden, men flere krabber seg også høyt oppover åsen. Tettstedsbebyggelsen i *Aurdalsbyen* er konsentrert langs hovedvegene. *Vestringsbygdi* og *Åbjørsbygdi* ligger i den slakere lia på motsatt side av fjorden. Helt i sør, der hovedalføret er på det trangeste ligger to mindre grender - *Bjørge* på østsida av Begna og *Liagrendi*, som er delt av kommunegrensa mot Sør-Aurdal, på vestsida. Her er det større avstand mellom de aktive bruka. Utmarksområdene i sognet strekker seg inn mot kommunegrensene på hver side av dalføret. Aurdalsåsen, heimåsen til sentrumsbygda Aurdal, er sterkt preget av turistnæringen. Det største arealinngrepet i nyere tid her er Valdres Alpinsenter, som ligger i sjiktet mellom innmark og utmark. Danebu ligger lenger opp, med flere større hyttefelt i nærheten. I samme området ligger Danebu fjellkirke, eller kapell, fra 1966. Registreringsmaterialet omfatter hus fra alle kanter av sognet, men det er trolig en del hull i utmarksregistreringen i deler av Aurdalsåsen.

Tisleidalen er ei lita fjellbygd ved riksvegen til Gol. Det er i hovedsak et stølsområde med enkelte fjellgårder nærmest bygda. Bygda har et stort innslag av turistnæring med flere overnattingsbedrifter, campingplasser og hoteller, samt leirskoleanlegg. Alpinanlegget Brattstølheisen ligger i Tisleidalen. Det er flere mangler ved registreringene i området, og grunnlagsmaterialet er ikke representativt. Tisleidalen kapell ble reist i 1958

Tingnes omfatter tettstedene Fagernes og Leira og jordbruksbygdene i den bratte lisonen nærmest tettbebyggelsen med *Ranheimsbygdi*, *Gardlibygdi* og *Måno*. Tingnes (Fagernes) kirke fra 1972 ligger mellom Fagernes og Leira.

Det er stor variasjonen mellom sognene når det gjelder befolkningsutviklingen siden 1970. Tingnes har hatt stor vekst i folketallet – en økning på rundt 30 %. Svenes har hatt størst tilbakegang – en reduksjon på -13 %, mens det har vært en liten reduksjon i Ulnes på -2 %. Aurdal, Skrautvål og Tisleidalen har hatt en vekst på rundt 5–7 %. Gjennomsnittet for kommunen i samme periode er 12 % vekst.

2.3.7 Tettbygd/spredtbygd

Det tre tettstedene i Nord-Aurdal består av i alt 5 kretser; Fagernes: krets 9 og 10, Leira: krets 15 og 16 og Aurdal: krets 18.

Utenom sentrumskretsen 9 (Fagernes vest, Nes) har det vært folketilvekst i alle tettstedskretsene. For de spredtbygde kretsene er forholdet vekst/reduksjon svært varierende.

Skrautvål med Sebufjorden i forgrunnen. Døvre gårdene nærmest i bildet.

Ulnes gamle steinkirke fra middelalderen har en markert beliggenhet ved et nes ut mot Strondafjorden. Nord for kirken er det grendesenter med butikk og skole. Her snevrer Strondafjorden seg inn, og det har fra eldre tid vært vegforbindelse over fjorden. Hippesbygdli ses over fjorden lengst inn i bildet.

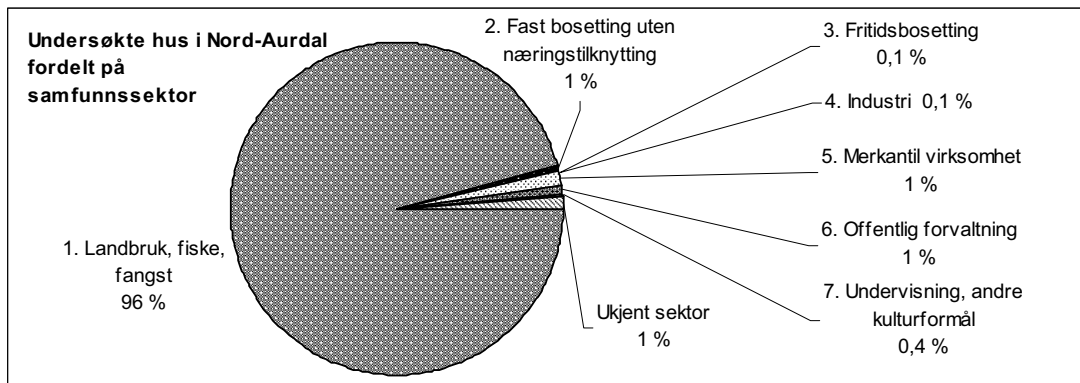
Vestringsbygdi på vestsida av Aurdalsfjorden er en stor og åpen jordbruksbygd med sammenhengende jordveg i drift.

Fagernes med Ranheimsbygi over.

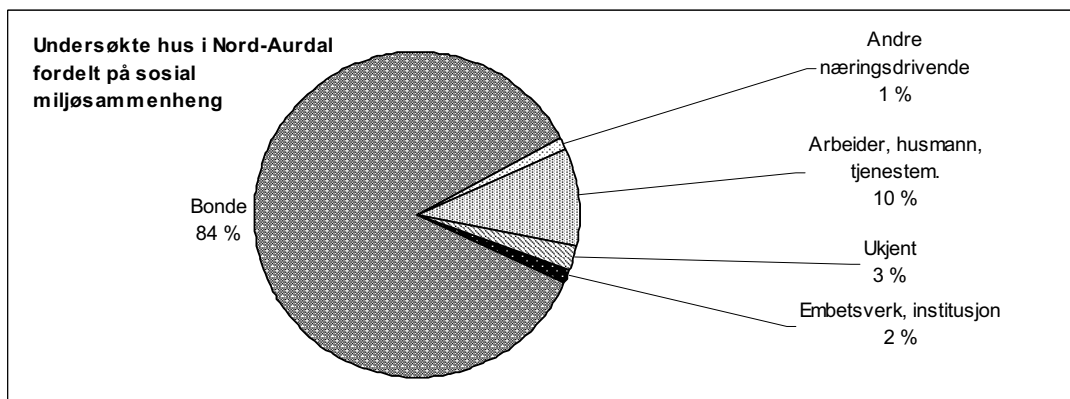
2.4 Egenskaper ved undersøkte hus i Nord-Aurdal

2.4.1 Samfunnssektor

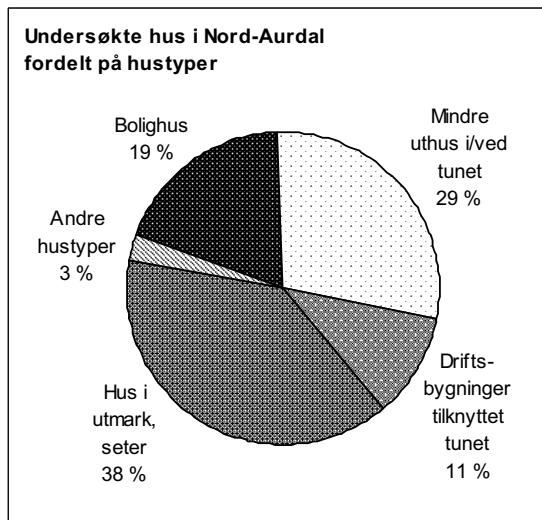
Sektordiagrammet viser hvilke samfunnssektorer bygningene var knyttet til da de ble bygd. Sju av de ni kategoriene i SEFRAK's inndeling i samfunnssektorer er brukt ved registreringen i Nord-Aurdal. Fordelingen viser at landbruket dominerer. Diagrammet illustrerer først og fremst at Nord-Aurdal var en tilnærmet ren jordbruksbygd da de undersøkte bygningene ble satt opp - dvs. før 1900. Bygningene som er fordelt på de øvrige sektorene utgjør kun 4 % av materialet. Med en høyere grense, f.eks. til 1920, ville langt mer av den eldre bebyggelsen i tettstedene Fagernes, Leira og Nord-Aurdal ha kommet med og endret sammensetningen.

2.4.2 Sosial miljøsammenheng

Sektordiagrammet viser hvilke sosiale miljøer som har satt sterkest spor etter seg i den registrerte bygningsmassen. "Bonde" naturlig nok den største gruppen. Dernest følger gruppen "Arbeider, husmann, tjenestemann". I Nord-Aurdal gjelder dette først og fremst husmenn. Trolig skulle dette segmentet vært noe større, det kan være vanskelig å skille småbruk og husmannsplasser, og SEFRAK-kodingen er ofte usikker her. Øvrige sosiale kategorier er kun representert med få hus.

2.4.3 Bygningstyper

De undersøkte bygningene fordeler seg på 24 ulike hustyper. Registreringen viser at det er et mangfold av typer hus for ulike funksjoner i bygda. For å forenkle oversikten er de gruppert etter funksjon og miljøsammenheng. 259 bolighus utgjør den største gruppen enkelthus og er vist som egen sektor i diagrammet.

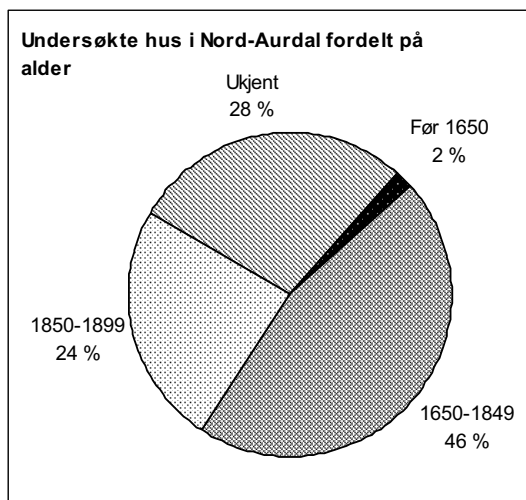
Gruppen "Mindre uthus i/ved tunet" har en stor andel. Her er flest stabbur og loft – 255, nesten like mange som bolighus. Dernest kommer sidebygninger med 69 hus, i hovedsak eldhus. De øvrige i denne gruppen fordeler seg på en rekke typer småhus – smie, vedskjul, vognskjul ol.

"Driftsbygninger i tilknytting til tunet" har med 11 % en relativ lav andel av den undersøkte

bygningmassen. Det er karakteristisk for registreringsmaterialet i Nord-Aurdal at det er registrert nær dobbelt så mange av typen "enkelstående låve og fjøs" som av typen "enhetslåve". Det henger nok sammen med at den virkelig store fornyelsen av driftsbygningene i Nord-Aurdal kom etter 1900, og ikke reflekteres i materialet.

Den største andelen av de undersøkte har gruppen "Hus i utmark, seter" med i alt 536 hus. Det reflekterer at vi er i en region med utstrakt bruk av utmarksressursene. Gruppen omfatter hus som sommerfjøs og høyløer i heimemarka og stølshus. Det er stølshusa som har den klart største andelen – nær 490 hus er registrert i sammenheng med en støl.

2.4.4 Alder

Diagrammet over aldersfordelingen viser at nær halvparten av alle registrerte hus ved registreringen ble datert til før 1850. Selv om det er stor usikkerhet ved datering av hus, indikerer det en relativ høy alder på bygningsmassen. Trolig vil flere i gruppen "Ukjent" også være blant de eldste. Dateringen til før 1650 er naturlig nok ekstra usikker, og gir mer en indikasjon på at dette også er gamle hus. I Nord-Aurdal gjelder dette 23 hus. Flest av disse er innhus, først og fremst. bolighus, dernest sidebygninger/eldhus og stabbur, men også enkelte driftsbygninger og seterhus.

Antallet hus på Meisdalen i Skrautvål skal etter tradisjonen være redusert fra 23 ved århundreskiftet til 8 ved SEFRAK-registreringen . Meisdalen har i dag likevel et av de mest komplette eldre bygningsmiljøene i Nord-Aurdal. Det gamle steinfjøset var ved MOV-undersøkelsen i ferd med å bli satt i stand og ominnredet til bevertningssted. Kurs og konferansesenter er bygningenes nye funksjoner.

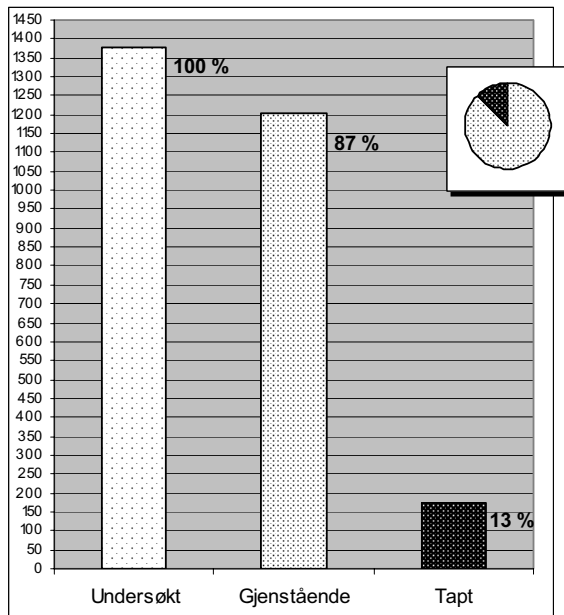
Gauklie er en av Langstølene i Svenes sameige. Sel, fjøs og løe var de vanlige husene på stølen, i tillegg kunne det være egen stall, skåle, småkrøtterhus, kokhus og andre mindre uthus. Nær 490 av de registrerte bygningene i Nord-Aurdal står i sammenheng med en støl.

3 Resultat

3.1 Tap

3.1.1 Tap – samlet oversikt

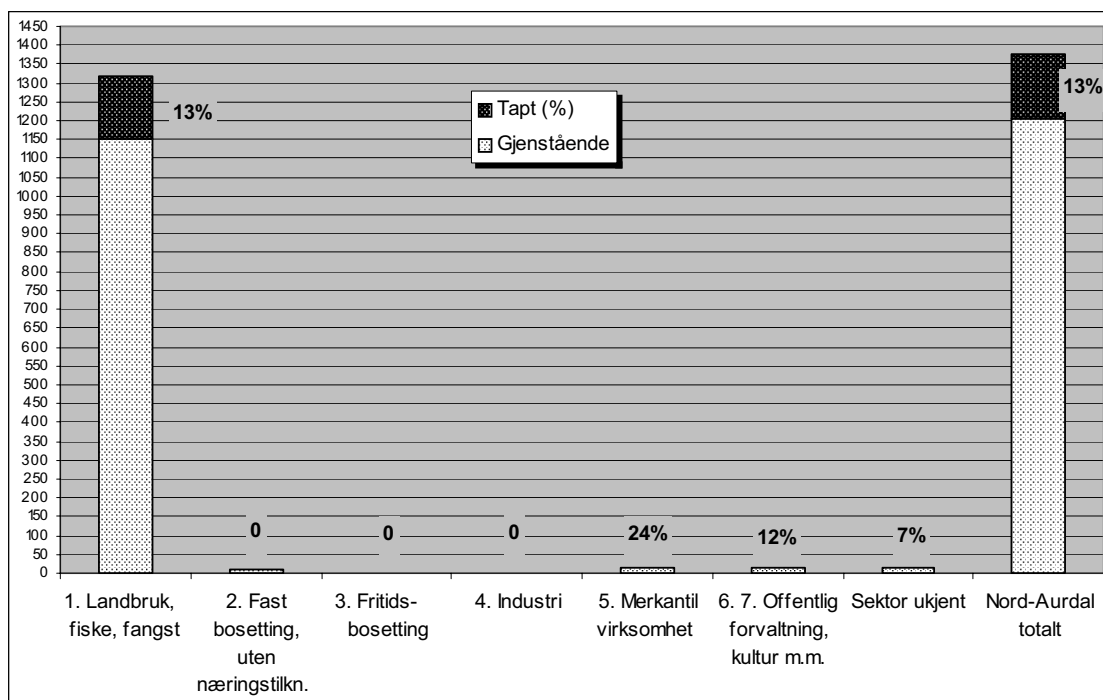
Av 1378 undersøkte bygninger i Nord-Aurdal er 174 tapt siden registreringstidspunktet. Det vil si at 13 % av den undersøkte bygningsmassen fra før 1900 er borte.

1204 bygninger, 87 %, står fortsatt.

0542-002-043. Løe Nystølen (Brujordstøl) i Ulnes. Løer til bruk i utslått ved stølene er den hustypen som har størst tap – 24 %. Denne løa sto ca. 500 m fra de andre stølshusa. Ved registreringen i 1983 var de tidligere utslåttene rundt løa overgrodd med småbjørk. Løa var merket av forfall og falt siden sammen. Huset er typisk for de gamle utløene som var relativt små tømmerhus. Denne var tekt med såkalte "villheller", steinheller som har beholdt sin "naturlige", uregelmessige form, i motsetning til de tilhogde lapphellene som ble mer vanlige siden. Det er i dag få hus som har bevart tekke av villheller i Nord-Aurdal.

3.1.2 Tap - samfunnssektor

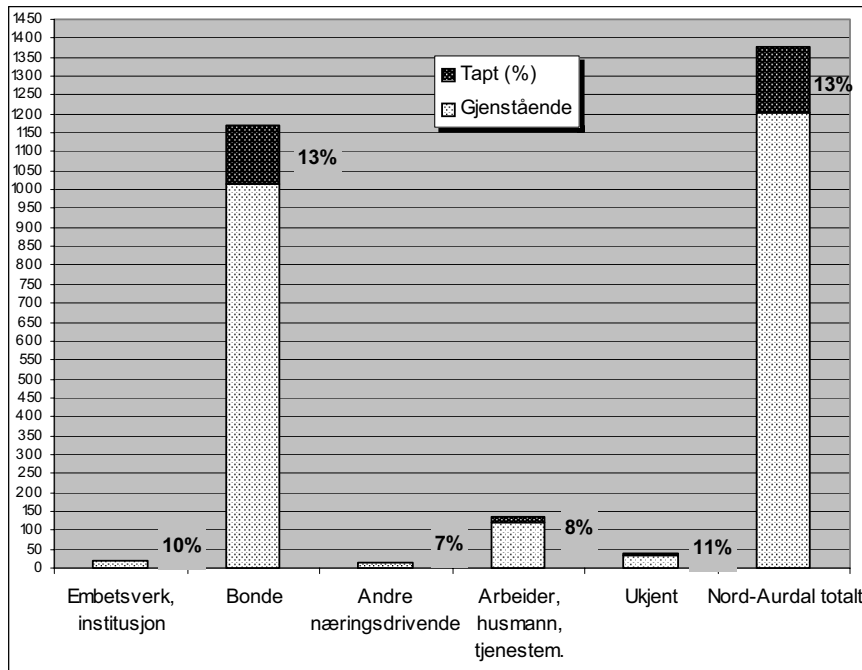
Undersøkelsen viser at tapet er ulikt fordelt på sektorene. Størst tap i prosentandel har hus i miljøer for merkantil virksomhet, men tapet har ikke rammet sentrale hustyper i sektoren. Det viktigste tapet i gruppen med hus knyttet til offentlig forvaltning gjelder en skolestue. Sektorene utenom landbruket har få objekter og er sårbare. Det har skjedd en endring i hvordan sektorene er representert i kulturminnebildet, men den kan ikke karakteriseres som stor.

Relativt sett er tapsandelen størst for gruppen hus knyttet til kategori "5. Merkantil virksomhet". Fire revne hus av 17 gir stort utslag. Det gjelder uthus og sidebygninger knyttet til merkantile miljøer i ulike deler av kommunen. De hører ikke til de mest sentrale hustypene i sine sektorer, men har betydning for miljøsammenhengen. Siden det er få hus registrert i denne gruppen har det en viss betydning for kulturminnebildet som helhet. To hus knyttet til offentlige virksomheter er revet, og prosentandelen er omtrent lik gjennomsnittet. Selv om tapet i sektorer utenom landbruket gjeldet få hus i antall, har det betydning for dokumentasjonen av ulike sider i Nord-Aurdals historie.

0542-020-001. "Gamle bedehuset" på gården Veggen ved Bjørgo. Huset ble bygd som skole med lærerbolig i 1894, men ble sist brukt som bedehus av Sørskogen Indremisjonsforening. Ved SEFRAK-registreringen sto det ubrukt og var merket av begynnende forfall. Det ble diskutert ulike planer om å flytte huset. Til sist ble det tatt ned, og det skal fortsatt ligge lagret. Skole-sentraliseringen i Nord-Aurdal på 1950- og 1960-tallet førte til at de gamle skolestuene ble stående uten nye funksjoner, og det er i dag svært få som står tilbake.

3.1.3 Tap - sosial miljøsammenheng

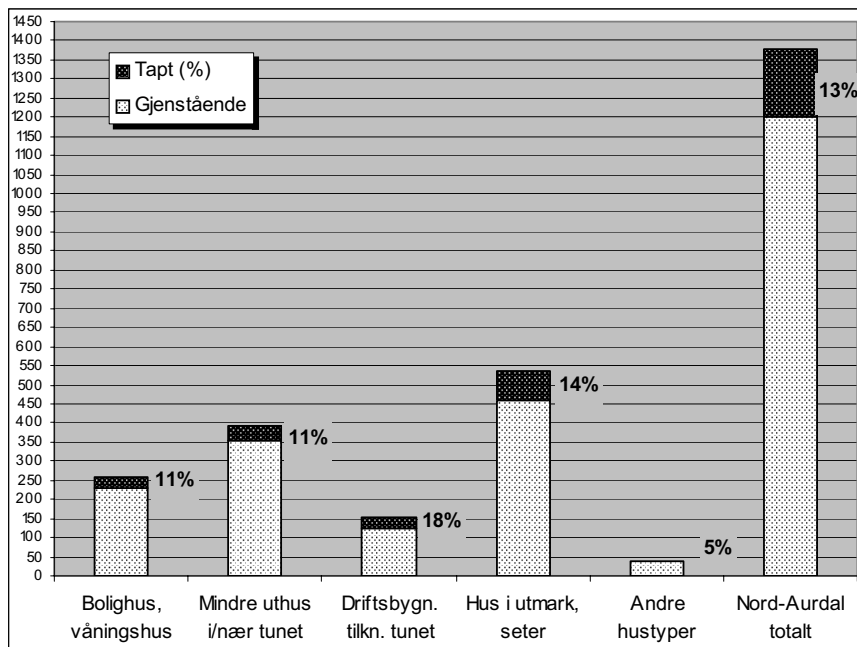
Alle sosiale kategorier har tap. Tapet er størst, både i antall og prosentandel, for hus knyttet til bondestanden. Men selv om tapet i prosentandel er lavere for de mindre gruppene, er disse sårbare for endring i bestanden i utgangspunktet. Fordelingen av tapene virker inn på hvordan de sosiale kategoriene er representert i kulturminnebildet som helhet, men forskyvingen kan neppe sies å være stor.

Prosentandelen tapte hus er noe lavere for alle andre kategorier enn "Bonde". Siden tapsandelen er høyest, og lik gjennomsnittet i den største kategorien, har det med andre ord ikke skjedd noen stor forskyving i hvordan gruppene er representert. Men fra før av vet man at kulturminner som dokumenterer småkårsfolks arbeids- og livsvilkår er underrepresentert. De mest marginale plassene er det lenge siden det har bodd folk på. Materialet fra de kretsene i Nord-Aurdal der det ble registrert ruiner bekrefter det. Med tanke på representativiteten er derfor denne kategorien sårbar for tap. En del av tapene i gruppen "Bonde" gjelder småbruk, og det er også sannsynlig at noen flere skulle ha vært registrert som husmenn. Prosentandelen tap i bygningsmiljøer tilknyttet småkårsfolk er derfor trolig minimumstall. Fordi tallgrunnlaget er lite i gruppen embetsverk/institusjon er også dette et tap som merkes.

0542-022-003. Sagbakken var husmannsplass under Vesterbø i Vestringsbygdi og knyttet til et lite industrimiljø med mølle, sag og stampe. Stuebygningen gikk for å være et 1700-talls hus. Ved SEFRAK-registreringen var området delvis tilplantet med skog og stua i forfall. Det ble ikke registrert spor etter industrivirksomhetene. I 2000 var også den gamle stuebygningen rast sammen.

3.1.4 Tap – bygningstyper

Tapet varierer mellom grupper av hus og mellom de enkelte hustypene. Det har skjedd en klar endring i hvordan hustypene er representert i kulturminnebildet. Som gruppe har "Driftsbygninger tilknyttet tunet", den høyeste prosentandelen tapte. Både den gamle typen med fjøs og låve for seg selv og den mer moderne enhetslåven har tap over gjennomsnittet. De andre gruppene ligger nær gjennomsnittet, men det er store variasjoner mellom hustypene innen gruppene.

Seterløa er den hustypen som har størst tapsandel – 24 %. I tunet nede i bygda gjelder det eldhuset og den gamle typen "fjøs, stall låve" – begge med tap på 19 %.

Driftsbygninger av typen *enhetslåven* har en tapsprosent noe over gjennomsnittet – 16 %. At den eldre typen *fjøs, stall, låve* har høyere tapsandel er som forventet. I Nord-Aurdal gjelder dette de klassiske tømmerlåvene, samt fjøs, stall, grisehus m.m. Dette er hus som står for seg selv, eller inntil hverandre, ofte på rekke i tunet. Det er gjerne gamle og små hus. De representerer den eldste generasjonen driftsbygninger i tunet, fra før enhetslåvenes tid. For en gård i drift er det vanskelig å tilpasse slike hus moderne funksjoner. Siden de representerer eldre driftsformer og begynner å bli sjeldne, er tapet av denne typen hus særlig merkbart.

Det samme gjelder *seterløa*, det vil i undersøkelsen si utløer (høyløer) som står i seterområder eller ved setervollen. En reduksjon på 27 hus gir en tapsandel på 24 % – den høyeste tapsprosenten for en enkelt hustype i Nord-Aurdal. Knappt noen hustype forteller mer direkte om det ekstensive høstingsbruket i eldre tid. Det har vært mange utløer i Nord-Aurdal.

Andre hus på setra har i større grad blitt bevart. At *seterfjøset* har samme tapsprosent som selet, 12 %, er noe uventet. De er ikke uten videre lette å tilpasse dagens driftsmåter, men det finnes eksempler på at de er bygd om eller har fått nye funksjoner, i forbindelse med drift eller fritidsformål.

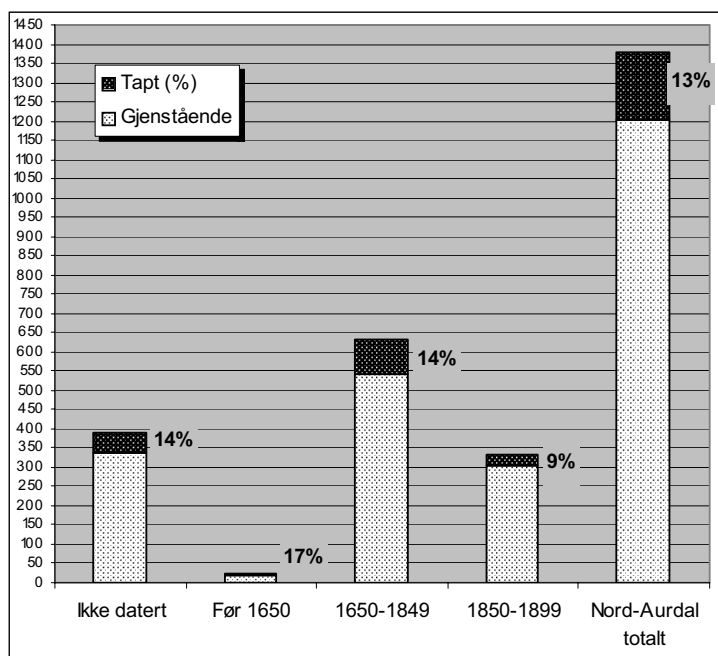
Det er ikke gjort noe systematisk skille mellom heimestøler og langstøler i analysen av tap, men det er et skjønsmessig inntrykk at tapet er større på heimestølene. Men her er det geografiske forskjeller. Dette gjelder særlig der heimåsen er blitt rent skogsbruksområde og stølsvollen tilplantet, eller er i ferd med å gro igjen. Stølene som ligger slik til er mindre attraktive mht. fritidsbruk. Dette gjelder f.eks. en del av heimåsen (Baklia) på vestsida av Strondafjorden.

Høyløer og sommerfjøs i heimemarka har en tapsandel så vidt over gjennomsnittet. Det har fra gammelt av vært *naust* ved de mange innsjøene i Nord-Aurdal. Ett revet naust av fem registrerte gir relativt høy tapsandel (20 %), men det revne naustet var i utgangspunktet tilflytta i nyere tid, og det er på ny satt opp et annet sted.

Blant innhuser i tunet i bygda har *stabburet* (gruppen "Mindre uthus i/nær tunet") relativt sett vært minst utsatt for riving (9 % har gått tapt). Stabburets høye status er med å beskytte denne hustypen. Bolighus, stabbur og sel utgjør de største gruppene i antall og har derfor flest tapte, selv om prosentandelene ikke er blant de høyeste. Tapsprosentene for *bolighus og sel* ligger nær hverandre og litt under gjennomsnittet. Bolighus og sel er den hustypen det er lettest å finne nye funksjoner til, om bruket er i drift, er blitt boligeiendom eller fritidseiendom.

Når det gjelder gruppen "Andre hustyper", i hovedsak slike som ikke er knyttet til tradisjonell gårdsdrift, er tapsprosenten samlet lav. Gruppen omfatter få hus og to tapte gir en prosentandel på 5 % samlet. Tapene gjelder et tidligere telthus, som ved SEFRAK-registreringen sto som stabbur og ett skolehus (se foran).

3.1.5 Tap - alder

Det er en tendens til større tap i den eldste delen av bygningsmassen.

Variasjonene framkommer først og fremst med klart færre tap enn gjennomsnittet for de yngste husene, hus fra etter 1850, og størst tap for de eldste, med dateringer fra før 1650. Gruppen med ukjent datering er relativt stor. Erfaringsmessig vil mange hus her høre til det eldste sjiktet.

Tidfestingen i SEFRAK-materialet må leses med forbehold, men resultatet er som forventet, at jo eldre et hus er, jo mer utsatt er det for tap.

0542-19-109. Eldhuset på Søre Åvåk i Aurdal var ute av bruk da det ble registrert i 1987 og er nå revet. 58 % av eldhusa sto ubrukte da de i sin tid ble registrert. Av innhuser i gårdstunet er det eldhuset som har den høyeste tapsandelen. Eldhusa i Nord-Aurdal er som oftest små tømmerhus med store skorsteiner av naturstein. Det byr på problemer å holde dem ved like, og de står gjerne slik til at det er vanskelig å finne nye funksjoner til dem. På grunn av beliggenheten kan de være uegnet som fritidsbolig, og ofte er de i veien for kjøring med maskiner i tunet. Eldhuset var før et sentralt og viktig hus på gården, mange virksomheter knyttet til drift og produksjon foregikk her.

0542-12-120. Det gamle våningshuset på Øvre Brattvål sto ubrukt og var preget av begynnende forfall under registreringen i 1988. Det som forårsaket forfallet var råte i stokkene. Huset ble revet noen år før MOV-undersøkelsen. Det ble satt opp på nåværende sted rundt 1850, men skulle da være eldre. To-etasjes stuebygninger av denne typen er svært vanlige i Nord-Aurdal. Utformingen er typisk, med to eller tre rom i hver etasje, trappehus på framsida og gråsteinsmurt skorstein i skilleveggen mellom rommene. Huset er tekt med store lappheller.

0542-004-055. Stall/sauehus på Brenna i Lo. Huset er av den gamle typen driftsbygninger – fra før enhetslævens tid – der enkelte hus for ulike funksjoner sto for seg selv. Innen gårdstunet er dette den gruppen hus som er mest utsatt for tap i Nord-Aurdal. Karakteristisk er stalltrevet (förromet) over stallen med kjørebri i gavlen. I dag er det bygd ny, stor driftsbygning i tunet og dette huset, sammen med flere andre mindre uthus, er revet.

0542-022-199–200. Fjøs og sel på Hansetrøen, Nyset. Tilstanden ved registrering var dårlig og i dag er begge revet, men det er fortsatt rester etter fjøset (bildet under). Stølen Kulterstadtrøen ses i bakgrunnen.

0542-019-107. Utløe på Nørre Åvåk. I 1989 ble to mindre engstykker slått sammen og dyrka opp, og den gamle løa revet. Noen av de gamle utløene har gått tapt på denne måten.

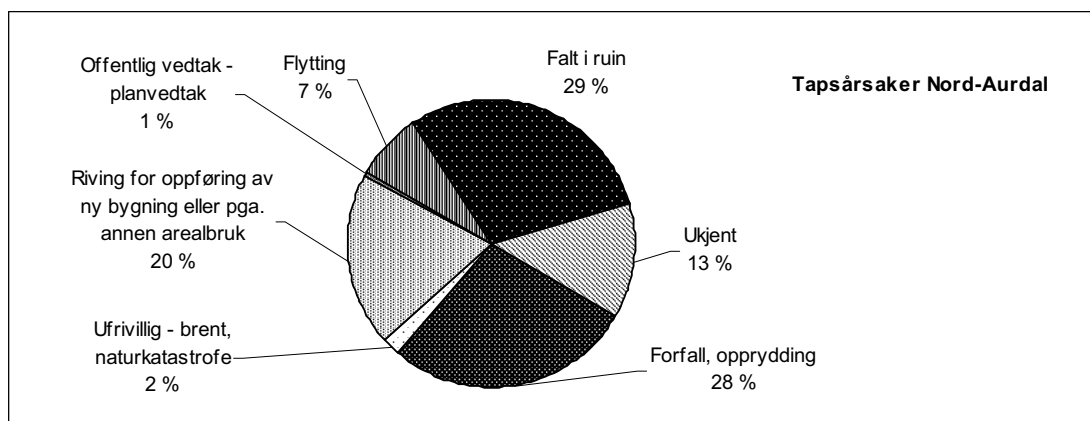
542-008-002. Låve på Fodnes – en klassisk tredelt tømmerlåve med skåle, trolig fra 1700-tallet. Snøen tok taket og huset er nå i ferd med å rives. Det er planer om å bruke deler av tømmeret på gårdens stol på Hermanstølen.

0542-017-007-010, restene av husmannsplassen Bråten ved Skaveldatn sør for Leira. Plassen har en typisk beliggenhet i skogbrynet øverst i bygda. Det gamle fjøset (bildet til venstre) er revet, men låve, bu og stuebygning står. Stedet brukes nå som boligeiendom, og det er bygd nytt våningshus litt utenfor det gamle tunet.

3.1.6 Tapsårsaker

Det er forfall som direkte eller indirekte er årsak til de fleste tapene. Samlet har 57 % av tapene denne bakgrunnen, uttrykt i rubrikkene "Forfall, opprydding" og "Falt i ruin".

20 % er revet på grunn av oppføring av ny bygning eller pga. annen arealbruk. Dette gjelder i hovedsak hus i gårdstun og stølstun i drift. De gamle husene kan ha stått i veien for oppsetting av nye hus, driftsbygninger og bolighus, eller de kan ha vært til hinder for kjøring med moderne maskiner i tunet. Et par hus er revet for å få mer ut av jordvegen ved oppdyrking, sammenslåing av jorder osv.

Det kan være vanskelig å skille direkte og indirekte årsaker til riving av hus. Oversikten over er grovmasket, det vil ofte være overlappende årsakssammenhenger. Beslutningen om å føre opp nye hus på stedet, eller ny arealbruk, kan f.eks. ha sammenheng med at det gamle huset ble vurdert som dårlig.

Indirekte kan veganlegg og trafikkbelastning være årsak til at hus faller i ruin på grunn av forfall, men ingen har oppgitt det som grunn.

Flytting

For 7 % (13 hus) ble flytting oppgitt som hovedårsak til riving. De fleste er solgt på rot på forespørsel og tatt ned av kjøper. Dette ble oppgitt som en grei løsning på et problem, man hadde ikke bruk for huset og slapp videre omkostninger med vedlikehold. I noen av tilfellene har flyttingen skjedd innen familien, søsken eller andre har fått hand om et hus fra slektsgården.

I tillegg er omtrent like mange hus, der andre primære riveårsaker er oppgitt, tatt ned for flytting. Flytting er altså ikke årsaken til at de er borte, men når huset likevel skulle rives har eier tatt kontakt med noen som kunne utføre jobben og som har hatt planer om å føre det opp igjen et annet sted.

De fleste opplysninger om flytting gjelder hus i gårdstunet og et vanlig sted å flytte til er setra eller noen av hyttefeltene i utmarka. Dette gjelde både der flytting er oppgitt som primær og sekundær årsak. Flytting til gårdens seter er særlig aktuelt der huset er "forblitt innen familien". Det er også eksempel på små tømmerhus, løer, som skal være satt opp igjen i villahager – i Fagernes og Bærum kommune. De fleste flytta hus er oppgitt å være kjøpt av folk fra Valdres.

MOV-2000 har ikke gjort noen systematisk undersøkelse om hvordan det har gått med husene som er oppgitt flytta. I mange tilfelle kjenner ikke de gamle eierne til om huset er satt opp igjen som kjøper har antydnet. I noen tilfelle vet man at så ikke har skjedd, de ligger fortsatt lagret. Det er også et spørsmål om noen av flytteprosjektene bør kalles flytting eller gjenbruk av materialer.

Ufrivillig tap som følge av naturkatastrofer, har lav andel som tapsårsak i Nord-Aurdal og gjelder 3 brente hus. Bare ett hus har offentlige planvedtak som riveårsak. Det gjelder en vegutvidelse.

De fleste rivingene er med andre ord et resultat av private beslutninger.

Manglende funksjon som tapsårsak

Ved gjennomgangen av SEFRAK-materialet for Nord-Aurdal i forbindelse med utgivelse av boka "Gamal byggjeskikk i Nord-Aurdal" i 1995, foretok forfatteren Ragnhild Dietrichson en grov optelling av hus som var i bruk/ikke i bruk ved registreringstidspunktet. Det gjaldt ikke om de ble brukt som opprinnelig, men om de ble benyttet til noe. Det er et stort samsvar mellom de hustypene som hadde størst andel "ikke i bruk" og de som MOV-undersøkelsen har registrert med mange tap.

Ved SEFRAK-registreringen var andelen løer i seterområdene som ikke ble brukt til noe hele 73 %. Kategorien seterløe har ved MOV-undersøkelsen den høyeste tapsprosent for en enkelt hustype. 64–75 % av husene i kategorien "fjøs, stall låve", og 58 % av eldhusa, var ute av bruk ved SEFRAK-registreringen. Begge grupper har tapstall i det øverste sjiktet. Bare halvparten av "enhetslåvene" var i bruk, og en skulle forventet et noe større tap her enn 16%.

Prosentandelen bolighus og sel som ikke var i bruk ved SEFRAK-registreringen var for begge 25 %, og tapsandelene for disse ligger som nevnt litt under gjennomsnittet i kommunen.

0542-002-114. Sel på Stavenjordstølen, Langstølane. Huset skal være eldre, men satt opp her i 1924. Det var stølsdrift her til ca. 1970, og ved registreringen i 1983 var selet i bruk som hytte. I 1988 ble selet revet ved brann, som del av en brannøvelse, for å gi plass til en ny hytte.

0542-022-146 Løa på stølen Stogovollen i Veståsen var del av et komplett stølsanlegg ved registreringen i 1978. En gressbrann i 1992 førte til at den gikk tapt, men de andre husene klarte seg. Det er svært få av de undersøkte husene som har gått tapt på denne måten.

0542-002-025–027, Hagastølen på Langstølane i Ulnes sameige. Her sto sel, fjøs, stall og løe ved registreringen i 1983 (bildet til venstre), men drifta var nedlagt og selet i bruk som hytte. Siden den tid er fjøset revet, stallen istandsatt med nytt tak (vises ikke i bildet) og selet mye ombygd.

0542-012-13. Grisehuset på gården Huset i Skrautvål sto i veien for kjøring i tunet. Det ble solgt for flytting, og skal være satt opp igjen på en boligeiendom ved Fagernes.

0542-022-128. Høyløa sto i utkanten av heimstølen Skardet i Vestringsbygdi. Etter registreringen i 1978 ble den solgt, og skal være satt opp som "villaløe" på Bærumskanten. Selet og fjøset på Skalet står fortsatt.

0542-018-045. "Susen" sto ved skystasjonen Frydenlund og var kombinert ishushus, serverings- og overnattingshus for skysskarene. Det kom siden i veien for atkomsten til et nytt hus i området og ble vedtatt fjernet. På dugnad i regi av laget "Verne-Vøla" ble det flytta til Valdres Folkemuseum i 1989, og inngår i dag i hussamlingene til museet.

0542-012-005. Eldhuset på Midtre Døvre ble etter SEFRAK-registreringen tatt ned og flytta til Vestre Slidre, hvor det fortsatt er i familiens eie. Det er en ikke helt uvanlig flytteårsak, at familiemedlemmer får hand om slike småhus og tar dem med seg til ny bosteder. Det er dessuten en skikk som har lange tradisjoner.

0542-001-049. "Bygningen" på Oppheim i Ulnes. Da det skulle bygges nytt bolighus midt på 1980-tallet ble det gamle våningshuset solgt for nedrivning og flytting. Det revne huset skiftet deretter flere eiere, og det er i dag uvisst om det er satt opp. Lignende opplysninger ble gitt for flere av husene som er tatt ned for flytting.

0542-017-015. Låve fra 1800-tallet på plassen Madsstogo sør for Leira. Låven ble etter registrering kjøpt av en som syntes den var særlig fin og flytta til Skrautvål hvor den skal stå i dag.

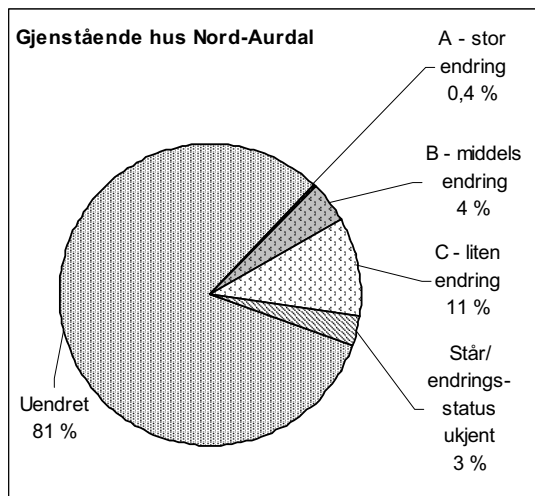
3.2 Endringer av gjenstående bygninger år 2000

Grunnlaget for undersøkelsen er 1204 gjenstående bygninger. Da er tapet trukket fra (se kap. 3.1). I dette kapittelet gjøres det rede for hva som har skjedd med disse.

To forhold belyses:

- Endringer i form av tilbygg, påbygg, andre ombygginger.
- Bygningenes tilstand/forfall.

3.2.1 Endringer – samlet oversikt

184 SEFRAK-registrerte bygninger er endret. Dette er et samletall for endringsgruppene A, B og C og utgjør ca. 15 % av de gjenstående bygningene.

979 hus, dvs. 81 % av den gjenstående bebyggelsen fra før 1900 i Nord-Aurdal står i store trekk slik den var ved registreringstidspunktet. Dette gjelder, som nevnt i innledningen ikke bygningenes autentisitet i detaljer. Fornyng av materialer til samme type som ved registreringstidspunktet er ikke registrert som endring her.

For 3 % av de gjenstående bygningene kjenner vi ikke endringsstatus. En del av disse var under utbedring/ombygging på tidspunktet for MOV-undersøkelsen eller ved SEFRAK-registreringen.

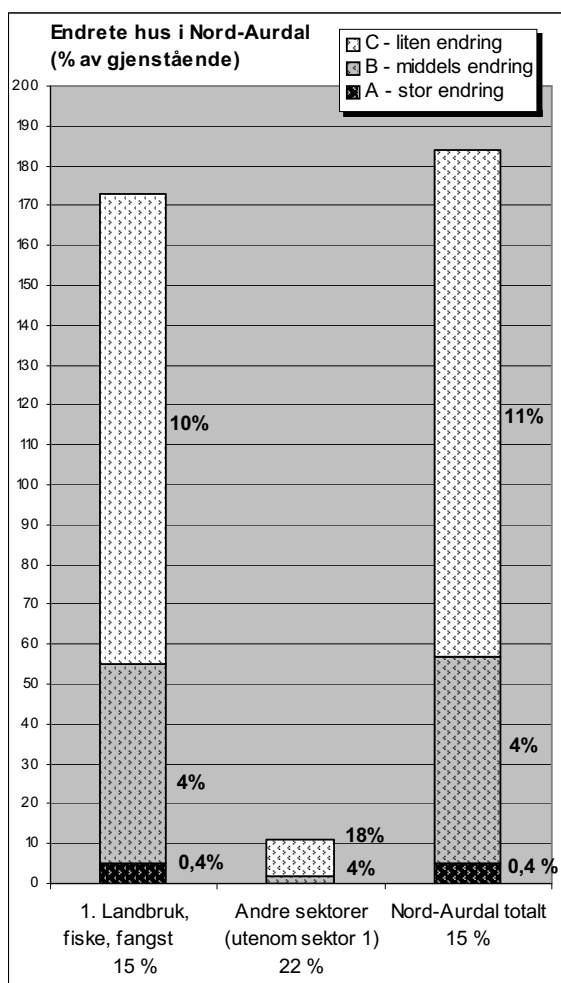
0542-020-060. Hovedbygningen på Sørre Bjørge. Ved registreringen i 1986 ble det vurdert å bygge nytt våningshus i tunet i tillegg til det gamle. I 1996 valgte man å bygge et stort vinkelutbygg på baksiden, med stilpreg tilpasset det gamle huset. Endringen er klassifisert som endringstype B.

Det må presiseres at endringer i denne undersøkelsen er knyttet til endring mellom SEFRAK-registreringen og MOV-undersøkelsen i år 2000. Hus som ikke er endret i denne perioden står nødvendigvis ikke i uendret tilstand eller "opprinnelig" skikkelse.

Endringsgrader

Sektordiagrammet gir en oversikt over fordelingen av ulike typer endringsgrader, belyser hvor omfattende endringene i den gamle bebyggelsen i Nord-Aurdal har vært – i hvilken grad de gjenstående SEFRAK-registrerte bygningene er tilbygd, påbygd og ytre bygningselementer er skiftet. Tallene for Nord-Aurdal viser at bare 5 hus er så radikalt endret at opprinnelig volumkarakter er helt forandret (endringstype A). Langt flere – 52 hus – har vært gjenstand for ulike mindre grader tilbygg/påbygg (endringstype B). De fleste av de som er endret – 127 hus – har kun gjennomgått en utskifting av diverse ytre elementer (endringstype C). Årsaken til endringene i denne kategorien vil i de fleste tilfelle være vedlikehold. Bak en god del av disse ligger skifting av skifertak til bølgeblikk eller annet moderne taktekke.

3.2.2 Endring – samfunnssektor

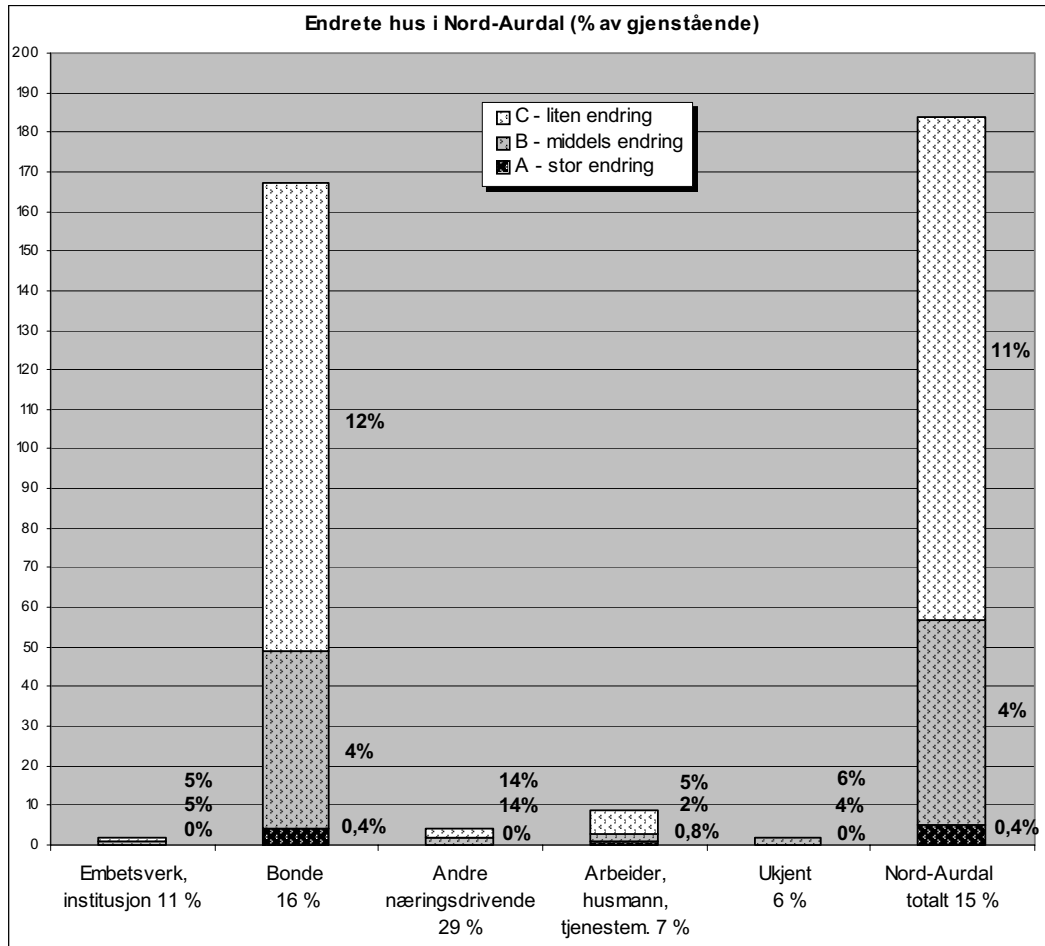

Undersøkelsen viser at endringsforekomsten varierer mellom samfunnssektorene, men effekten på kulturminnebildet som helhet er trolig liten.

Prosentandelen endrete innen landbruket ligger nær gjennomsnittet (som samlet er 15 %). Prosentandelen endrete i de andre sektorene ligger klart høyere (22 % samlet – inkludert alle "andre" sektorer og ukjent).

Både hus knyttet til offentlig virksomhet og hus knyttet til merkantil virksomhet har høy endringsandel. Men omfanget av endringene er mindre omfattende, det er en overvekt av endringstype C (ingen av endringstype A). Endringene har trolig kun mindre betydning for hvordan samfunnssektorene er representert i det totale bildet.

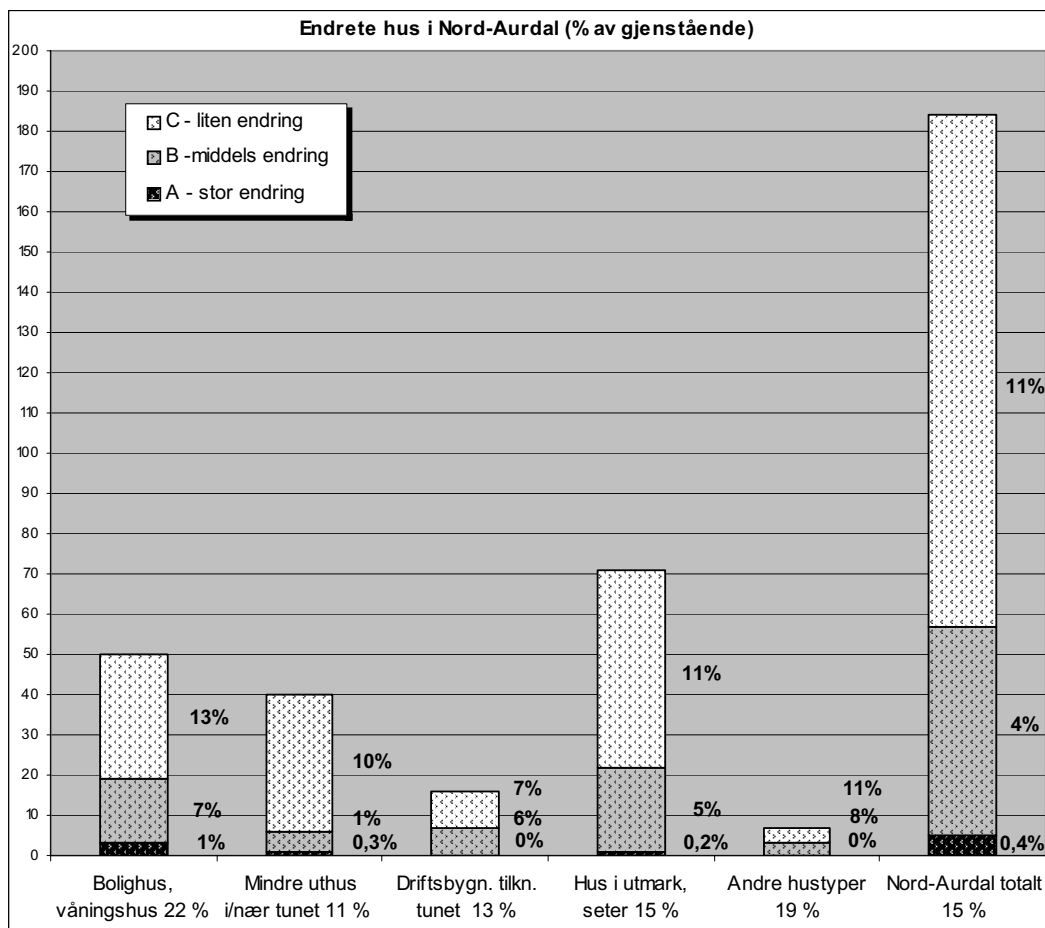
3.2.3 Endring – sosial miljøsammenheng

Undersøkelsen viser at endringsforekomsten er ulikt fordelt mellom de sosiale gruppene, men effekten av dette på kulturminnebildet som helhet er trolig liten.

Andelen endrete er markert lavere enn gjennomsnittet for kategorien "Embetsverk, institusjon" og kategorien "Arbeider, husmann, tjenestemann". Den er markert høyest for gruppen "Andre næringsdrivende". Siden dette er små grupper i antall er de sårbare også for tallmessig mindre endringer. Men da andelen omfattende endringer er liten, blir virkningene samlet sett ikke så merkbare og forskjellen har trolig liten betydning for kulturminnebildet som helhet. Kategorien "Bonde" ligger nær gjennomsnittet.

3.2.4 Endring – bygningstyper

Det er stor forskjell mellom hustypene når det gjelder endring. Bolighus er den hustypen som har gjennomgått flest endringer siden SEFRAK-registreringen. Også gruppen "Andre hustyper" (skoler forsamlingslokaler m.m.) har relativ høy prosentandel endrete.

Lavest endringsandel har gruppen "Mindre uthus i/nær tunet", men alt i alt er det relativt små variasjoner i endringsforekomsten mellom de andre gruppene. Forskjellen blir noe større når man ser på de enkelte hustypene innen gruppene. Foruten bolighus, er det særlig hus i setertunet som har vært utsatt for endringer.

De fleste endringer for alle hustyper og grupper hus gjelder vedlikehold, uttrykt i endringstype C. Mer omfattende endringer finner vi først og fremst i hustypene som er mest i bruk, enten på opprinnelig måte – som bolighus og sel, eller ved ombygging til nye formål – som uthus i setertunet.

Alle hus i gruppen "Mindre uthus i/nær tunet" har endringsforekomster under gjennomsnittet. Sidebygningen (fleste eldhus), som er den hustypen i tunet som er blant de meste utsatte for tap, har en endringsandel på 14 %. Mindre uthus, som vedskåler, smier m.m. har det vært lite behov for å endre, prosentandelen endrete for disse er så lav som 5%. Noe som henger sammen med at dette er hus som i liten grad er i bruk. De endringene som er foretatt her gjelder vedlikehold, i hovedsak i form av skifting av taktekke.

Også gruppen "Driftsbygninger tilknyttet tunet" ligger nær gjennomsnittet, det gjelder både enhetslåven og den eldre typen med fjøs og låve for seg selv. Det er uventet at det er så liten forskjell mellom disse, den siste gruppen har høy tapsprosent. Man skulle ha forventet at den mer moderne

enhetslåven var bedre egnet til fortsatt bruk, og derfor mer eksponert for endringer enn eldre generasjoner driftsbygninger. Forekomsten av mer omfattende endringer (endringstype B) er imidlertid høyere for enhetslåven.

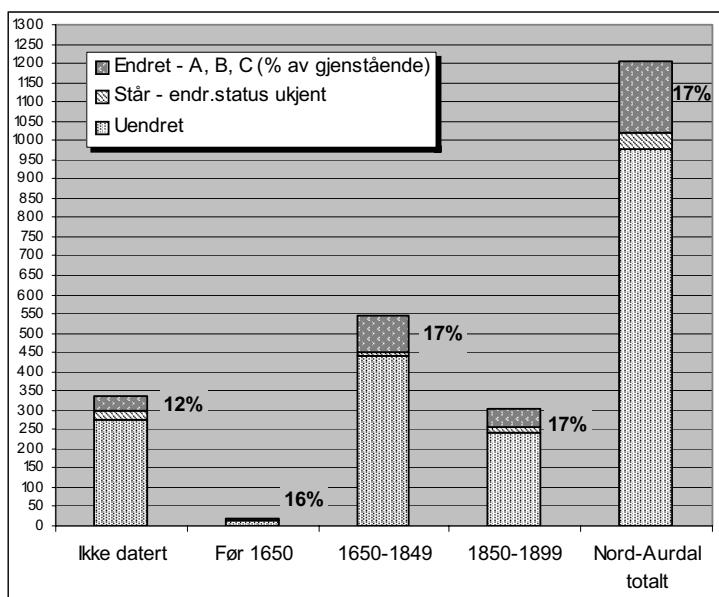
Samlet ligger gruppen "Hus i utmark, seter" lik gjennomsnittet, men med variasjon mellom hustypene. *Sel og fjøs* har en endringsandel på henholdsvis 17 % og 16 %, litt høyere enn gjennomsnittet. I den lille gruppen *Andre hus på setra* gir åtte endrete hus en andel på hele 27 %. Dette er staller, grisehus, melkeboder m.m. – hus som viser mangfoldet av aktiviteter på stølen i eldre tid. Selv om, eller nettopp fordi de er få i antall, er endringene her av betydning for det totale bildet av virksomhetene på stølen. For alle hus i eller nær stølstunet gjelder en god del av endringene ombygging til fritidsformål, noe som ofte fører til mer omfattende endringer (endringstype B eller A). Endringsforekomsten for *seterløa* er 13 % og noe lavere enn gjennomsnittet. Her gjelder endringene mest rent vedlikehold, i hovedsak nytt taktekke (endringstype C).

I bygda finner vi i hovedsak de mest omfattende endringsgradene (type A og B) på bolighus og enhetslåven, i utmarka gjelder dette sel, seterfjøs og div. småhus. Endringstype A er bare registrert for bolighus og sel. At så mange bolighus og sel er endret henger sammen med at dette er de bygningstypene som i størst grad er i bruk i dag, og som det derfor har vært behov for å endre og bygge om. Andelen endrete er høyere enn andelen tapte, som for bolighus og sel ligger nær gjennomsnittet.

Med unntak for enkelte bolighus og mindre uthus, er hustypene nevnt over i hovedsak hus knyttet til jordbruket. For gruppen "Andre hustyper", dvs. forsamlingshus, skoler, forretningsbygg, hytter og ukjente er endringsprosenten 19 % og over gjennomsnittet. Alt i alt forteller tallene at mange av disse husene fortsatt er i bruk, men det er svært få endringer av den mest omfattende typen blant dem. Tapstallene her var samlet sett lave.

I hovedsak er det et omvent samsvar mellom tallene for tap og endring. Hustyper som har vært mer eksponert for endringer enn gjennomsnittet, har som oftest noe lavere prosentandel tapte enn gjennomsnittet. Hustyper det ikke er bruk for har det heller ikke vært behov for å endre eller vedlikeholde, og de er som følge av dette mer utsatt for tap.

3.2.5 Endring – alder

Undersøkelsen over forholdet mellom endring og antatt byggeår viser ingen variasjoner av betydning.

0542-020-062. Hovedbygningen på Nordre Ton i Bjørge. Bruket er et av få i nabolaget som driver tradisjonelt med melkekyr, og har nylig rustet opp bebyggelsen for videre drift. Dette har ført til store endringer i tunet, med ny driftsbygning og terrengendringer. Eldste kjerne i våningshuset skal være et 1700-talls hus, som hadde gjennomgått flere endringer også før SEFRAK-registreringen. Våningshuset er om- og påbygd slik at tilbygget i dag dominerer. Endringen er klassifisert som A.

0542-023-030. Hovedbygningen på Haugene i Åbjørsbygd skal være fra 1780-tallet og hadde tross endringer i detaljer bevart et opprinnelig hovedpreg ved SEFRAK-registreringen. Et av argumentene for endringene var at huset var kaldt. Det er i dag vanskelig å kjenne igjen det gamle huset, og endringen er klassifisert som A.

0542-004-118. Sel på Odden, Jølmyr. Selet, som skal være fra slutten av 1800-tallet, var i bruk som fritidshus ved SEFRAK-registreringen og det var i god stand. Huset er i dag påbygd både i lengde og bredde, og endringene er klassifisert som endringstype A.

0542-007-021. Gamlestova på Strand var ved kontrollregistreringen i 2000 i ferd med å bygges om. Den gamle inngangen med brei "nasasval" var blitt til et stort vinkelutbygg. For øvrig er det gamle huset intakt. Endringen er klassifisert som B.

0542-022-065. Gamlebygningen på Rotehaugen i Vestringsbygdi var ikke bebodd under SEFRAK-registreringen. I 1995 ble det tatt helt ned og bygd opp med tilbygg i "svalgangsform" langs hele tunsida. Det ble satt inn enkelte nye vinduer og tekt med torvtak, ved SEFRAK-registreringen var det rester av lappheller. Selv om endringen mot tunet er stor, framstår huset i hovedsak i sin gamle skikkelse mot bygda. Endringen er klassifisert som B.

0542-018-051. Hovedbygning på Nedre Sørum skal være fra 1700-tallet, og hadde tross sveitserstilsdetaljer bevart hovedtrekkene til det opprinnelige huset ved SEFRAK-registreringen. Det ble vurdert å bygge på huset med vinkelutbygg, men etter råd fra forvaltningen ble løsningen et tvillinghus, forbundet med gang. Bildet til høyre viser Nedre Sørum i dag, sett fra Kongevegen. Endringen er klassifisert som B

0542-002-014. Sel Rognås-stølen, Langstølene i Ulnes sameige. Selet, som skal være fra slutten av 1800-tallet, har trolig vært ombygd og påbygd flere ganger. Etter SEFRAK-registreringen har det fått et større utbygg i vinkel, ny kledning m.m. og lapphellene er erstattet med shingelpapp. Endringen er klassifisert som endringstype B.

0542-011-038. Selet på Magatjednet, Ranheimsåsen skal være fra 1840-årene. Stølen ble brukt som hytte og slåtteplass ved SEFRAK-registreringen. Siden da er husene satt i stand, det er lagt ny skifer på taket og inngangspartiet, der det før var et lite takløft, er bygd ut med en "n asasval" av tradisjonell type. Endringen er klassifisert som B.

0542-023-027. Driftsbygningen på Haugene i Åbjørsbygdi hadde ved SEFRAK-registreringen en klassisk tredelt tømmerlåve, med fjøs som en forlengelse i den ene enden – under samme takhøyde (bildet til venstre). I 1982 ble det gamle fjøset erstattet av et nytt sauefjøs på samme plass (bildet til høyre), men med andre dimensjoner. Den gamle tømmerlåven forble uendret. Endringen som helhet er klassifisert som B.

0542-022 145. Fjøs på Gjølækstølen i Vestringsbygdi sameige. Fjøset var i drift ved SEFRAK-registreringen. Det er bygd på med ny fjøsdel i lengderetning, den gamle delen er intakt. Endringen er klassifisert som endringstype B.

0542-020-082. Låven på småbruket Gottenborg i Bjørge hadde sval (skåle) i bindingsverk på langsida mot tunet. Fra slutten av 1800-tallet ble slike svaler vanlige i Nord-Aurdal. I dag er denne svala fjerna, endringen er klassifisert som endringstype B.

0542-020-021. Stabburet og vedskålen på Klosbøle var sammenbygd og ble derfor registrert som ett hus. I dag er vognskjulet som bandt dem sammen fjerna og de framstår som to hus. Utenom delingen er de uendret, med unntak for nytt taktekke på stabburet. Endringen er klassifisert som endringstype B.

0542-023-092. Ved registreringen i 1978 hadde fjøset på stølen Bærbakka, i Åbjørshemåsen, to rom. I dag står bare en av tømmerbolkene tilbake. En type endring som i undersøkelsen er klassifisert som endringstype B. Stølsvollen brukes i dag til grasproduksjon.

0542-012-084. Fjøs på Nedre Leirstølen, ved Leirin. En gammel vedskåle med halvtak er erstattet av et nytt tilbygg i endeveggen. Ellers er huset uendra, men i standsatt. Endringene er klassifisert som endringstype B.

0542-023-012. Hovedbygningen på Haugene i Åbjørsbygdi. Siden registreringen i 1977 har hovedbygningen fått husmorvinduer i 1. etasje. Låven fikk nye takplater like etter registreringen. Skifte av taktekke og vinduer er de mest vanlige endringene, og klassifiseres som endringstype C, om de nye vinduene eller taktekket skiller seg fra det opprinnelige.

0542-007-017. Bua (loftet) på Midt-Strand hadde innkledd sval under registreringen i 1981. Trolig var svalen åpen opprinnelig. Siden er huset pusset opp og svalen åpnet. Denne lofistypen med sval i gavlen er typisk for Nord-Aurdal, særlig Skrautvål og Ulnes området (Dietrichson 1996). MOV-undersøkelsen har et par eksempler på tilsvarende type endringer, de er klassifisert som endringstype C.

0542-022-077. Stabburet på Westerbø i Vestringsbygdi, er satt sammen av flere tømmerbolker, trolig av ulike aldre. De er bundet sammen med svalgang i første etasje. Ved SEFRAK-registreringen var svalgangene kledd inn. Da huset ble pusset opp for noen år siden ble svalene åpnet, og det ble laget nye stolper i svalgangen. Endringen er klassifisert som endringstype C.

0542-023-032. Låven på Haugen i Åbjørbygdi er en klassisk tredelt tømmerlåve med kjørebru midt på. Etter SEFRAK-registreringen er skjifertaket skiftet ut med plater og det har kommet et takløft over låvebrua. Huset er klassifisert som endringstype C.

0542-020-014. Eldhuset på Tetebrøtin under Landmark. Ved SEFRAK-registreringen var bebyggelsen fraflytt, og husene sto tomme. Tunet er i dag skilt fra gården og tatt i bruk som feriested. Husene er pusset opp for dette formålet, bl.a. eldhuset som har fått nytt tak med torvtekke. Ved registreringen hadde eldhuset skifertak. Endringen er klassifisert som endringstype C.

0542-023-093. Selet på Moe-Lie i Åbjørshemåsen, hadde skifertak ved registreringen i 1978. Skifting av taktekke er den mest vanlige endringen i endringstype C, og svært ofte gjelder det utskifting av gamle skifertak med nyere platetekke. Husene bevarer, men karakterendringen er merkbar.

0542-023-153. Sel på Fugleistrøen, Åbjørstølan. Et par år etter registreringen i 1978 ble huset pusset opp, med full utskifting i interiøret, oppretting av tak og vegger og nye vinduer og ytterkledning. Det gamle skifertaket ble beholdt og husets størrelse og form er den samme. Endringen er klassifisert som endringstype C.

0542-023-149. Lør på Bruhalltrøe, Åbjørstølan. Den består av to løer satt mot hverandre, med åpen skut til lessing av høy i mellom. Løetypen er karakteristisk for stølene i Nord-Aurdal. Lør ble registrert i 1978 og har siden skiftet det gamle skifertaket med plater. Endringen er klassifisert som endringstype C.

0542-013-003. Selet på Helleset ved Fullsenn skal være et av de eldste i Nord-Aurdal, muligens fra første del av 1800-tallet. Ved SEFRAK-registreringen hadde det platetak, men har sikkert hatt torvtak opprinnelig. Siden er selet pusset opp. Det ble tatt helt ned og laftet opp på nytt med de gamle stukkene. Skorstein, vinduer, dører og kledning ble skiftet og huset fikk torvtække. Lengden og bredden skal være den samme. Endringene ble gjort med støtte av STILK-midler fra fylkeslandbrukskontoret. Endringen er klassifisert som endringstype C.

0542-022-192. Lør på Kulterstadtrøen, Nyset, er satt i stand og har fått nytt tak siden registreringen. Endringen er klassifisert som endringstype C.

0542-019-006. Fjøset på Kvannstølen er ominnredet til fritidsbruk, den har ett nytt vindu – en "valdresrose" i gavlen, men det er knapt synlig fra nedsiden. Huset er klassifisert som uendra.

0542-004-107. Fjøs i Hovrudtrøe på stølen Breiset i Svenes sameige. Huset er siden SEFRAK-registreringen rettet opp og det gamle torvtaket med bord over er fornyet med nytt bordtak. Huset er klassifisert som uendra.

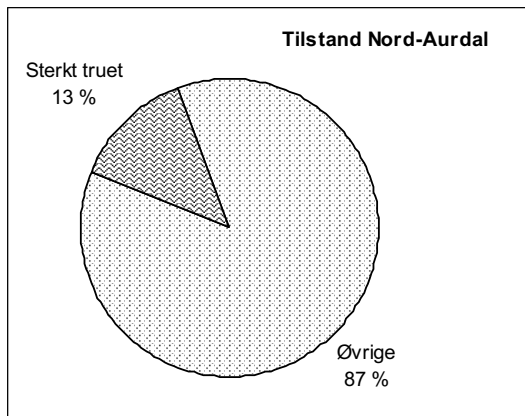

0542-023-049. Stabbur med loft på Krøssjordhaug i Abjørsbygd. Huset er et av de eldste i materialet, trolig fra 16–1700-tallet, med gammel dekor bevart, bl.a. på dørbladene. Torvtaket var svært nedslitt ved SEFRAK-registreringen og huset har siden fått nytt bordtak. Endringen er klassifisert som endringstype C.

3.3 Tilstand

De gjenværende bygningene er her vurdert etter tilstanden i år 2000. Det er ikke foretatt noen systematisk sammenlikning med tilstanden da de ble registrert.

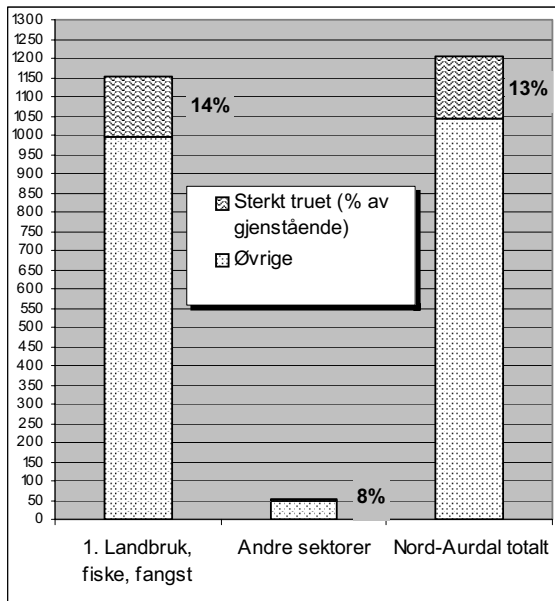
3.3.1 Tilstand – samlet oversikt

161 hus er sterkt truet på grunn av teknisk tilstand. Det tilsvarer en prosentandel på 13 % av de 1204 gjenstående SEFRAK-registrerte husene i Nord-Aurdal.

Dette er trolig et minimumstall da bare hus som åpenbart er sterkt truet er telt med her. Sett i sammenheng med prosentandel for tap, som også er 13 %, gir tallet en prognose/antydning om forventet tap i Nord-Aurdal i kommende år

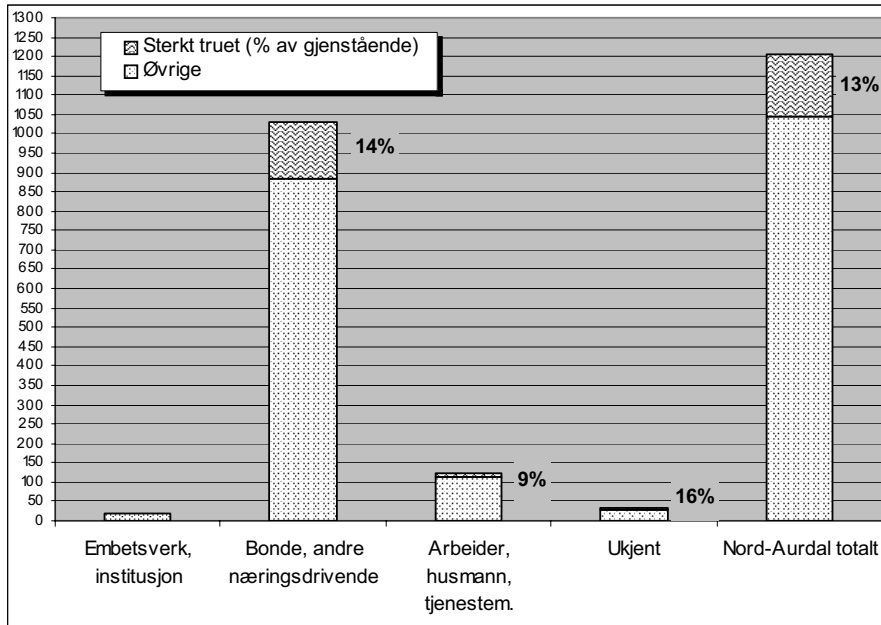
3.3.2 Tilstand – samfunnssektor

Undersøkelsen viser at det er hus knyttet til primærnæringen, samfunnssektor "1. Landbruk, fiske fangst", som er truet på grunn av teknisk tilstand.

Hus tilknyttet andre virksomheter, offentlige tjenester og boligbebyggelse uten tilknytting til spesiell næringsvirksomhet, er ikke spesielt truet. En mindre gruppe hus der samfunnssektor er ukjent, er også truet.

3.3.3 Tilstand – sosial miljøsammenheng

Undersøkelsen viser at den tekniske tilstanden til hus varierer mellom de sosiale gruppene. Den største forskjellen er mellom "Embetsverk/institusjon" der ingen hus er sterkt truet, og de andre gruppene.

Den prosentvise andelen sterkt truete knyttet til gruppen "Bonde, andre næringsdrivende" er noe høyere enn gjennomsnittet. Andelen hus som er truet på grunn av dårlig teknisk tilstander er lavere for gruppen "Arbeider, husmann tjenestemann". Men tallene basert på SEFRAK-registeret gir ikke et helt riktig bilde av tilstanden for hus som dokumenterer småkårsfolk generelt, siden klassifiseringen av hus på en del småbruk er usikker når det gjelder denne rubrikken på skjemaet.

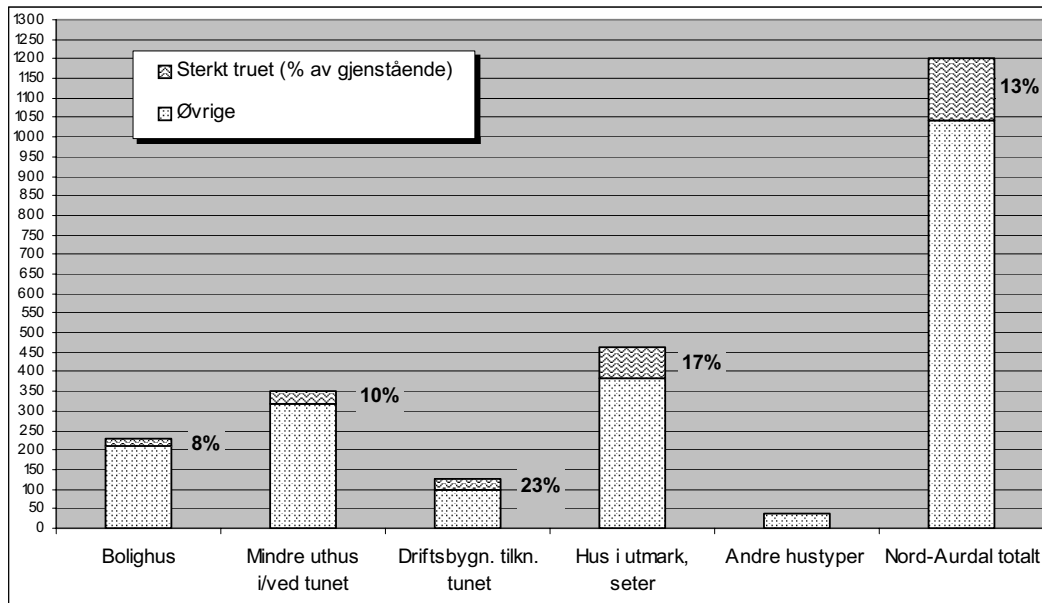

0542-003-023. På husmannsplassen Hagbrenna i Lo er særlig låven i dårlig stand.

0542-003-012. Småbruket Hallebakke ligger langt opp i lia på Ryemarka, var ute av bruk og i ferd med å gro til alt ved registreringen i 1985.

3.3.4 Tilstand – bygningstyper

Det er stor forskjell på hvilke hustyper som er truet. I gruppen "Driftsbygninger tilknyttet tunet" er det særlig den gamle typen med "fjøs, stall låve" som drar opp prosentandelen. I gruppen "Hus i seter og utmark" peker seterløene seg ut igjen, i tillegg til sommerfjøs og utløer i heimemarka. Siden en del av hustypene det her er snakk om alt er desimert som følge av utviklingen, og dokumentert i undersøkelsen med store tap, vil betydningen for representativiteten i kulturminnebildet være desto større på sikt. Av hus i gårdstunet er bolighus og stabburr i best tilstand. Øvrig gårdsbebyggelse ligger nær gjennomsnittet. Ingen fra gruppen "Andre hustyper" er truet.

Utløer og sommerfjøs i heimemarka har den høyeste prosentandelen truede totalt – 31 %. Det er disse som sammen med seterløene (andel 26 %) drar prosentandelen truede for gruppen "Hus i utmark seter" opp. Sel og seterfjøs ligger kun litt over gjennomsnittet.

De eldre typene driftsbygninger i tunet (fjøs, stall, låve som står for seg selv) har en andel truede på 27 % men også enhetslåven har en prosentandel over gjennomsnittet – 16 %.

Gruppen "Mindre uthus i/ved tunet" ligger samlet noe under gjennomsnittet med 10 % som er truet, men det er forskjell på de enkelte hustypene. Sidebygninger og skjul er i noe dårligere stand enn gjennomsnittet, mens stabburet har en andel på kun 7 %. Det er ikke overraskende at det er bolighus og stabbur som er best tatt vare på.

De truede innhusene står som oftest på nedlagte og fraflytta bruk. Det gjelder også de fleste uthus og ulike typer driftsbygninger i tunet. Reduksjonen i driftsenheter i Nord-Aurdal har ført til at det er mange driftsbygninger og andre uthus som det ikke er bruk for i næringsøyemed. På de mest aktive brukene er gjerne de eldre driftsbygningene revet. For truede sidebygninger og mindre uthus, utløer og sommerfjøs m.m. varierer det mer om de har tilknytting til bruk i drift eller nedlagte/fraflytta bruk. På gårdstun og stølstun som er tatt i bruk som feriesteder er gjerne både innhus og uthus holdt ved like.

0542-008-022. Utløa på Midtre Fodnes ligger et stykke ned i de bratte bakkene under bebyggelsen.

0542-002-119. Stall eller bu på langstølen Furuset i Ulnes sameige. Taket er begynt å sige ned, men veggene er fortsatt rette og fine.

0542-004-048. På Gausaker i Lo er stuebygningen pusset opp med nytt taktekke og kledning m.m. Den brukes som bolig, mens driftsbygningen er sterkt preget av manglende funksjon og forfall.

0542-023-038. Høllen i Åbjørsbygdi. Nytt bolighus har erstattet den gamle stua som er truet av manglende funksjon og forfall.

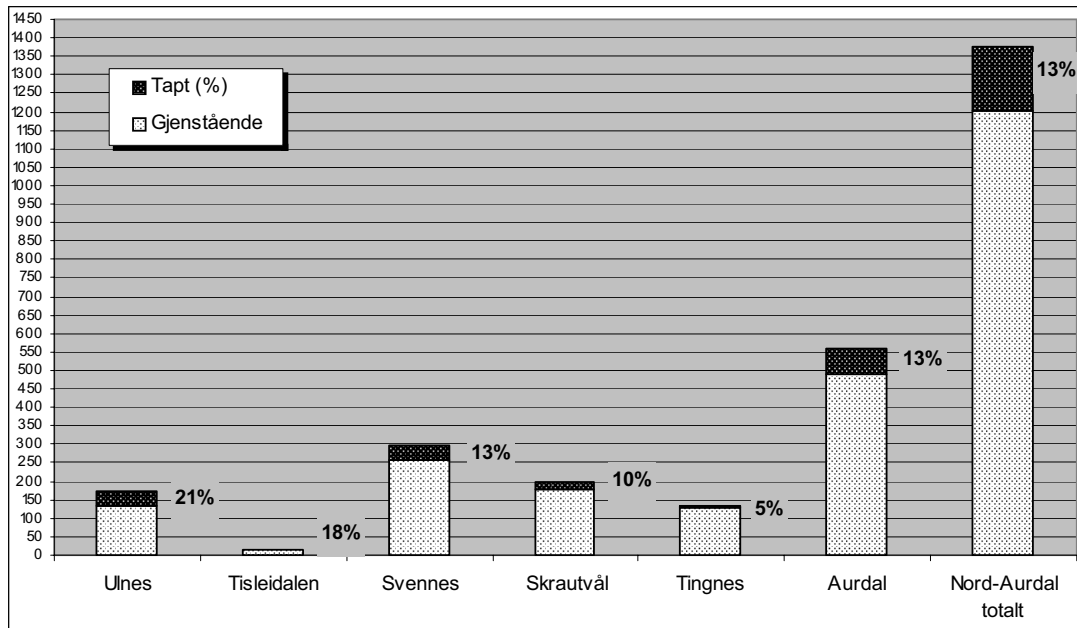
0542-012-179. Ton i Skrautvål. Her er mange, bygninger og hustyper fra et eldre sjikt enn vanlig, men stedet er fraflytta, jordveg og hus forfaller.

4 Geografiske variasjoner i tap og endring

4.1 Tap og geografiske variasjoner

4.1.1 Tap – områder: kirkesognene

Det er stor forskjell mellom sognene i hvor stor prosentandel hus som har gått tap. Tingnes, sognet som omfatter tettstedene Fagernes og Leira, ligger lavest med et tap på 5 %. Høyest andel har jordbruksbygda Ulnes med et tap på 21 %. Om bygningene på Valdres Folkemuseum holdes utenom undersøkelsen blir også tapsandelen i Svenes blant de høyeste – 17 %. Det gir et bilde at høye tap i jordbruksbygdene langs Strondafjorden nord for Fagernes. Trolig forsterker enkelte seterområder tapsfrekvensen i forhold til sognene, men grunnlagsmaterialet gjør slutninger om dette utsikre. Forholdet til registreringstidspunktet kan i liten grad forklare de geografiske forskjellene.

Ulnes ligger ved Strondafjorden lengst nord i kommunen, og er et rent jordbruksområde. En stor andel av tallgrunnlaget er seterregistreringer i krets 2, men tapsprosenten er også høy i krets 1 som gjelder gårdsbebyggelsen i bygda. E16 går gjennom sentrale deler av sognet. Vegen er utbedret og lagt om siden registreringer, men det er ikke registrert tap på grunn av dette.

Svenes er nabogrenda til Ulnes, men ligger nærmere Fagernes. I Svenes inngår krets 9 med Valdres Folkemuseums 57 registrerte bygninger fra før 1900. Holdes museets bygninger utenom, øker tapsprosenten i Svenes fra 13 % til 17 % – godt over gjennomsnittet. Det er særlig kretsene lengst nord i Svenes, Rye og Fodnes som drar tapsprosenten opp. Jordbruksbygdene langs Strondafjorden peker seg derfor ut som områder med høye tap.

Jordbruksbygda Skrautvål har en tapsprosent på det halve av Ulnes – 10 %. Aurdal, som omfatter både jordbruksgrender og tettbebyggelse, har en tapsprosent lik gjennomsnittet – 13 %.

Skrautvål ble i hovedsak registrert i 1988. Det er relativt seint, noe som kan ha påvirket resultatet. Ellers er det vanskelig å knytte tapstallene til registreringstidspunktene, som er fordelt noenlunde likt

mellom sognene. Ulnes ble registrert i 1981 og 1983, mens Aurdal har mange registreringer fra den første perioden på 1970-tallet.

Det er forskjeller i gårds- og bosettingsstruktur mellom områdene som kan spille inn. I det bratte terrenget ved Strondafjorden er det på hver side av fjorden belter med høytliggende, i dag vegløs, gårdsbebyggelse som er fraflytta. Men de var også forlatt på registreringstidspunktet og påvirker tallene for forfall i større grad enn tap. De aktive gårdsbruka i Ulnes og lengst nord i Svenes ligger tett i grender, og her er det flere nye driftsbygninger og tun.

I Vestringsbygdi (del av Aurdal) ligger også de aktive gårdsanleggene tett med sammenhengende jordveg. Her er tapsprosenten på 18 %.

Utenom Ulnes og Svenes ligger de nedlagte gårdsanleggene mer spredt, og det er en tendens til at flere er i bruk som feriesteder. I Skrautvål og Aurdal er det eksempler på flere komplette gårdstun med mange typer hus som er holdt i hevd som feriesteder. Endelig er Aurdalsbyen og bebyggelsen langs Kongevegen i Aurdal anerkjent som verneverdig. Her er det mange hus og en restriktiv holdning blant folk og myndigheter mot riving, noe som nok påvirker statistikken for dette sognet.

Stølsområdene

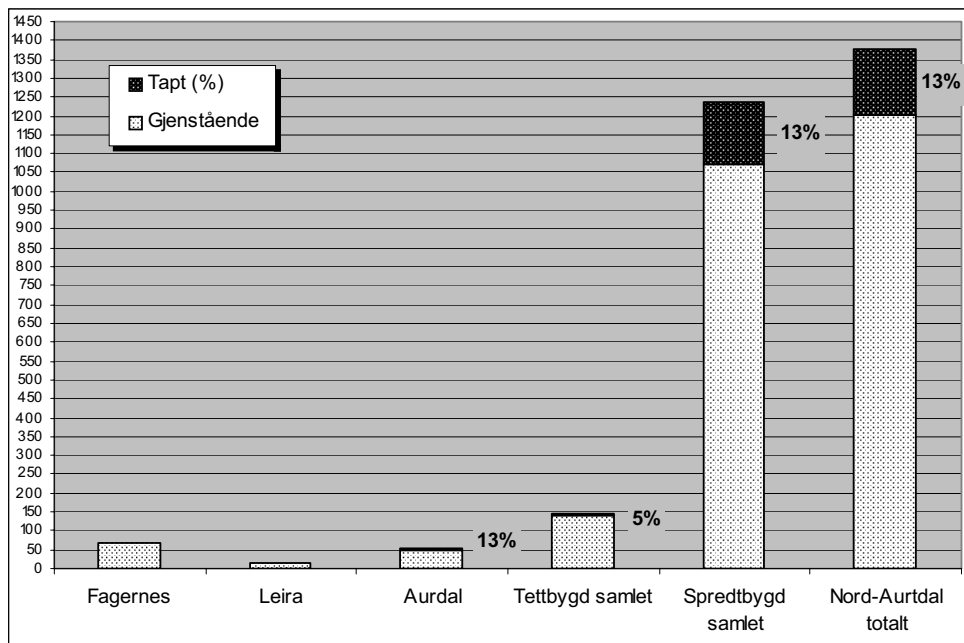
De SEFRAK-registrerte husene i Tisleidalen er ren stølsbebyggelse og her gir tre tapte hus et utslag på 18 %. Som nevnt i innledningen er grunnlagsmaterialet for undersøkelsen i dette området ikke representativt.

Den overveiende delen av registreringene i krets 2, Hippe i Ulnes sogn, består av stølsregistreringer. Tapsprosenten er 19 %, den samme som i krets 21, Lien i Aurdal sogn, der også mye av registreringene er fra stølene. Her som i Tisleidalen gjelder stølsregistreringene først og fremst langstøler. For øvrig er stølsregistreringer godt representert i kretsene 12, Skrautvål, samt 22, Vestringsbygda og 23, Åbjør i Aurdal sogn. Her er det en blanding av heimstøler og langstøler, i tillegg til gårdsbebyggelse. Tapsprosenten varierer fra 10–18 %. (Den gjennomsnittlige tapsprosenten for "Hus i utmark" er 15%.)

0542-003-043-046. Rystølen i Rye heimås. Kontrastene er ofte store i stølslandskapet. Her var to stølstun. Bebyggelsen på det øvre er satt i stand. Selet brukes som hytte og det er lagt ny shingelpapp i skifermønster på taket. Husene på det nedre stølstunet sto så vidt under registreringen, men er nå helt falt ned. Vollen brukes til sauebeite.

4.1.2 Tap – tettbygd/spredtbygd

Samtlige tap i tettsteder i Nord-Aurdal gjelder Aurdal, og prosentandelen her er lik gjennomsnittet i kommunen. Null tap i tettstedene Fagernes og Leira gir lav prosentandel tapte for tettbygdområdene samlet. Undersøkelsen viser at tettstedspress ikke har vært noen viktig tapsfaktor i Nord-Aurdal.

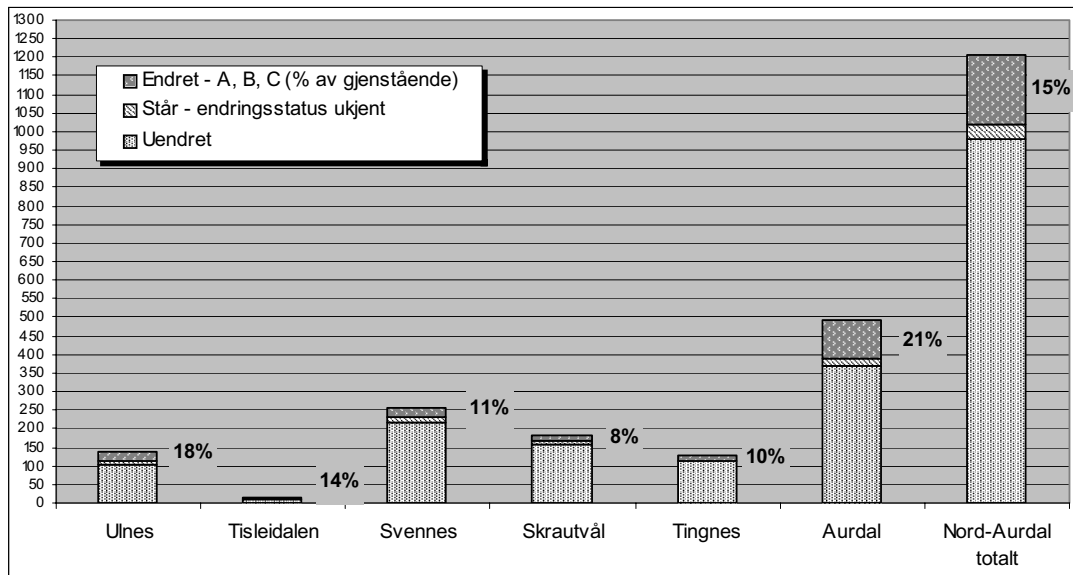
Det er påfallende at regionsenteret Fagernes har null i tap. Her inngår Valdres Folkemuseum med 57 objekter, og det påvirker naturlig nok tapstallet for tettstedene. Om museets bygninger holdes utenom stiger tapsprosenten for tettsteder samlet til 9 % – fortsatt lavere enn gjennomsnittet for kommunen. Det er heller ingen tap i det nærliggende Leira. Da framveksten av tettstedene Leira og Fagernes hører 1900-tallet til er det registrert få hus her. Særlig i Fagernes gjelder registreringene utenom museet, i hovedsak gårds- og plassbebyggelse fra før 1900, der driften er nedlagt. Det er bare én fløy til hotell Fagerlund og en paviljong til Fagernes Hotell som kan sies å representere den eldre turist- og stasjonsbyen Fagernes. I Leira og Aurdal er det mer av tradisjonell eldre tettbebyggelse med i registreringsgrunnlaget.

Samtlige tettstedstap (7) i Nord-Aurdal gjelder hus fra Aurdal. Sett i sammenheng med at Aurdal er den mest tettbygde av tettstedene når det gjelder eldre hus, og har nær det dobbelte antall registrerte av Leira og Fagernes til sammen (når muséets hus er unntatt), er det ikke uventet. Dette er forhold som gir grunnlag for et sterkt arealpress på eldre hus. Tettkretsen Aurdal omfatter Aurdalsbyen og Kongevegen som lenge har vært ansett som verneverdig og er vist i kommuneplanens arealdel fra 1992 som viktig kulturminneområde. Området har på 1990-tallet vært gjenstand for særskilt saksbehandling ved riving og endring. Seks av de tapte husene ligger i dette området, men undersøkelsen sier ikke noe om når de ble revet.

Leira-området er nevnt som vekstområde for næring i to kommuneplanperioder. Siden SEFRAK-registreringen er E16 lagt om og ført utenom Leira sentrum. Det siste kan ha hatt gunstig virkning for de registrerte kulturminnene.

4.2 Endringer og geografiske variasjoner

4.2.1 Endringer – områder: kirkesognene

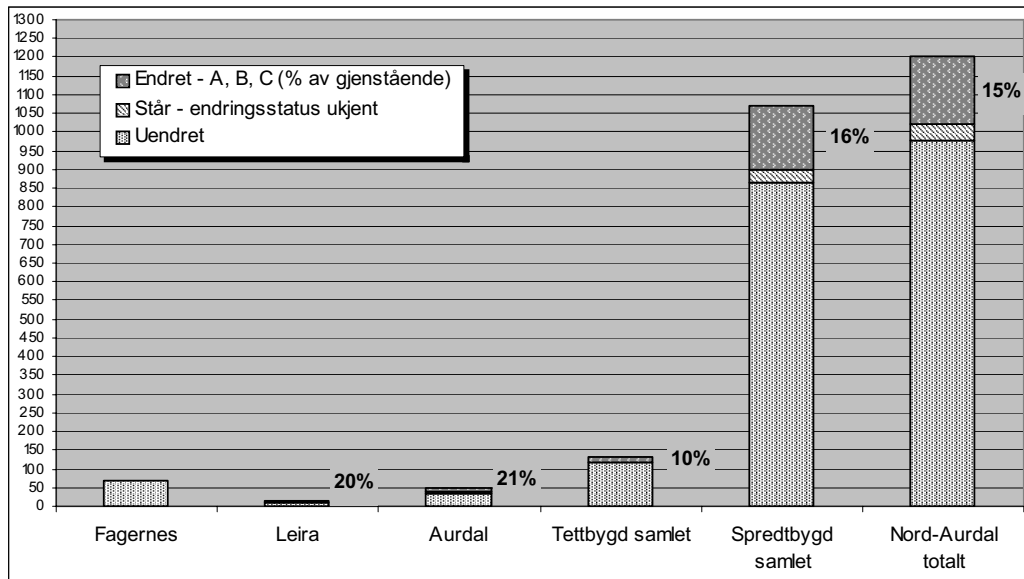
Det er en stor forskjell mellom sognene i hvor mange av de undersøkte husene som er endret siden registreringen. Skrautvål har færrest endrete med en prosentandel på 8 %, godt under gjennomsnittet. Aurdal og Ulnes har høyest prosentandel endrete, fra 18–21 %.

Det framstår ikke noe klart mønster i forhold til hvilke sogn som har stor eller liten andel endrete mot type bosetting eller beliggenhet i forhold til pressområder. Det er stor geografisk spredning på alle typer forekomster. Ulnes og Aurdal har aktive jordbruksbygder, men det har også Skrautvål. Aurdal har tettbebyggelse. Skrautvål ble registrert relativt seint, i hovedsak i 1988, og det kan ha begrenset endringsforekomsten her noe, men tallene er også lavere enn for perioden 1985–89 samlet. Om vi holder Valdres Folkemuseum utenom, øker prosentandelen endrete i Svenes sogn til 14 %.

Sett i sammenheng med undersøkelsen av tap og sogn framstår Ulnes som et område der det har skjedd mye med den eldre bebyggelsen, og Skrautvål som et område der det har skjedd lite. Ellers er det ingen entydig lesbar sammenheng mellom tap og endring og geografiske variasjoner.

Det er heller ingen lesbare geografiske variasjoner eller sammenhenger når det gjelder forekomsten av ulike typer endringsgrader.

4.2.2 Endringer – tettbygd/spredtbygd

Det ser ved første øyekast ut til at markert færre hus er endret i Nord-Aurdals tettsteder enn i spredtbygde områder, men det er store forskjeller tettstedene mellom. Fagernes har ingen endrete. Men den høye andelen endrete i tettstedene Leira og Aurdal gir indikasjon på at beliggenhet i eller ved tettsteder utgjør et byggepress på eldre hus.

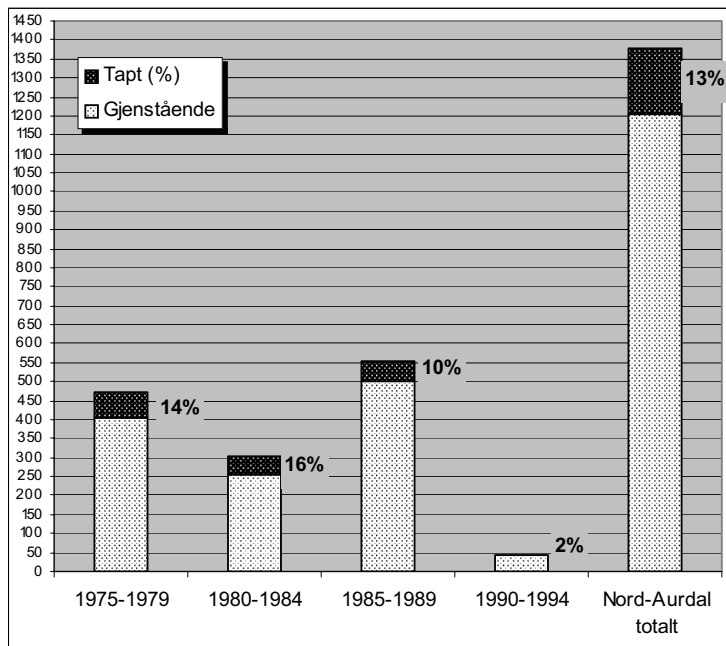
Det er i Leira og Aurdal at prosentandelen endrete er høyest. Det er ikke registrert endringer i Fagernes tettsted. Om museets bygninger på Fagernes holdes utenfor undersøkelsen øker endringsforekomsten for tettbygde kretser samlet til 16 %, lik spredtbygde områder, men den er fortsatt klart lavere enn i tettstedene Leira og Aurdal.

Det er påfallende at eldre hus i et regionsenter som Fagernes ikke er endret i samme grad som i andre tettsteder i kommunen, men utenom museets hus er det registrert få hus her.

Som nevnt under tap, er betingelsene for å bevare eldre hus forskjellige i Leira og Aurdal. Aurdal har langt de fleste registrerte husene. Aurdalsbyen med Kongevegen er anerkjent som viktig kulturminneområde i kommuneplanen fra 1992, med restriksjoner for endringer. De fleste (åtte av ti) av de endrete befinner seg innenfor det viste kulturminneområdet, men undersøkelsen sier ikke noe om når endringene har skjedd. Selv om de fleste større type endringene er å finne i de spredtbygde områdene, har Aurdal også en viss andel av disse (type B). Sett i sammenheng med undersøkelsen for tap må konklusjonen bli, at når det gjelder tettstedene er det i de mest verneverdige områdene i Aurdalsbyen og langs Kongevegen det har skjedd mest med den eldre bebyggelsen. De fleste endringene i Aurdal gjelder tradisjonell gårdsbebyggelse langs veien.

5 Registreringstidspunkt og variasjoner i tap og endring

5.1 Tap og variasjoner etter registreringsperiode

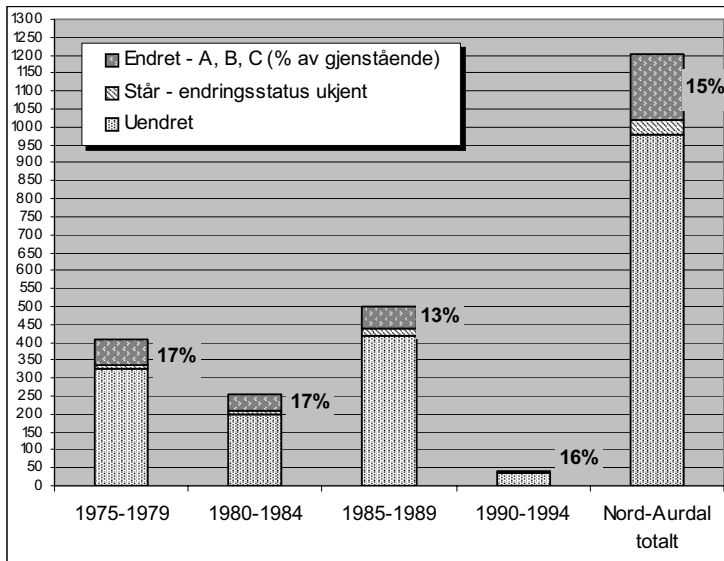

Det er størst tap blant husene som ble registrert i de to første registreringsperiodene.

Tapsandelen er høyest, 16 %, for hus registret mellom 1980–1984, mens den er noe lavere for den første perioden. I Nord-Aurdal er det med andre ord tilsynelatende ingen jevnt stigende tapsforekomst etter hvor lang tid det har gått siden registreringen, slik man forventer. Nå er det en klart høyere tapsandel for de to første registreringsperiodene samlet enn for de to neste. Valdres Folkemuseum ble registrert i den første perioden, og holdes museets 57 bygninger utenom blir tapsandelene for begge de to første periodene 16 %.

Utenom museet er det, som nevnt før, ingen klare geografiske "skjevheter" som henger sammen med når hus ble registrert. Det er ikke kjent at press eller spesielle forhold i kommunen har påvirket hvor registreringen begynte. Det er stor geografisk spredning i alle registreringsperiodene, og tallene skulle gi et representativ uttrykk for utviklingen over tid. Det er derfor dekning for si at jo lenger tid siden SEFRAK-registreringen, jo større er sannsynligheten for at hus går tap. Tallene viser ikke når hus i Nord-Aurdal gikk tapt, men undersøkelsen indikerer at det ikke har vært noen økende tendens til å rive hus i kommunen.

5.2 Endringer og variasjoner etter registreringsperiode

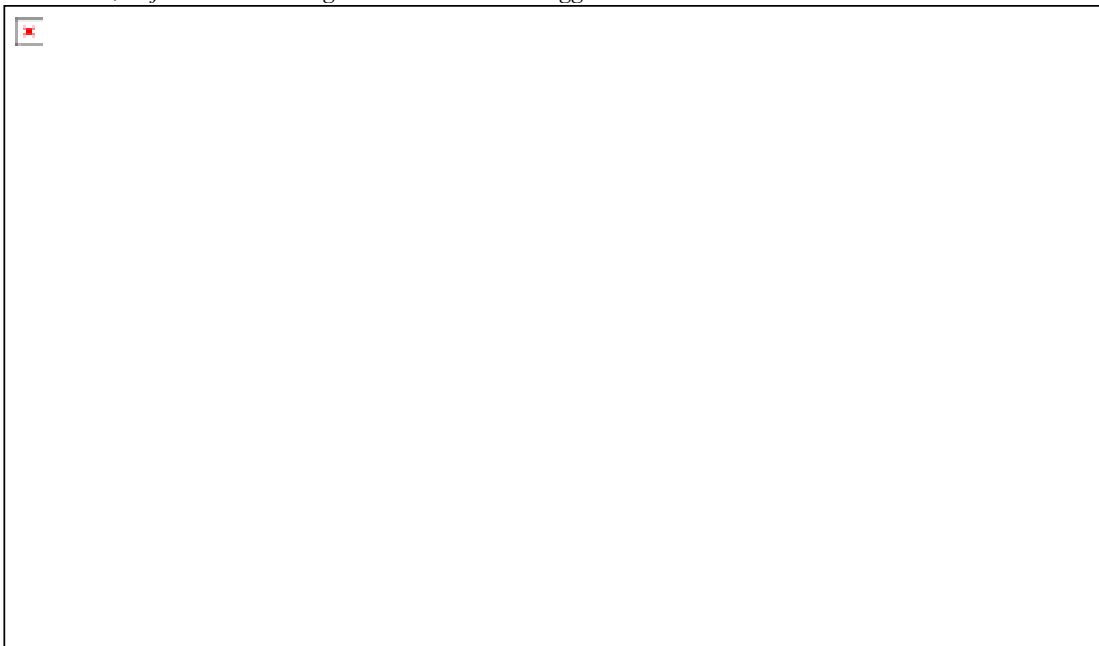
Det er fleste endrete hus i materialet fra de to første registreringsperiodene.

Andelen endrete er 17 % for begge de to første registreringsperiodene. Den er klart lavere for neste, men stiger igjen for den siste. Tallene viser med andre ord ingen jevn utvikling i endringsfrekvens etter registreringstidspunkt, men har likevel tallmessig et klart tyngdepunkt for hus som ble registrert i de to første periodene. Om Valdres Folkemuseums bygninger

holdes utenfor forsterkes denne tendensen, vi får da en endringsforekomst på 20% for den første perioden. Jo lenger siden registreringen – jo mer sannsynlig er det at husene blir endret.

Selv om endringsandelen stiger igjen i den siste perioden gjelder det så få hus, at det ikke er grunnlag for å si at det har vært en økende tendens til å endre gamle hus i løpet av registreringsperioden i Nord-Aurdal.

Brennatrøe, Åbjørstølen. Gamle gutuer mellom stolene ligger stort sett intakte.

6 Konsekvenser og tendenser

6.1 Konsekvenser for kulturminner og kulturhistoriske sammenhenger som følge av kommunens generelle utvikling

6.1.1 Befolkningsutviklingen

Fra 1977, det året SEFRAK-registreringen startet, og fram til år 2000, har folketallet i Nord-Aurdal økt med 5 % (334 personer). Det er godt over gjennomsnittet for Oppland fylke som har en økning på 2 % i samme periode. (Økningen på landsbasis i denne perioden er på 11 %). Tyngden i denne veksten skjedde på 1970- og 1980-tallet. Registreringen startet i en periode som i flere år hadde vært preget av vekst. Fra tidlig på 1970-tallet skyldtes veksten tilflytting, årlige fødselsunderskudd er fra da det vanlige. I løpet av det siste tiåret har imidlertid veksten stagnert. Det samsvarer med utviklingen i fylket. Men for undersøkelsesperioden sett under ett har Nord-Aurdal vært preget av folketilvekst og tilflytting.

Folketilvekst/reduksjon og tap av kulturminner

SEFRAKs organisering etter Statistisk sentralbyrås folketellingskretser gjør det mulig å sammenligne tallene for tap og endring med tallene for befolkningsutviklingen kretsvis for hvert tiår. SEFRAK-registreringen i Nord-Aurdal er organisert etter folketellingskretsene fra 1970, og der er derfor tatt utgangspunkt i utviklingen mellom 1970 og 2000. Skiftet fra folketellingskretser til grunnkretser i 1980 kompliserer sammenligningene i Nord-Aurdal i noen områder, men dette problemet er delvis løst ved å slå sammen noen av kretsene.

Det er vanskelig å se noe klart mønster mellom tap av kulturminner og folketilvekst/-reduksjon. Sammenligningen viser at det ikke grunnlag for å si at folketilvekst i et område utgjør en trussel for tap av kulturminner. Men det er en liten tendens til at tap av kulturminner forekommer oftere der bosettingen går ned. Det er ikke mulig å se noen sammenheng mellom forekomsten av endringer i husene og folketilvekst/-reduksjon

Av de åtte kretsene som har hatt størst tap av kulturminner (mer enn gjennomsnittet på 13 %), viser sammenligningen at fem har hatt en reduksjon i folketallet i perioden, men tilbakegangen er med ett unntak (Lien) ikke særlig stor. Av de tre kretsene som har høyest tap, Ulnes, Rye og Fodnes, har de to første kun små endringer (pluss og minus) i folketallet, mens Fodnes ligger i det øvre sjiktet for tilvekst med en økning på 27 %. Om vi ser på kretsene som har hatt lavest tap av kulturminner er det en overvekt av kretser med folketilvekst, og de resterende har kun mindre fraflytting. En krets som har hatt særlig stor tilvekst, 49 %, er Ranheim i lisonen over Fagernes, her er tapet kun 4 %.

Av de tre kretsene med størst reduksjon i folketall, Lo, Strand og Lien, ligger de to første rundt gjennomsnittet i tap av kulturminner og den siste i det øvre sjiktet.

6.1.2 Gårdstun, grend, jordbrukets kulturlandskap

For denne analysen er særlig utvikling i landbrukssektoren av betydning. Andelen sysselsatte i skog- og jordbruk var i 1960 40 %, i 1970 26 %, i 1980 18 % og i 1997 14 %. Den største reduksjonen skjedde på 1960- og 70-tallet, før registreringen kom i gang, siden har det flatet ut.

Bygda

Strukturendringene i jordbruket var med andre ord kommet langt på den tiden registreringen startet sist på 1970-tallet, noe som reflekteres i materialet. De mest marginale eller vegløse bruka og

husmannsplassene var fraflytta. I lia over de aktive bruka i Fodnes og Lo ligger det belter av forlatte gårdsbruk og plasser som særlig tydelig illustrerer denne utviklingen. Det fysiske forfallet var kommet langt også under SEFRAK-registreringen. De store antall husmenn reflekteres i liten grad i registrerte hus i Nord-Aurdal, men er dokumentert i et stort antall tufter i de kretsene der slik registrering ble gjennomført.

Utviklingen videre med konsentrasjon om færre og større bruk preger i stor grad undersøkelsesperioden. Det speiles i innslaget av fraflytta og øde småbrukstun i Nord-Aurdal, med bebyggelse som i vekslende grad bærer preg av ikke å være i bruk. En del av disse er gått over til å bli boligeiendommer og noen feriesteder.

Jordvegen til en del av disse drives fortsatt. Det samlede jordbruksarealet har ikke gått ned, men tvert i mot økt i løpet av undersøkelsesperioden, og det skyldes både øking av tilleggsjord, leiejord og nydyrking. Selv om antall melkedyr har gått tilbake i siste tiårs periode har det samlede antall beitedyr likevel økt. Dagens kulturlandskap levner derfor liten tvil om at det er en levende jordbruksbygd en har med å gjøre. Likevel er igjengrodd åker, eng og beite, gjerne i sammenheng med fraflytta småbruk, et ikke helt uvanlig innslag i landskapet. De er fordelt over hele kommunen, men preger naturlig nok randsonene mot utmarka og "bakliene", mer enn de sentrale områdene.

Rye ved Strondafjorden (0542-003-flere nr.). De aktive bruka ligger nede ved vejen. Et belte med fraflytta bruk og plasser ligger lenger opp i lia. Gjengroingen ved disse vises tydelig. På denne sida av Stronda fjorden, skyggesida eller "Baklia", representerer det øvre sjiktet et mer marginalt jordbruksområde, med gamle plasser og seinere opptatte bruk. Husene var i ferd med å forfalle og landskapet var begynt å gro til alt ved registreringen i 1985.

Utmark og støl

Foruten for småbruka er strukturendringene i jordbruket naturlig nok særlig merkbare i utmarka og i stølslandskapet. Et komplett bilde som viser de mange nivåene i den tidligere ekstensive utnyttelsen av utmarksressursene – fra høyløer og sommerfjøs i heimemarka, vår- og høststøler i heimåsen og

sommerstølsanlegg på langstølen, er vanskelig å opprettholde. Men alle disse elementene er fortsatt klart sporbare – om man ser kommunen under ett.

Bildet stølslandskapet gir i dag er sterkt vekslende. De største stølsgrendene, det vil som oftest si langstølene, gir inntrykk av å være de mest intakte. Gjengroing og forfall av hus som ikke er i bruk (særlig løene), er den største trusselen mot det tradisjonelle stølslandskapet, og spores i mer eller mindre grad i alle områder. Andre steder har nydyrking av tidligere overflatedyrka eng og beite bidratt til å forenkle og endre karakteren i det tradisjonelle stølslandskapet, men dette sikrer som regel bruk av i hvert fall deler av stølsbebyggelsen. En god andel av den nydyrkingen som har funnet sted i kommunen i undersøkelsesperioden gjelder stølsområdene. Fôrproduksjon, beite og fritidsformål er den vanligste bruken av stølsområdene i dag. Men fortsatt er det noe tradisjonell drift med melkekyr. I Svenes og Ulnes sameige var rundt 15 % av stølene i tradisjonell drift midt på 1990-tallet (Stølsviddeprosjektet).

Nedgangen i antall støler i tradisjonell drift har klar sammenheng med reduksjonen i antall bruk med selvstendig drift og antall gårdsbruk med mjølkeproduksjon. Siden de fleste nedlagte gårdsbruka tilhører småbrukskategorien gjelder det samme stølene. En god del støler tilhører småbruk som ikke er i selvstendig drift. Både arealene i bygda og på stølsvollene på slike bruk er i hovedsak leid bort til andre brukere. De er de første som blir liggende ubrukte eller "for fefot" (Stølsviddeprosjektet). Det forsterker virkningene av utarmingene i kulturminnebestanden for denne kategorien.

Problematikken omkring stølslandskapet, mulighetene for å opprettholde seterdrift og utfordringen med å ta vare på kulturhistoriske verdier i stølslandskapet har vært debattert og belyst gjennom flere prosjekter de siste årene, bl.a. med utgangspunkt i stølsområder i Nord-Aurdal (f.eks. Stølsviddeprosjektet). Forskning på stølsdrift er et hovedsatsingsområde for Valdres Folkemuseum.

0542-012-086-088. Leirstølen (Øvre) ved Leirin.

542-023-086. Løe på Fløa-Slette, Åbjørshemåsen.

0542-022-045-55. Nydyrking preger deler av stølslandskapet i Pardis-grenda.

0542-023-082. Selet på Kulterstad-Slette i Åbjørshemåsen er omgitt av store arealer oppdyrka jordveg.

0542-019-135. Gjengroingen av stølsvollen har kommet langt på Veslestøhytta ved Skålin, langt inn i Aurdalsåsen. Det sammenbygde selet/fjøset er tatt vare på som hytte.

0542-002-005, 006. Sel og fjøs på Kåsatrøe, på langstølen Tyrisholt i Ulnes sameige.

Fjellstølen i Ulnes sameige. Ved registreringen i 1983 var det et forfallent gammelt sel her, men bare tufter etter fjøs og løe. I 2000 var et nytt stollstun i ferd med å ta form – i hovedsak med tilflytta eldre hus. Selet kommer fra Brattstøl, fjøset fra Fløten og småfehuset fra gården i bygda. Det er eiers planer å bruket anlegget til drive tradisjonell stoll drift i kombinasjon med stollturisme.

Konsekvenser av drift

Drift, tradisjonell eller "moderne", sikrer som regel et åpent kulturlandskap og bruk av husene, både i tunet i bygda og på stølen. Den representerer samtidig en klar trussel for riving av eldre hus til ny arealbruk (som står bak 20 % av tapene i undersøkelsen) og ombygging. Undersøkelsen viser at de største tapene er å finne i de mest aktive jordbruks-grendene, og det er lett å se en sammenheng med den høye tapsandelen for hus knyttet til produksjonen – driftsbygningene av alle typer. Den kategorien hus som mer enn andre dokumenterer tidligere næring og driftsmetoder, og som er nærmest knyttet til utformingen av det tradisjonelle kulturlandskapet, er med andre ord truet fra flere kanter – av manglende funksjon og forfall, og av et levende jordbruk.

Undersøkelsen over tap/tilstand og hustyper viste at det er hus som dokumenterer eldre ekstensive driftsformer og hus for spesialiserte funksjoner, som er mest utsatt. Den negative betydningen for mangfoldet og representativiteten i kultminnebestanden som helhet forsterkes av at dette er hustyper som alt er stekt desimert (i forhold til bolighus og sel).

Bare et par steder er hele gårdstun med samtlige eldre bygninger gått tapt, begge på aktive gårdsbruk som nå har ny bebyggelse. Som regel dreier tapet seg om enkelthus. Tettstedsvekst eller andre nye virksomheter har ikke ført til tap av tun, men voksende byggefelt påvirker landskap og omgivelser til enkelte registrerte tun.

Mer eller mindre gjennomførte firkanttun er den karakteristiske tunformen i Nord-Aurdal. De eldste med låve og fjøs på rekke i nedkant av tunet. Den nyere enhetslåven står som regel på tvers, med gavlen vendt mot dalen. Enkelte nye driftsbygninger bryter dette mønsteret. Og krav til hus, maskiner og atkomst for maskiner og tankbiler fører gjerne til store terrengendringer. Terrengendringene svekker i noen tilfelle lesbarheten av hvordan den eldre bebyggelsen opprinnelig lå i gårdslandskapet.

0542-020-062. Nørre Ton i Bjørge, et av få aktive gårdsbruk i grenda. Våningshuset er bygd om (endringstype A), stabburet revet, driftsbygningen fornyet og terrenget i tunet tilpasset dagens maskiner. Men gammel og ny jordveg pløyes og dyrkes og kyrne på gården holder beithagene her og på nabobruka åpne.

Deler av stabburet på Haugen i Vestringsbygdi skal være fra første del av 1700-tallet. I tillegg til at andre eldre gårdshus er borte, gjør terrengendringene det vanskelig å lese at det lå et gårdstun her ved registreringen i 1977.

0542-007-025. Den store tømmerlåven på Strond var ikke i bruk ved registreringen i 1981. Siden er den bygd om til redskapshus. Endringene gjelder først og fremst tunsida, der låvebrua er fjernet og det er bygd garasjeporter. Sida mot bygda er uendret. Skifertaket er skiftet ut med bølgeblekk. Endringen er vurdert som endringstype C.

Flere av de mest intakte bygningsmiljøene når det gjelder gårdstun, holdes i hevd som feriesteder:

Over: Tetebrøtin, opprinnelig husmannsplass under Landmark i Bjørge.

Til venstre: Øvre og Nedre Plassen, gamle husmannsplasser under Døvre i Skrautvål.

6.1.3 Tettsteder, sentra, knutepunkter

Tettstedene

1960 bodde 37 % av befolkningen i tettstedene, i 1970 48 % og i 1998 ca. 50 %. Det har med andre ord vært en forskyvning av tyngden i bosettingen innen kommunen til tettstedene, og sterkest rett før undersøkelsesperioden. Forskyvningen til tettstedene skyldes dels tilflyttingen til kommunen, men også redusert befolkning i andre deler av kommunen. Veksten i tettstedene ses i sammenheng med utviklingen av Fagernes til regionsenter i Valdres, kommunens tilrettelegging for boligbygging i byggefelt, de generelle strukturendringene i næringslivet med reduksjon av antall sysselsatte i primærnæringen og vekst i offentlig og privat tjenesteyting.

Alle tettstedene i Nord-Aurdal var vel etablerte før veksten i tidlig etterkrigstid satte inn, men bare Aurdal har tradisjoner som går særlig lenger bakover enn 1900, og har derfor et større bygningsmiljø representert i denne undersøkelsen.

De tre tettstedene i Nord-Aurdal er bygd ut med utgangspunkt i den gamle hovedvegen gjennom bygda og har langstrakte strukturer. Aurdalsbyen har bevart en konsentrasjon av eldre bebyggelse som definerer det gamle senteret, med flere kulturminner knyttet til gamle institusjoner for fellesskapet.

Det er fortsatt langs hovedvegene sentrumsfunksjonene i dagens tettsteder er lokalisert. Opprinnelig var bolig- og service-/næringsbebyggelsen i tettstedene blandet, men under siste del av 1900-tallet har folk flyttet fra boligene i sentrum av Fagernes. Det betyr en endring av etablerte, bosettingsstrukturer karakteristiske for stasjonsbyen, men den bebyggelsen dette eventuelt har fått konsekvenser for, er som nevnt ikke med i bakgrunns materialet for MOV-undersøkelsen. I Leira og Aurdal er den opprinnelige funksjonsblandingen bedre bevart.

Skoler, forsamlingshus – kulturminner for fellesskapet

Det er registrert svært få eldre, verdslige, forsamlingshus i Nord-Aurdal – fire skoler fra før 1900 (utenom Valdres Folkemuseum) hvorav én er revet og én har karakter av bolighus etter flytting. Det revne huset er den gamle skolestua på Vegen. Den ble tatt ned for flytting, men er ikke reist igjen, og skal visstnok fortsatt ligge lagret. De to resterende, skolen på Døvre og skolen på Strond, har begge bevart opprinnelig karakter godt, og representerer første generasjon skolehus fra tida etter skoleloven i 1860. Selv om ingen er i klassen "sterkt truet" på grunn av teknisk tilstand, er begge preget av manglende funksjon og vedlikehold. Skolen på Strond har en utsatt beliggenhet i forhold til E16. Ingen var i opprinnelig eller tilnærmet opprinnelig bruk da de ble registrert, skolesentraliseringen ligger lenger bak i tid. På sikt må man anta at den kategorien kulturminner disse bygningene representerer i Nord-Aurdal er truet.

Et hus, som i dag står særlig sterkt som kulturminne knyttet til fellesskapets kulturhistorie i Nord-Aurdal er Frydenlund pensjonat i Aurdalsbyen. Den eies og drives i dag av en stiftelse. Frydenlund og Aurdalsbyen ble valgt ut til "Kommunens kulturminne" i kulturvernåret 1997.

Et annet kulturminne knyttet til det offentlige er Fengeselet i Aurdal, som har fått ny funksjon som pensjonat.

6.2 Arealfragmentering – større inngrep

6.2.1 Vegutbygging

E16 er lagt om i løpet av undersøkelsesperioden mellom Leira og Fagernes og forbi Ulnes kirke. Det er ikke kjent tap av registrerte hus på grunn av dette. Avlastning av trafikken gjennom Leira sentrum har trolig styrket opplevelsen av historiske sammenhenger i tettstedet, mellom de eldre husene og mellom bebyggelsen og den gamle vegen. Sør for Fagernes ligger E16 i dag dels i det gamle jernbanesporet til Valdresbanen. Siden jernbanen var en forutsetning for stasjonsbyen Fagernes, representerer inngrepet i banen et brudd på viktige historiske sammenhenger, men stasjonsbyen Fagernes er fra 1900-tallet og faller utenfor rammene av denne undersøkelsen.

Ny E16 ved Ulnes berører et verdifullt kulturlandskap med mange kulturminner og stor tidsdybde. Vegen utgjør et fysisk inngrep i kulturlandskapet, men samtidig er sammenhengene mellom kirka, vannet, og gårdene langs den gamle vegen (som ligger intakt), opprettholdt.

Det har vært en utstrakt bygging av lokale veger i undersøkelsesperioden. Ny gjennomfartsveg forbi Vestringsbygdi utenom den sentrale gårdsgrenda, og ny lokal veg mellom noen av gårdene på sørsida av Strondafjorden, er noen av de større prosjektene som berører miljøer og landskap med registrert bebyggelse. Det er ikke kjent tap som skyldes veginngrepene. Vegen utenom Vestringsbygdi har avlastet den gamle bygdevegen for trafikk og trolig styrket de kulturhistoriske sammenhengene i området. Den nye gårdsvegen ved Strondafjorden har endret den tidligere ferdselsstrukturen som før gikk vertikalt – mellom gårdstuna og vannet og vegen nede ved vannet.

Det er bygd mange nye skogsbilveger og stølsveger i siste halvdel av 1900-tallet. De viktigste følgene for kulturhistoriske sammenhenger gjelder trolig de gamle ferdselsmønstrene mellom bygd og utmark, men materialet gir ikke grunnlag for å si noe om endringer her. De fleste nye stølsvegene går i utkanten av de store stølsgrendene og gamle gutuer mellom stølene ligger stort sett intakte. Nye skogsveger i heimåsen har trolig vært en forutsetning for at deler av heimstølbebyggelsen fortsatt er i bruk.

Ny E16 ved Ulnes

6.2.2 Større anlegg, næringsutbygging

Turistanlegg

De viktigste større, enkeltstående, arealinngrepene i undersøkelsesperioden har vært Valdres Alpinsenter i Aurdal, Valdres skisenter i Skrautvål og Fagernes Lufthavn på Leirin. Alle berører utmarksområder, i hovedsak av heimås-karakter. Alpinsenteret i Aurdal ligger dessuten tett opp til flere småbruk høyt opp i lia. Her har vært enkelte tap av hus, men det er vanskelig å si om senteret har virket inn. Omgivelsene til disse småbruka er imidlertid sterkt preget av anlegget. Alpinsenteret, sammen med hytteutbyggingen i Aurdalsåsen lenger opp mot Danebu, ligger som et belte mellom bygda og langstølene lenger inn, og bryter de tradisjonelle sammenhengene mellom bygd og utmark som forteller om den tidligere trinnvise disponeringen av utmarksressursene. Samlet representerer turistanleggene her et av de mer synlige brudd på denne typen kulturhistoriske sammenhenger i kommunen.

Ingen registrerte hus i undersøkelsesmaterialet har gått tapt på grunn av Valdres Skisenter i Skrautvål eller flyplassanlegget på Leirin. Det er heller ikke grunnlag for å si noe om konsekvenser for kulturhistoriske sammenhenger. Men det er mulig registreringsmaterialet har vært noe mangelfullt ved Leirin.

0542-019-064. Husmannsplassen Nipset ligger tett ved Aurdal Alpinanlegg. Bebyggelsen var fraflytta og forfallen allerede ved registreringen i 1987. Det er tvilsomt om anlegget har hatt noen innvirkning på dette.

En gammel utløe ved Vasetdansen har fått nytt liv som grillstue ved campingplassen. Den er ikke med i MOV-grunnlaget på grunn av feil i registreringsmaterialet i området.

0542-006-025-029. Tunet på Hådem. Stabbur og andre småhus i tunet er innredet og noe ombygd for å ta i mot overnatting.

Brattstølheisen alpinbakke ligger like ved Brattstølene i Tisleidalen. Det er et mindre anlegg som ikke stikker seg ut i stølslandskapet.

Et annet satsingsområde for turisme i Nord-Aurdal har vært Tisleidalen. Langs rv 51 mellom Gol og Aurdal ligger overnattingsstedene tett i tett. Her lå det i gammel tid flere små fjellgårder, og mange av disse er nå bygd ut til turiststeder. (R. Dietrichson 1996). Dessverre er registreringsmaterialet for dette området så mangelfullt at det ikke har vært mulig å følge opp dette i MOV-undersøkelsen, men det er ganske klart at flere eldre hus her i dag inngår i helt nye sammenhenger og funksjoner i turistanleggene.

Annen næringsutbygging

Generalplanen for 1977 viser at tyngden av eksisterende og planlagte næringsområder ligger langs hovedvegene inn mot tettstedene. En lokalisering av næringsvirksomheter langs innfartsvegene bygger på vel etablerte tradisjoner. Dette er områder som tradisjonelt også har en overvekt av småkårsbebyggelse, småbruk, plasser og annen stuebebyggelse. Sør for Leira er det registrert en del slik bebyggelse. Den småskalerte bebyggelsen er sårbar både for vegutbygging og anlegg av store moderne næringsområder. Om kommuneplanens intensjoner blir fulgt opp er lett å se at det kan føre til tap av kulturhistorisk sammenheng mht. det sosialhistoriske bosettingsmønsteret.

0542-016-019 "Brustogo" var en av husmannsplassene ved hovedvegen gjennom Leira. Det lille huset forsvinner mest i dagens vegmiljø.

Boligutbygging

Ganske tidlig i første halvdel av 1900-tallet vokste det fram mindre villaområder i tilknytning til tettstedene, i hovedsak ved hovedvegene. De er særlig de nye, rene boligområdene i lifoten bak sentrumsområdene som synliggjør tettstedsveksten i etterkrigstida. Dette utbyggingsmønsteret var lagt og områdene i hovedsak etablert og bygd ut før SEFRAK-registreringen kom i gang i 1977. Generalplanen fra 1977 legger opp til en mindre utvidelse av disse arealene. Det nye med generalplanen fra 1977 er planlegging av helt nye boligfelt i utmark, skilt fra tettstedsbebyggelsen. Marsteinhøgda nord for Fagernes og Vinjar- Sagbrøtinfeltene vest for Aurdal er typiske for de feltutbygde boligområdene i siste kvartal av 1900-tallet. Kommuneplanen fra 1992 stadfester med mindre justeringer planene fra 1977 når det gjelder boligbebyggelsen.

Med grunnlag i MOV-undersøkelsen er det ikke mulig å konstatere tap av SEFRAK-registrerte kulturminner i noe omfang av betydning på grunn av de nye boligfeltene. De viktigste endringene her har skjedd før SEFRAK-registreringen kom i gang. Men en pågående utvidelse av byggefeltene i lisonen har kommet truende nær noen av de eldre gårdsanleggene. Det er klart at lisonen ved tettstedene er svært sårbar når den gjelder kulturhistorisk sammenheng mellom eldre bebyggelse og landskap, samt opplevelsen av en lesbar kontrast mellom tettstedene og jordbrukslandskapet. Gjeldende kommuneplan har imidlertid bestemmelser knyttet til LNF-områder rundt Fagernes og Leira som er svært restriktiv mot bolig og fritidsbebyggelse.

Utbygging av boliger i Ranheimsåsen.

6.3 Tap av listeførte "verneverdige" hus

I forbindelse med utarbeiding av SEFRAK-rapporten i Nord-Aurdal i 1996 ble det laget lister med evalueringer etter Riksantikvarens verneklasser. Denne har kun notats form, ingen formell status, og har etter det vi kjenner til ikke være aktivt i bruk i forvaltningen. MOV-prosjektet har, uten å gå inn på enkelthus i planen, undersøkt hvordan tapene har slått ut i forhold til fordelingen på vernekategorier. Av 12 hus i kategori A: fredningsverdig (museets bygninger unntatt) er ingen tapt, og ett hus er endret (endringsgruppe C, liten endring). Av 543 hus i kategori B: verneverdig, er 50 (9 %), tapt. 85 (16 %) er endret, hvorav 2 er mye endret (endringsgruppe A), 20 har middels endring (endringsgruppe B) og 63 er lite endret (endringsgruppe C).

6.4 Den registrerte 1900-talls bebyggelsen

MOV-undersøkelsen år 2000 skilte i første omgang ikke ut hus datert til 1900-tallet. For at tallene for undersøkelsen i ulike deler av landet skulle bli mest mulig sammenliknbare ble det senere besluttet at bare hus bygd før 1900 skulle med. Analysene for år 2000 ble da omarbeidet i henhold til dette. Vi skal her oppsummere noen av resultatene/forskjellene med 1900-talls bebyggelsen inkludert.

I Nord-Aurdal er det registrert 92 objekter fra 1900-tallet. Av disse var 85 med i det opprinnelige undersøkelsesgrunnlaget, og åtte av disse er tapt. Den prosentvise andelen av tapet for 1900-talls hus er 9 %. Det ligger noe under det gjennomsnittlige tapet for hele kommunen, som med 1900-talls hus inkludert synker fra 13 % til 12 %.

De fleste av de registrerte 1900-tallshusene er bolighus. Dernest følger driftsbygninger og stabbur. Det er også med noen flere offentlige bygninger, først og fremst skoler, bl.a. anlegget til Valdres Folkehøyskole. Andelen hus knyttet til primærnæringen i grunnlagsmaterialet som helhet har kun gått ubetydelig ned – fra 96 % til 95%.

Nasjonalromantikken og dragestilinspirert stil preger mye av den tidlige 1900-talls bebyggelsen i Nord-Aurdal. Til venstre Valdres folkehøyskoles anlegg på Leira bygd ut fra 1912–34 (0542-016-004). Til høyre en byggmesters villa på Leira, fra samme periode (0542-015-004).

Resultatet av analysen med 1900-talls husene inkludert skiller seg ellers ikke vesentlig fra analysen med øvre tidsgrense til 1900, men noen variasjoner er det. Kategori "2. Fast bosetting uten spesiell næringstilknytting" får et tap på 10 %. Når det gjelder sosial miljøsammenheng øker tapet for gruppen "Arbeider, husmann, tjenestemann" litt – fra 8 % til 9 %, og tendensen forsterkes om man ser på tilstanden i denne kategorien. Andelen som er strekt truet øker da fra 9 % til 12 %. Samtidig er andelen sterkt truede bolighus økt fra 8 % til 11 %. Det kan tyde på at det er en del småkårsbebyggelse

fra århundreskiftet som er særlig sårbar. Når det gjelder hustyper ellers, er den viktigste forskjellen at prosentandelen driftsbygninger som har gått tapt synker noe – fra 18 % til 15 %. Det reflekterer først og fremst at flere av enhetslåvene er kommet med i materialet.

Det er kanskje litt overraskende at analysen over tilstand viser en noe større andel sterkt truete totalt – 14 % med 1900-talles registreringene inkludert.

Analysen over tap i forhold til geografiske områder og tettbygd/spredtbygd viser kun små variasjoner, til tross for at en god del av 1900-talls registreringene gjelder tettstedsbebyggelse i Leira og Aurdal. Leira får en tapsprosent på 4 % mot null før. For Aurdal er det ingen endring å bemerke.

Til venstre: Låve i Skrautvål. Det skjedde en stor fornyelse av driftsbygningene i Nord-Aurdal rett etter 1900. De fleste av de mest karakteristiske sveitserlåvene, med for eksempel steinfjøs og Valdresrose i gavlfeltet er ikke registrert og derfor heller ikke med i MOV-undersøkelsen. Det ble bygd mange slike i de første tiåra av 1900-tallet. Flere står ennå, og er markante i gårdslandskapet i bygda.

Under: Utover 1900-tallet økte førproduksjonen på stølene, bl.a. som følge av nydyrking. De mange store bindingsverksløyene i nedkant av stølsvollen dokumenterer dette og er markante i stølslandskapet. De er ikke med i SEFRAK-registreringen. Bildet er fra Brattebråten, Åbjørstølen. I forkant ses rester av et gammel sel som så vidt sto ved registreringen i 1978 (0542-023-142).

7 Saksbehandling, planforhold m.m.

7.1 Bruk av SEFRAK-materialet i kommunen

Tilgjengelighet

Først med MOV-undersøkelsen i 2000 ble det laget eget kopisett av SEFRAK-skjemaer og kart for kommunen. Tidligere kontaktet saksbehandler Valdres Folkemuseum der originalkopier og kart er oppbevart.

GAB har kun i liten grad blitt brukt til å finne fram til SEFRAK-registrerte hus. I stedet har matrikeloversikten bak i SEFRAK-rapporten "Gamal byggjeskikk i Nord-Aurdal" vært benyttet (RD 1996, se under). I tillegg til SEFRAK-objektene som ligger inne i GAB, har den med tilleggsregistreringene fra 1995.

SEFRAK-kartene har i liten grad vært brukt. Matrikelnumrene i rapporten er hovedkilde også til å finne fram til objektene på kart.

Bemanning/ansvar

Nord-Aurdal har hatt kultursjef i den aktuelle perioden. Kultursjefen ble tidligere trukket inn i saksbehandlingen av SEFRAK-registrerte hus når det gjaldt riving, men etter de siste endringene av PBL blir dette ivaretatt av teknisk etat. Saker som angår ombygging går ikke til kulturetaten i kommunen.

Kontakt med fylkets kulturvernmyndigheter

Det har, i alle fall i de siste 10 år, vært rutine å sende søknader om endringer og rivinger av SEFRAK-registrerte bygninger til kulturvernmyndighetene i fylkeskommunen. Unntatt er hus som er svært dårligere og enkelte mindre uthus. Det er teknisk etat som foretar beslutningen om saksgangen. Alle saker som angår Aurdalsbyen og Kongevegen, vist i arealdelen av kommuneplanen for bygdene (fra 1993), samt bygge- og rivesaker for hus eldre enn 1900 i LNF3-områder vist i kommuneplanen for utmarka (fra 1995), blir sendt fylkeskommunen.

7.2 Planforhold

Bygninger fredet etter kulturminneloven

Det er ingen vedtaksfredete bygninger i Nord-Aurdal. Det er to automatisk fredete bygninger, Ulnes steinkirke og Hoviloftet på Valdres Folkemuseum.

Spesialområde bevaring etter plan og bygningsloven

Det er ingen områder som er regulert til spesialområde bevaring etter plan og bygningsloven i Nord-Aurdal.

Kommuneplanen, verneplaner, prosjekter

Aktuelle dokumenter er Generalplan for perioden 1977–1990. Kommuneplanens arealdel 1992–2002 plankartet er kun gjeldene for bygdene, tekstdel for bygdene ble godkjent 1993, kommuneplanens arealdel for utmarka med kart over utmarksdelen ble godkjent 1995.

Generalplanen fra 1977 tar i liten grad opp kulturminnevern. Den har med et punkt om behovet for registrering av fornminner og henviser til nylig vedtak om å registrere hus bygd før 1900 (SEFRAK). Ingen kulturminner er vist på kartene. I målet for arealbruken er jordvern, vern av skogproduksjon og vern mot vannforurensing framhevet. Det framheves at man må være ytterst varsom med

omdisponering av landbruksjord som er i bruk, og hyttebygging ses som en fare for utnyttelsen av jordbruksressursene i fjellet.

Arealdelen i Kommuneplanen for perioden 1992 - 2002 har en rekke punkter som direkte og indirekte berører hensynet til kulturminner og kulturlandskap. Det er nevnt som et mål gjennom planlegging å påse at verneverdig kulturlandskap, bygninger og fornminner sikres (utmarksdelen). Verdiene i kulturlandskapet i lisdene, dalbunnen og stølslandskapet er framhevet i teksten og gjennom bestemmelser til Landbruks-, natur- og friluftsområder etter § 20-4.2. Kommuneplanen for utmarka (godkjent 1995) har LNF 3-områder som er definert som: "Landbruksområder rundt tettstedene, viktige kulturlandskapsområder og stølsområder mv. der det skal føres en streng dispensasjonspraksis". Bygge- og rivesaker for bygninger eldre enn 1900 skal her forelegges fylkeskonservatoren til uttalelse. I kommuneplanen for bygdene (godkjent 1993) viser delplankartene for tettstedene Aurdal, Fagernes og Leira en restriktiv holdning til fortetting i områdene nærmest tettstedsbebyggelsen gjennom "LNF 1 Spredt bolig- og fritidsbebyggelse er ikke tillatt."

Kommuneplanens arealdel 1992 - 2002, kartet med delplaner for tettstedene viser som kulturminneområder *Valdres Folkemuseum* og to områder ved *Fløaffjorden* (de siste utfra hensyn til fornminner.)

Tekst del til kommuneplanens arealdel for bygdene (kapittel 4.1 Kulturminnevern, datert 15.04.93), nevner to områder som ønskes prioritert utfra hensynet til nyere tids kulturminner. Området *Svenes - Ulnes* på grunn av særlig verdifullt kulturlandskap og verneverdig gårdsbebyggelse og *Aurdalsbyen* på grunn av hensynet til tidlig sentrumsbebyggelse og et bygningsmiljø med lokalt særpreg og store verneverdier. I tillegg nevnes kulturminner knyttet til samferdsel, spesielt *den Bergenske Kongeveg*.

Det meste av Aurdal sentrum med *Aurdalsbyen* og deler av *Kongevegen* har en rammemarkering på plankartet til kommuneplanens arealdel 1992 - 2002 teksten " i påvente av planlegging". Avgrensning av planområdet "Aurdalsbyen" er av fremstillingstekniske grunner vist på eget kartutsnitt som er gitt tilhørende bestemmelser etter PBL § 20-4.1 (i flg. tekst del kptl 4.2). Alle saker fra Aurdalsbyen blir sendt fylkeskommunens kulturmyndigheter (opplysninger fra teknisk etat).

Kongevegen gjennom kommunen er vist på kommuneplankartet 1992 - 2002 og temakart for kulturminner i bilag til kommuneplanen, datert 1992. Kartet er digitalisert og ment som første skritt i innsamlingen av kultur- og miljøinformasjon som kan inngå i et fremtidig geografisk informasjonssystem.

Det er utarbeidet *stedsanalyse for Fagernes* (01.12.1998) med kart som viser verneverdig bebyggelse, bygninger som er vernet i gjeldene reguleringsplan og forslag til bygninger som bør vernes. Det er bare en av disse som er så gammel at den er med i SEFRAK-registeret. Analysen ble gjort som grunnlag for planarbeidet med ny E16 gjennom Fagernes. Dette er et arbeide som ennå pågår.

I 1992 gjorde 5 Valdreskommuner, Fylkeskonservatoren og Valdres Folkemuseum en avtale om samordnet utarbeiding av *SEFRAK-rapporter*. Valdres Folkemuseum tok på seg å stå bak arbeidet og engasjerte sivilarkitekt Ragnhild Dietrichson til å utføre oppdraget. Rapporten *Gamal byggeskikk i Nord-Aurdal* kom i 1996 og blir aktivt brukt av saksbehandlere i kommunen. Den inneholder ingen evaluering, men en fullstendig liste over registreringene og en fyldig omtale av byggeskikk med presentasjoner av hustyper og miljøer.

I forbindelse med utarbeiding av SEFRAK-rapportene i Valdres ble det laget lister med evalueringer etter Riksantikvarens verneklasser. Denne har kun notats form, ingen formell status og har, etter det MOV-undersøkelsen 2000 har erfart, ikke vært i aktiv bruk, verken på kommunenivå eller i fylkeskommunen.

Stølsviddeprosjektet

Det har vært en rekke prosjekter i Valdres som har tatt opp problematikken rundt ønsket om fortsatt stølsdrift og skjøtsel av kulturlandskapet på stølen. Valdres Folkemuseum har stått sentralt i flere.

Samtidsdokumentasjon og formidling av stølsdrift er et av museets satsningsområder. Bl.a. prosjektet "Levende stølar" arbeider for skjøtsel av åpne stølslandskap og næringsutvikling på stølene.

"Stølsvidda" (deler av Ulnes og Svenes sameiger) er en av 13 utvalgte områder i Norge som kom etter Nordisk Ministerråd (1988) sitt prosjekt "Bevaring av biotoper i et levende kulturlandskap". Fra 1994 til 1996 ble ordningen om "områdetillegg som del av STILK-ordningen" prøvd ut her. Hensikten var å stimulere til samordning av kulturlandskapstiltak og samarbeide mellom grunneiere for å sikre helhet og ønsket landskapsutvikling i et større område. Etter 1996 er prosjektet videreført av sameigene.

Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap

"Stølsvidda", Nord-Aurdal/Vestre Slidre er nevnt i vedlegg nr. 6 over fylkesvise prioriterte områder i "Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap" 1994. Fodnesåsen naturreservat er et barskogsområde som ble fredet i 1993.

7.3 Tilskudd til eldre bygninger og kulturlandskap

Tilskudd over posten materielt bygningsvern til bygninger 1990 – 2000

Gjelder midler fra Statsbudsjettets kap. 1429 post 60. I perioden 1990 til 2000 er det tildelt kr. 170 000,- til istandsetting av verneverdige bygninger i Nord-Aurdal over denne posten. De er fordelt på 13 søknader og gjelder ca. 10 ulike hus. Fire av tildelingene gjelder Frydenlund skysstasjon, tre gjelder hus på seter, de øvrige skole og bolighus.

STILK - spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap

STILK har som formål å fremme vedlikehold og utvikling av kulturlandskap som et miljøgode, der dette ikke skjer ved vanlig landbruksdrift. STILK har i de senere år ført til økt tilskudd til freda og verneverdige bygninger i landbruket, og det gis langt mer gjennom denne ordningen enn gjennom posten for materielt bygningsvern. I perioden 1990 - 2000 har 19 søkere i Nord-Aurdal fått støtte til vedlikehold av bygninger gjennom STILK. Støtten har gått til i alt 41 hus, derav 15 på setra, 26 i bygda. Hustypene som det oftest er gitt støtte til er: 9 våningshus, 9 sel og 8 stabbur/buahus. De øvrige er mindre uthus/driftsbygninger typiske i det tradisjonelle jordbruket og støtten er jevnt fordelt på en rekke typer. Det har ikke lyktes å få summene for STILK-midler gitt til bygninger eller kulturlandskap i Nord-Aurdal.

Det er i tillegg gitt STILK-støtte til andre kulturlandskapstiltak. I prosjektet "Stølsvidda", som omfatter deler av Ulnes og Svenes sameiger, har områdetillegg som del av Stilk-ordningen vært prøvd ut. Fra 1997 - 1999 har Landbruksdepartementet bedt om at seterlandskapet prioriteres.

0542-019-073. Eldhuset på Sørre Hjelle i Aurdal er pusset opp med støtte fra STILK-ordningen

0542-004-149. Selet på Heggjetrøe på Brattstølen i Tilsleidalen var under utbedring med støtte fra STILK-ordningen ved MOV-undersøkelsen i år 2000.

Kilder

Litteratur

ARK88/Feste/ViaTec. 1998. *Stedsanalyse Fagernes*. Nord-Aurdal kommune.

Ascheoug og Gyldendals Store norske leksikon. 1994 og 1999.

Dietrichson, Ragnhild. 1996: *Gamal Byggjeskikk i Nord-Aurdal*. Rapport frå registreringa av hus bygde før 1900. Valdres Folkemuseum og Nord-Aurdal kommune.

Hermundstad, K. og Lillebrænd, P. 1954, 1959, 1972 *Valdres Bygdebok bind II–IV*. Bygdeboknemnda, Leira.

Hovi, G.O. 1923. *Valdres 900, 1023–1923*. Årsskrift. Gjøvik

Hvattum, Harald. 1993. *På gamle vegar i Valdres*. Valdres Forlag og Valdres Folkemuseum, Fagernes.

Hvattum, Harald. Valdres folkemuseum. Førar til samlingane.

Iversen, I og Pedersen, H. 1988 *Fagernes en minnebok*.

Nord-Aurdal kommune 1977. *Generalplan Nord-Aurdal kommune, 1977–1990*.

Nord-Aurdal kommune. 1993. *Kommuneplanens arealdel for bygdene*.

Nord-Aurdal kommune. 1993. *Kommuneplanen for perioden 1992 – 2002*.

Riksantikvaren 2000. *Forvaltning av seterområdene*. Rapport fra seminar, Voksenåsen 16.–17 desember 1999.

Riksantikvaren, Oppland fylkeskommune. 2000. *Seterbruk i Oppland. Status og utfordringer*

Stølsviddeprosjektet, Sluttrapport desember 1996.

Valdres jubileumsnummer 1903–53. Valdres trykkeri.

Utrykte kilder, arkiv m.m.

SEFRAK-registreringen Nord-Aurdal 1977–90, skjemaer og kart.

Statistisk sentralbyrå. 1973. *Folke- og boligtelling 1970*, Oslo.

Statistisk sentralbyrå. 1981. *Dokumentasjon 1980*. Kongsvinger.

Statistisk sentralbyrå. 1992. *Folke- og boligtelling 1990* Oslo-Kongsvinger.

Statistisk sentralbyrå. Faktaark, 1999. *Jordbrukstillingen Nord-Aurdal*. (www.ssb.no).

Statistisk sentralbyrå. Faktaark, 1999. *Kommunefakta Nord-Aurdal*. (www.ssb.no).

Statistisk sentralbyrå. 2001. *Befolkningsutviklingen i kommunene*. (www.ssb.no).

Statens kartverk. Topografisk hovedkartserie M711

Informasjon fra ansatte i Nord-Aurdal kommune

Vedlegg 1. Bygningstyper: tap - endring

Bygningstype	Undersøkt		Tapt		Gjenstående		Endret: A, B, C*		A: stor endring*		B: middels endring*		C: liten endring*		Står*		Uendret*	
	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%
Bolighus	259	11 %	28	11 %	231	89 %	50	22 %	3	1 %	16	7 %	31	13 %	8	3 %	173	75 %
Sidebygning	69	19 %	13	19 %	56	81 %	8	14 %	0	0 %	2	4 %	6	11 %	4	7 %	44	79 %
Stabbur, loft	255	22 %	22	9 %	233	91 %	29	12 %	1	0 %	3	1 %	25	11 %	7	3 %	197	85 %
Andre mindre uthus	70	7 %	7	10 %	63	90 %	3	5 %	0	0 %	0	0 %	3	5 %	3	5 %	57	90 %
Mindre uthus i/nær tunet	394	42 %	42	11 %	352	89 %	40	11 %	1	0 %	5	1 %	34	10 %	14	4 %	298	85 %
Fjøs, stall, låve	93	18 %	18	19 %	75	81 %	9	12 %	0	0 %	2	3 %	7	9 %	3	4 %	63	84 %
Driftsbygning	58	9 %	9	16 %	49	84 %	7	14 %	0	0 %	5	10 %	2	4 %	1	2 %	41	84 %
Driftsbygninger tilkn. tunet	151	27 %	27	18 %	124	82 %	16	13 %	0	0 %	7	6 %	9	7 %	4	3 %	104	84 %
Utløe, sommerfjøs	37	5 %	5	14 %	32	86 %	1	3 %	0	0 %	0	0 %	1	3 %	2	6 %	29	91 %
Kvern, sag	4	0 %	0	0 %	4	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	4	100 %
Koie	2	0 %	0	0 %	2	100 %	1	50 %	0	0 %	0	0 %	1	50 %	0	0 %	1	50 %
Andre hus i utmark	1	0 %	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %
Seterbu/sel	205	25 %	25	12 %	180	88 %	30	17 %	1	1 %	8	4 %	21	12 %	5	3 %	145	81 %
Seterløe	112	27 %	27	24 %	85	76 %	11	13 %	0	0 %	2	2 %	9	11 %	1	1 %	73	86 %
Seterfjøs	139	16 %	16	12 %	123	88 %	20	16 %	0	0 %	7	6 %	13	11 %	2	2 %	101	82 %
Andre hus på setra	31	1 %	1	3 %	30	97 %	8	27 %	0	0 %	4	13 %	4	13 %	0	0 %	22	73 %
Naust, sjøbu	5	1 %	1	20 %	4	80 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	4	100 %
Hus i utmark, seter	536	75 %	75	14 %	461	86 %	71	15 %	1	0 %	21	5 %	49	11 %	10	2 %	380	82 %
Næringsbygg	1	0 %	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %
Forretningsbygg	1	0 %	0	0 %	1	100 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %
Hotell, gjestgiveri, skystasjon	7	0 %	0	0 %	7	100 %	1	14 %	0	0 %	0	0 %	1	14 %	0	0 %	6	86 %
Kirke, kapell	1	0 %	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %
Skole	5	1 %	1	20 %	4	80 %	1	25 %	0	0 %	0	0 %	1	25 %	0	0 %	3	75 %
Sykehus, pleiehjem	1	0 %	0	0 %	1	100 %	1	100 %	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Bygdemagasin, tollbu	1	1 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Hytte	13	0 %	0	0 %	13	100 %	2	15 %	0	0 %	2	15 %	0	0 %	1	8 %	10	77 %
Annet	7	0 %	0	0 %	7	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	4	57 %	3	43 %
Ukjent	1	0 %	0	0 %	1	100 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %
Andre hustyper	38	2 %	2	5 %	36	95 %	7	19 %	0	0 %	3	8 %	4	11 %	5	14 %	24	67 %
Nord-Aurdal totalt	1378	174	13 %	1204	87 %	184	15 %	5	0,4 %	52	4 %	127	11 %	41	3 %	979	81 %	

* gjenstående 100 %

Vedlegg 2. Kretser: tap - endring

0542 Nord-Aurdal	Undersøkt		Tapt		Gjenstående		Endret: A, B, C*		A: stor endring*		B: middels endring*		C: liten endring*		Står*		Uendret*		
	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	antall	%	
Kretser																			
1 Ulves	37	10	27%	27	73%	5	19%	0	0%	3	11%	2	7%	3	11%	19	70%		
2 Hippe	135	26	19%	109	81%	19	17%	0	0%	10	9%	9	8%	4	4%	86	79%		
3 Rye	30	10	33%	20	67%	2	10%	0	0%	1	5%	1	5%	0	0%	18	90%		
4 Lo	108	14	13%	94	87%	16	17%	2	2%	3	3%	11	12%	3	3%	75	80%		
5 Tisleidalen	17	3	18%	14	82%	2	14%	0	0%	1	7%	1	7%	0	0%	12	86%		
6 Hådem	20	2	10%	18	90%	3	17%	0	0%	0	0%	0	0%	3	17%	15	83%		
7 Strand	49	6	12%	43	88%	5	12%	0	0%	1	2%	4	9%	2	5%	36	84%		
8 Fodnes	29	8	28%	21	72%	1	5%	0	0%	0	0%	0	0%	1	5%	14	67%		
9 Nes	61	0	0%	61	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	61	100%		
10 Fagernes	8	0	0%	8	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	13%	7	88%		
11 Ranheim	56	2	4%	54	96%	6	11%	0	0%	2	4%	4	7%	0	0%	48	89%		
12 Skrautvål	196	19	10%	177	90%	13	7%	0	0%	6	3%	7	4%	6	3%	158	89%		
13 Fullsenn	3	0	0%	3	100%	2	67%	0	0%	0	0%	0	0%	2	67%	1	33%		
14 Fossbråten	6	0	0%	6	100%	1	17%	0	0%	0	0%	0	0%	1	17%	5	83%		
15 Leira nord	2	0	0%	2	100%	1	50%	0	0%	0	0%	0	0%	1	50%	1	50%		
16 Leira sør	13	0	0%	13	100%	2	15%	0	0%	0	0%	0	0%	2	15%	11	85%		
17 Nordåk	48	4	8%	44	92%	3	7%	0	0%	1	2%	1	5%	0	0%	41	93%		
18 Aurdal	55	7	13%	48	87%	10	21%	0	0%	3	6%	7	15%	3	6%	35	73%		
19 Aurdalsåsen	140	12	9%	128	91%	18	14%	1	1%	3	2%	14	11%	6	5%	104	81%		
20 Bjørge	77	2	3%	75	97%	21	28%	1	1%	8	11%	12	16%	1	1%	53	71%		
21 Lien	36	7	19%	29	81%	6	21%	0	0%	0	0%	6	21%	1	3%	22	76%		
22 Vestingsbygda	126	23	18%	103	82%	21	20%	0	0%	6	6%	15	15%	2	2%	80	78%		
23 Åbjer	126	19	15%	107	85%	27	25%	1	1%	4	4%	22	21%	3	3%	77	72%		
Nord-Aurdal totalt	1378	174	13%	1204	87%	184	15%	5	0%	52	4%	127	11%	41	3%	979	81%		

* gjenstående 100 %

